कागेश्वरी मनोहरा नगरपालिका
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय
थलि, काठमाण्डौ

बागमती प्रदेश नेपाल

मध्यमकालीन खर्च संरचना
आ.व. २०८१।०८२-२०८३।०८४
Medium Term Expenditure Framework

दस्तावेजः	कागेश्वरी मनोहरा नगरपालिका
प्रकाशकः	कागेश्वरी मनोहरा नगरपालिका, नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, थलि, काठमाडौं, बागमती प्रदेश, नेपाल
संस्करणः	
प्रकाशित प्रतिः	

विषयसूची

परिच्छेद १ः परिचय र उद्देश्य १

१.१ पृष्ठभूमि १

१.२ अबधारणा र उद्देश्य १

१.२.१ अबधारणा १

१.२.२. उद्देश्यहरु; १

१.३ कानुनी तथा नीतिगत ब्यवस्थाः २

१.४ मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा प्रक्रियाः २

परिच्छेद २ः ५

मध्यमकालीन खर्च संरचना ५

२.१ पृष्ठभूमी ५

२.२ सोच, उद्देश्य तथा रणनीति ५

२.२.१ नगर विकासको दीर्घकालीन सोच ६

२.२.२ नगर विकासको लक्ष्य ६

२.२.३ नगर विकासको उद्देश्य ६

२.२.४ नगर विकासको रणनीति ६

२.३ समष्टिगत आर्थिक खाका ७

२.४ प्रमुख नतिजा सूचक तथा समस्टिगत मध्यमकालीन नतिजा खाका ९

२.५ समष्टिगत मध्यमकालीन बजेट खाका १०

२.६ वजेट विनियोजन र प्रक्षेपणको बाँडफाँड १२

२.७ विषय क्षेत्रगत बाँडफाँड १४

परिच्क्षेद ३ आर्थिक विकास १७

३.१ कृषि तथा खाद्य सुरक्षा १७

३.१.१ पृष्ठभूमी १७

३.१.२ संभावना तथा अवसर १७

३.१.३ समस्या तथा चुनौती १७

३.१.४ विषय उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीति १८

३.१.५ विषय उपक्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य १८

३.१.६ विषय उपक्षेत्रगत खर्च तथा श्रोतको अनुमान १९

३.१.७ आगामी ३ आर्थिक बर्षको अबधिमा कार्यान्वयन गरिने कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण १९

३.१.८ जोखिम पक्ष तथा अनुगमन २२

३.२ पशुपंक्षी विकास २२

३.२.१ पृष्ठभूमी २२

३.२.२ संभावना तथा अवसर २२

३.२.३ समस्या तथा चुनौती २३

३.२.४ विषय उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीति २३

३.२.५ विषय उपक्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य २४

३.२.६ विषय उपक्षेत्रगत खर्च तथा श्रोतको अनुमान २४

३.२.७ कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण २४

३.२.८ जोखिम पक्ष तथा अनुमान २५

३.३ पर्यटन तथा संस्कृति २६

३.३.१ पृष्ठभूमी २६

३.३.२ संभावना तथा अवसर २६

३.३.३ समस्या तथा चुनौती २६

३.३.४ विषय उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीति २७

३.३.५ विषय उपक्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य २७

३.३.६ विषय उपक्षेत्रगत खर्च तथा श्रोतको अनुमान २७

३.३.७ कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण २७

३.३.८ जोखिम पक्ष तथा अनुगमन २८

३.४ सिंचाई २९

३.४.१ पृष्ठभूमी २९

३.४.२ संभावना तथा अवसर २९

३.४.३ समस्या तथा चुनौती २९

३.४.४ विषय उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीति २९

३.४.५ विषय उपक्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य ३०

३.४.६ विषय उपक्षेत्रगत खर्च तथा श्रोतको अनुमान ३०

३.४.७ कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण ३०

३.४.८ जोखिम पक्ष तथा अनुमान ३१

३.५ उद्योग, ब्यापार तथा ब्यबसाय, श्रम र रोजगारी ३२

३.५.१ पृष्ठभूमी ३२

३.५.२ संभावना तथा अवसर ३२

३.५.३ समस्या तथा चुनौती ३२

३.५.४ विषय क्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीति ३२

३.५.५ विषय उपक्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य ३३

३.५.६ विषय उपक्षेत्रगत खर्च तथा श्रोतको अनुमान ३३

३.५.७ कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण ३३

३.५.८ जोखिम पक्ष तथा अनुमान ३५

३.६ वैक, सहकारी तथा वित्तीय सेवा ३५

३.६.१ पृष्ठभूमी ३५

३.६.२ संभावना तथा अवसर ३५

३.६.३ समस्या तथा चुनौती ३५

३.६.४ विषय उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीति ३६

३.६.५ विषय उपक्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य ३६

३.६.६ विषय उपक्षेत्रगत खर्च तथा श्रोतको अनुमान ३६

३.६.७ कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण ३६

३.६.८ जोखिम पक्ष तथा अनुगमन ३७

परिच्छेद ४ः सामाजिक विकास क्षेत्र ३८

४.१ शिक्षा ३८

४.१.१ पृष्ठभूमि ३८

४.१.२ संभावना र अवसर ३८

४.१.३ समस्या र चुनौती ३८

४.१.४ विषय क्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीति ३९

४.१.५ विषय उपक्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य ३९

४.१.६ विषय उपक्षेत्रगत खर्च तथा श्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान ४०

४.१.७ कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण ४०

४.१.८ जोखिम पक्ष तथा अनुगमन ४३

४.२ जनस्वास्थ्य तथा पोषण ४३

४.२.१ पृष्ठभूमि ४३

४.२.२ संभावना र अवसर ४३

४.२.३ समस्या र चुनौती ४४

४.२.४ विषय उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीति ४४

४.२.५ विषय उपक्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य ४५

४.२.६ विषय उपक्षेत्रगत खर्च तथा श्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान ४५

४.२.७ कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण ४५

४.२.८ जोखिम पक्ष तथा अनुमान ४७

४.३ खानेपानी तथा सरसफाई ४८

४.३.१ पृष्ठभूमि ४८

४.३.२ संभावना र अवसर ४८

४.३.३ समस्या र चुनौती ४८

४.३.४ विषय उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीति ४८

४.३.५ विषय उपक्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य ४९

४.३.६ विषय उपक्षेत्रगत खर्च तथा श्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान ४९

४.३.७ कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण ४९

४.३.८ जोखिम पक्ष तथा अनुमान ५०

४.४ महिला, बालबालिका तथा सामाजिक समावेशीकरण ५१

४.४.१ पृष्ठभूमि ५१

४.४.२ संभावना र अवसर ५१

४.४.३ समस्या र चुनौती ५१

४.४.४ विषय उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीति ५१

४.४.५ विषय उपक्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य ५२

४.४.६ विषय उपक्षेत्रगत खर्च तथा श्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान ५२

४.४.७ कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण ५२

४.४.८ जोखिम पक्ष तथा अनुगमन ५४

४.५ युवा तथा खेलकुद र नवप्रवर्तन ५४

४.५.१ पृष्ठभूमि ५४

४.५.२ संभावना र अवसर ५४

४.५.३ समस्या र चुनौती ५५

४.५.४ विषय उपक्षेत्रगत सोच, लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीति ५५

४.५.५ विषय उपक्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य ५६

४.५.६ विषय उपक्षेत्रगत खर्च तथा श्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान ५६

४.५.७ कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण ५६

४.५.८ जोखिम पक्ष तथा अनुगमन ५७

४.६ कला, भाषा, साहित्य र संस्कृति ५८

४.६.१ पृष्ठभूमि ५८

४.६.२ संभावना र अवसर ५८

४.६.३ समस्या र चुनौती ५८

४.६.४ विषय उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीति ५८

४.६.५ विषय उपक्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य ५९

४.६.६ विषय उपक्षेत्रगत खर्च तथा श्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान ५९

४.६.७ कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण ५९

४.६.८ जोखिम पक्ष तथा अनुगमन ६०

परिच्छेद ५: पूर्वाधार विकास ६१

५.१ सडक, पूल तथा यातायात ६१

५.१.१ पृष्ठभूमि ६१

५.१.२ संभावना तथा अवसर ६१

५.१.३ समस्या र चुनौति ६१

५.१.४ विषय उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीति ६१

५.१.५ विषय उपक्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य ६२

५.१.६ विषय उपक्षेत्रगत खर्च तथा श्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान ६२

५.१.७ कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण ६२

५.१.८ जोखिम पक्ष तथा अनुमान ६३

५.२ आवास, वस्ती, भवन तथा शहरी विकास ६४

५.२.१ पृष्ठभूमि **६४**

५.२.२ संभावना तथा अवसर ६४

५.२.३ समस्या र चुनौति ६४

५.२.४ विषय उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीति ६४

५.२.५ विषय उपक्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य ६५

५.२.६ बिषय उपक्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको अनुमान ६५

५.२.७ कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण ६५

५.२.८ जोखिम पक्ष तथा अनुमान ६६
५.३ विद्युत तथा वैकल्पिक उर्जा ६७
५.३.१ पृष्ठभूमि........ ६७
५.३.२ संभावना तथा अवसर ६७
५.३.३ समस्या र चुनौति........ ६७
५.३.४ विषय उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीति ६७
५.३.५ विषय क्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य........ ६८
५.३.६ बिषय उपक्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको अनुमान........ ६८
५.३.७ कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण ६८
५.३.८ जोखिम पक्ष तथा अनुमान........ ६९
५.४ सूचना, संचार र प्रविधि ७०
५.४.१ पृष्ठभूमि........ ७०
५.४.२ संभावना तथा अवसर ७०
५.४.३ समस्या र चुनौति........ ७०
५.४.४ विषय उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीति ७०
५.४.५ विषय क्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य........ ७१
५.४.६ बिषय उपक्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको अनुमान........ ७१
५.४.७ कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण ७१
५.४.८ जोखिम पक्ष तथा अनुमान........ ७२
परिच्छेद ६ः वन, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन ७३
६.१ वन तथा जैविक बिबिधिता ७३
६.१.१ पृष्ठभूमि........ ७३
६.१.२ संभावना र अवसर ७३
६.१.३ समस्या तथा चुनौती........ ७३
६.१.४ लक्ष्य, उद्देश्य तथा रणनीति........ ७४

६.१.५ विषय उपक्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य ७४

६.१.६ विषय उपक्षेत्रगत खर्च तथा श्रोतको आवधिक अनुमान ७४

६.१.७ कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण ७४

६.१.८ जोखिम पक्ष तथा अनुमान ७५

६.२ वातावरण संरक्षण तथा फोहोरमैला ब्यबस्थापन ७६

६.२.१ पृष्ठभूमि ७६

६.२.२ संभावना र अवसर ७६

६.२.३ समस्या तथा चुनौती ७६

६.२.४   लक्ष्य, उद्देश्य तथा रणनीति ७६

६.२.५ विषय उपक्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य ७७

६.२.६ विषय उपक्षेत्रगत खर्च तथा श्रोतको अनुमान ७७

६.२.७ कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण ७७

६.२.८ जोखिम पक्ष तथा अनुमान ७८

६.३ भूसंरक्षण तथा जलाधार ब्यबस्थापन ७९

६.३.१ पृष्ठभूमि ७९

६.३.२ संभावना र अवसर ७९

६.३.३ समस्या तथा चुनौती ७९

६.३.४ लक्ष्य, उद्देश्य तथा रणनीति ७९

६.३.५ विषय उपक्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य ८०

६.३.६ विषय उपक्षेत्रगत खर्च तथा श्रोतको आवधिक अनुमान ८०

६.३.७ कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण ८०

६.३.८ जोखिम पक्ष तथा अनुमान ८२

६.४ विपद ब्यबस्थापन तथा जलवायू परिबर्तन अनुकुलन ८२

६.४.१ पृष्ठभूमि ८२

६.४.२ संभावना र अवसर ८२

६.४.३ समस्या तथा चुनौती ८३

६.४.४ लक्ष्य, उद्देश्य तथा रणनीति ८३

६.४.५ विषय उपक्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य ८४

६.४.६ विषय उपक्षेत्रगत खर्च तथा श्रोतको आवधिक अनुमान ८४

६.४.७ कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण ८५

६.४.८ जोखिम पक्ष तथा अनुमान ८६

परिच्छेद- ७ सुशासन तथा संस्थागत क्षमता विकास र सेवा प्रवाह ८६

७.१ नीति, ऐन तथा सुशासन ८६

७.१.१ पृष्ठभूमि ८६

७.१.२ विद्यमान स्थिति तथा संभावना ८६

७.१.३ समस्या तथा चुनौति ८६

७.१.४ लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति तथा प्रमुख कार्यक्रम ८६

७.१.५ विषय उपक्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य ८७

७.१.६ विषय उपक्षेत्रगत खर्च तथा श्रोतको अनुमान ८७

७.१.७ कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण ८८

७.१.८ जोखिम पक्ष तथा अनुमान ९०

७.२ संगठन तथा क्षमता विकास ९०

७.२.१ पृष्ठभूमि ९०

७.२.२ विद्यमान स्थिति तथा संभावना ९०

७.२.३ समस्या तथा चुनौति ९०

७.२.४ लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति तथा प्रमुख कार्यक्रम ९०

७.२.५ विषय उपक्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य ९१

७.२.६ विषय उपक्षेत्रगत खर्च तथा श्रोतको अनुमान ९१

७.२.७ कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण ९२

७.२.८ जोखिम पक्ष तथा अनुमान ९२

७.३ राजश्व तथा स्रोत परिचालन ९३
७.३.१ पृष्ठभूमि ९३
७.३.२ विद्यमान स्थिति तथा संभावना ९३
७.३.३ समस्या तथा चुनौति ९३
७.३.४ लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति तथा प्रमुख कार्यक्रम ९३
७.३.५ विषय उपक्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य ९४
७.३.६ विषय उपक्षेत्रगत खर्च तथा श्रोतको अनुमान ९४
७.३.७ कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण ९४
७.३.८ जोखिम पक्ष तथा अनुमान ९५
७.४ योजना र विकास ब्यबस्थापन ९६
७.४.१ पृष्ठभूमि ९६
७.४.२ विद्यमान स्थिति तथा संभावना ९६
७.४.३ समस्या तथा चुनौति ९६
७.४.४ सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति तथा प्रमुख कार्यक्रम ९७
७.४.५ विषय उपक्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य ९८
७.४.६ विषय उपक्षेत्रगत खर्च तथा श्रोतको अनुमान ९८
७.४.७ कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण ९९

तालिका सूची

तालिका १: तर्जुमा चरण... २
तालिका २: प्रमुख समष्टिगत आर्थिक खाका ८
तालिका ३: प्रमुख समस्टिगत नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य ९
तालिका ४: आगामी तीन आर्थिक बर्षकोलागि नगरपालिकाको आय-व्यय विवरण ११
तालिका ५: प्राथमिकताक्रमको आधारमा तीन आर्थिक वर्षको बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण (रु. हजारमा)..... १२
तालिका ६: दिगो विकास लक्ष्यको आधारमा तीन आर्थिक वर्षको बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण (रु. हजारमा) १२
तालिका ७: लैंगिक उत्तरदायी बजेटको आधारमा तीन आर्थिक वर्षको बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण रु हजारमा १४
तालिका ८: जलवायु संकेतको बजेटको आधारमा तीन आर्थिक वर्षको बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण........... १४
तालिका ९: आगामी तीन आ.व.को विषय क्षेत्रगत खर्चको बाँडफाटको प्रक्षेपण (रकम रु. हजारमा)......... १५
तालिका १०: नतिजा सूचक तथा लक्ष्य (स्रोतः आवधिक योजना र सम्बन्धित शाखा) १८
तालिका ११: कृषि तथा खाध्य सुरक्षा उपक्षेत्रका कार्यक्रम-आयोजनाको संक्षिप्त विवरण २०
तालिका १२: पशुपंक्षी विकास उपक्षेत्रको नतिजा सूचक तथा लक्ष्य २४
तालिका १३: पशुपंक्षी तथा मत्स्य विकास उपक्षेत्रका कार्यक्रम-आयोजनाको संक्षिप्त विवरण.................. २५
तालिका १४: पर्यटन तथा संस्कृति उपक्षेत्रको नतिजा सूचक तथा लक्ष्य.. २७
तालिका १५: पर्यटन तथा संस्कृति विकास उपक्षेत्रका कार्यक्रम-आयोजनाको संक्षिप्त विवरण.................. २८
तालिका १६: सिंचाई विकास उपक्षेत्रको नतिजा सूचक तथा लक्ष्य (स्रोतः आवधिक योजना, सम्बन्धित शाखा ३०
तालिका १७: सिंचाई विकास बिषय उपक्षेत्रका कार्यक्रम-आयोजनाको संक्षिप्त विवरण.......................... ३१
तालिका १८: आर्थिक विकास क्षेत्रको नतिजा सूचक तथा लक्ष्य... ३३
तालिका १९: उद्योग, ब्यापार तथा ब्यबसाय, श्रम र रोजगार उपक्षेत्रको कार्यक्रम-आयोजनाको संक्षिप्त विवरण ३४
तालिका २०: सहकारी तथा वित्तीय सेवा क्षेत्रको नतिजा सूचक तथा लक्ष्य.. ३६
तालिका २१: सहकारी तथा वित्तीय सेवा उपक्षेत्रका कार्यक्रम-आयोजनाको संक्षिप्त विवरण ३७
तालिका २२: शिक्षा विकास उपक्षेत्रगत नतिजा सूचक तथा लक्ष्य... ३९
तालिका २३: शिक्षा विकास तर्फका कार्यक्रम/ आयोजनाको संक्षिप्त विवरण...................................... ४१
तालिका २४: जनस्वास्थ्य तथा पोषण उपक्षेत्रको नतिजा सूचक तथा लक्ष्य.. ४५
तालिका २५: जनस्वास्थ्य तथा पोषण तर्फका कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण.......................... ४६
तालिका २६: खानेपानी तथा सरसफाई उपक्षेत्रको नतिजा सूचक तथा लक्ष्य....................................... ४९
तालिका २७: खानेपानी तथा सरसफाई उपक्षेत्रका कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण ५०
तालिका २८: महिला, बालबालिका तथा सामाजिक समावेशीकरण उपक्षेत्रको नतिजा सूचक तथा लक्ष्य ५२
तालिका २९: महिला, बालबालिका तथा सामाजिक समावेशीकरण उपक्षेत्र तर्फका कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण... ५३
तालिका ३०: युवा तथा खेलकुद विकास उपक्षेत्रको नतिजा सूचक तथा लक्ष्य..................................... ५६

तालिका ३१: युवा तथा खेलकुद र नवप्रबर्तन विकास उपक्षेत्र तर्फका कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण५७
तालिका ३२: भाषा,कला, साहित्य तथा संस्कृति विकास उपक्षेत्रको नतिजा सूचक तथा लक्ष्य.................. ५९
तालिका ३३: भाषा, कला, साहित्य तथा संस्कृति विकास उपक्षेत्र तर्फका कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण ६०
तालिका ३४: सडक,पूल तथा यातायात विकास उपक्षेत्रको नतिजा सूचक तथा लक्ष्य............................ ६२
तालिका ३५: सडक, पुल तथा यातायात उपक्षेत्रको कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण (आबाधिक योजनामा समाबेश आयोजना तथा क्रियाकलापलाई समाबेश गरी एकीकृत गरिएको छ) ६३
तालिका ३६: आवास,वस्ती, भवन तथा शहरी विकास उपक्षेत्रको नतिजा सूचक तथा लक्ष्य..................... ६५
तालिका ३७: आवास,वस्ती, भवन तथा शहरी विकास उपक्षेत्रको कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण ६६
तालिका ३८: विद्युत तथा वैकल्पिक उर्जा क्षेत्रको नतिजा सूचक तथा लक्ष्य..................................... ६८
तालिका ३९: विद्युत तथा वैकल्पिक उर्जा उपक्षेत्रको कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण............. ६९
तालिका ४०: सूचना, संचार र प्रविधि क्षेत्रको नतिजा सूचक तथा लक्ष्य.. ७१
तालिका ४१: सूचना, संचार र प्रविधि कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण ७२
तालिका ४२: वन तथा जैविक विविधता उपक्षेत्रको नतिजा सूचक तथा लक्ष्य..................................... ७४
तालिका ४३: वन तथा जैविक विविधता उपक्षेत्रको कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण............... ७५
तालिका ४४: नतिजा सूचक तथा लक्ष्य.. ७७
तालिका ४५: वातावरण संरक्षण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन उपक्षेत्रको कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण.. ७८
तालिका ४६: भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन उपक्षेत्रको नतिजा सूचक तथा लक्ष्य ८०
तालिका ४७: भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन उपक्षेत्रको कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण.... ८१
तालिका ४८: विपद व्यवस्थापन तथा जलबायु परिवर्तन अनुकूलन उपक्षेत्रको नतिजा सूचक तथा लक्ष्य...... ८४
तालिका ४९: विपद व्यवस्थापन उपक्षेत्रको कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण......................... ८५
तालिका ५०: नीति, कानून तथा सुशासन उपक्षेत्रको नतिजा सूचक तथा आवधिक लक्ष्य(स्रोतः सम्बन्धित शाखा)... ८७
तालिका ५१: नीति, कानून तथा सुशासन उपक्षेत्रको कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण.............. ८९
तालिका ५२: संगठन तथा क्षमता विकास उपक्षेत्रको नतिजा सूचक तथा लक्ष्य ९१
तालिका ५३: संगठन तथा क्षमता विकास उपक्षेत्रको कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण............. ९२
तालिका ५४: राजस्व तथा श्रोत परिचालन उपक्षेत्रको नतिजा सूचक तथा लक्ष्य.................................. ९४
तालिका ५५: राजस्व तथा श्रोत परिचालन उपक्षेत्रको कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण............ ९५
तालिका ५६: योजना तथा विकास ब्यबस्थापन उपक्षेत्रको नतिजा सूचक तथा लक्ष्य............................. ९८
तालिका ५७: योजना तथा विकास ब्यबस्थापन उपक्षेत्रको कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण........ ९९
तालिका ५८: आगामी तीन आर्थिक बर्षकोलागि नगरपालिकाको आय-व्यय विवरण............................१०१

परिच्छेद १: परिचय र उद्देश्य

१.१ पृष्ठभूमि

आवधिक योजनालाई वार्षिक बजेट र कार्यक्रमसंग जोड्ने वित्तीय अनुशासनको औजारको रुपमा मध्यमकालीन खर्च संरचनाले विनियोजन कुशलता, कार्यान्वयन दक्षता र वित्तीय सुशासन कायम गरी सार्वजनिक श्रोत व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउँन सहयोग गर्दछ।

नेपालमा आ.व.२०५९/६० वाट अभ्यास गरीएको मध्यमकालीन खर्च संरचनाको प्रमुख उद्देश्य सबै सार्वजनिक खर्च प्राथमिकताका आधारमा बाडफाँड गरी खर्चको प्रभावकारिता बढाउनु हो। स्थानीय तहमा पनि यसले विकास योजनाको लक्षित नतिजा हासिल गर्न श्रोत-साधनको प्रभावकारी विनियोजन र परिचालन, पारदर्शी र मितव्ययी खर्च प्रणाली, वित्तीय अनुशासन जस्ता पक्षमा सुधार ल्याउँन महत्वपूर्ण भूमिका निर्बाह गर्दछ ।

१.२ अबधारणा र उद्देश्य

१.२.१ अबधारणा

सार्वजनिक बित्त ब्यवस्थापनको महत्तपूर्ण औजारको रुपमा मध्यमकालीन खर्च संरचनाले नगरपालिकासँग उपलब्ध सीमित श्रोत-साधनको वस्तुनिष्ठ आंकलन गर्ने र त्यसलाई आवधिक विकास योजनाले लिएका प्राथमिकताको क्षेत्रमा मध्यम अवधिको लागि बाँडफाँट गर्ने गर्दछ। यस अन्तर्गत संघ तथा प्रदेशबाट नगरपालिका लाई विभिन्न शिर्षकमा प्राप्त हुने श्रोत, आन्तरिक आय, आन्तरिक ऋण तथा अन्य श्रोत समेत आंकलन गरी समष्टिगत वित्तीय खाका निर्धारण। यसरी निर्धारण भएको बजेटको सीमा भित्र रहेर बिषयगत शाखाले नीति तथा कार्यक्रम कार्यान्वयनको लागि आवश्यक खर्चको कार्यक्रम तथा आयोजनागत विनियोजन अनुमान गर्दछन्। यो खाका तयार गर्दा बजेटको कार्यान्वयनबाट तीन वर्षमा प्राप्त हुने प्रतिफलको पनि अनुमान गरिन्छ । यसमा पहिलो वर्ष बजेटको वास्तविक अनुमान हुन्छ भने बाँकी दुई वर्षको बजेट प्रक्षेपण गरिन्छ। पहिलो वर्षको बजेट कार्यान्वयन भएपछि नयाँ मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार गरिन्छ । जसमा पहिलो वर्षको प्रगति समिक्षा गरी बाँकी दुई वर्षको प्रक्षेपित अनुमान परिमार्जन गरी थप एक वर्षको बजेट प्रक्षेपण गरिन्छ । यसरी मध्यमकालीन खर्च संरचनामा चक्रीय हिसाबले प्रत्येक वर्ष तीन वर्षको बजेटको आंकलन गर्नुपर्ने हुन्छ । यसबाट मध्यमकालीन खर्च संरचनाले बजेट तर्जुमा प्रक्रियालाई बढी यथार्थपरक र बस्तुनिष्ठ बनाउन महत्वपुर्ण भूमिका खेल्दछ ।

१.२.२. उद्देश्यहरु;

नगरपालिकाले तर्जुमा गर्ने मध्यमकालीन खर्च संरचनाको मूख्य उद्धेश्य देहाय बमोजिम रहेका छन्

१) प्रथम नगर विकास योजना र बार्षिक बिकास योजनालाई बजेटसँग तादाम्यता कायम गरी श्रोत-साधनको विनियोजनलाई उपलब्धिमुलक बनाउनु,

२) आयोजनाहरुको प्राथमिकीकरण गर्न र प्राथमिकता प्राप्त आयोजनालाई श्रोतको सुनिश्चितता गर्न,

३) सार्वजनिक खर्च प्रणालीमा वित्तीय अनुशासन कायम गरी समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व प्राप्त गर्नका लागि नगरपालिका लाई प्राप्त हुने मध्यम अवधिको आन्तरिक र बाह्य श्रोतको वास्तविक अनुमान गरी बजेट खाका तर्जूमा गर्नु,

४) सार्वजनिक खर्चलाई बढी प्रभावकारी र कुशल बनाइ लक्षित प्रतिफल सुनिश्चित गर्नु ।

५) बजेट अनुमानलाई बढी वास्तविक बनाउनु,

१.३ कानुनी तथा नीतिगत ब्यवस्थाः

सार्बजनिक खर्च ब्यबस्थापनको सन्दर्भमा संविधानले ब्यबस्था गरेको प्रावधानहरु एवं स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्रभित्रका आर्थिक, सामाजिक, वाताबरणीय तथा राजनीतिक पक्षसँग सम्बन्धित बिभिन्न नीति, ऐन, नियमको कार्यान्वयन तथा दिर्घकालिन योजना, आवधिक योजना र बिषयगत रणनीतिक योजनाको लक्ष्य हासिल गर्ने पक्षलाई ध्यान दिनु आबश्यक छ । सोहि मुताबिक यो मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार गर्दा देहायमा उल्लिखित पक्षलाई आधार लिएको छ;

- नेपालको संबिधान
- स्थानीय सरकार संचालन ऐन,२०७४
- अन्तरसरकारी वित्त ब्यवस्थापन ऐन २०७४
- आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायीत्व ऐन, २०७६,
- स्थानीय तहको मध्यमकालीन खर्च संरचना दिग्दर्शन,२०७८ (परिमार्जित)
- स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७८
- कागेश्वरी मनोहरा नगरपालिकाको प्रथम नगर विकास योजना (२०८१/८२-२०८५/८६)
- नगरपालिकाको बार्षिक नीति तथा कार्यक्रम एवं विधिन्न बिषयक्षेत्रगत नीतिहरु ।

१.४ मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा प्रक्रियाः

कागेश्वरी मनोहरा नगरपालिकाले आफ्नो प्रथम मध्यमकालीन खर्च संरचना (आ.ब.०८१/८२-०८३/८४) देहायको तालिका न.१ बमोजिमको प्रक्रिया बमोजिम तर्जुमा गरेको छ भने आगामी आर्थिक बर्ष देखि तर्जुमा हुने मध्यमकालीन खर्च संरचनाको हकमा नगरपालिकाले स्थानीय तहको मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७८ (परिमार्जित) मा भएको व्यवस्था अनुरुपको प्रक्रिया र समयसीमा अनुसरण गर्नेछ।

तालिका १: तर्जुमा चरण

तालिका न.१ **क्रियाकलाप**	**जिम्मेवारी**
कार्यपालिकाका सदस्यहरु र विषयगत शाखा प्रमुखलाई अभिमुखीकरण गर्ने	कार्यदल
नगर विकास योजना योजना तथा अन्य क्षेत्रगत योजना र वार्षिक विकास कार्यक्रमको समिक्षा गर्ने	कार्यपालिका
त्रीवर्षीय खर्चको प्रक्षेपणसहित बजेटको आकार र श्रोतको आंकलन तथा बजेट र मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा मार्गदर्शन तयारी	स्रोत अनुमान समिति
मध्यमकालीन खर्च संरचनाको श्रोत अनुमान, बजेट सीमा र मार्गदर्शन पारित गर्ने	कार्यपालिका
क्षेत्रगत बजेट सीमा र मार्गदर्शन विषयगत समिति वडा कार्यालय र विषयगत शाखामा पठाउने	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
बिषय उपक्षेत्रगत मध्यमकालीन खर्च संरचनाको मस्यौदा तयारी	बिषयगत शाखा/कार्यदल
विषयक्षेत्रगत रुपमा छलफल र प्राथमिकीकरणः - आयोजना अन्तिम प्राथमिकताक्रम सहितको सुची तयार गर्ने (आयोजनाहरू गाभ्ने, हटाउने र आयोजनाको पुन प्राथमिकीकरण गर्ने)	विषयगत समिति

तालिका न.१ **क्रियाकलाप**	**जिम्मेवारी**
मध्यमकालीन खर्च संरचना, कार्यक्रम र बजेट प्रस्ताव गर्ने - नयाँ आयोजना (श्रोतको अवस्था हेरी) छलफल गर्ने, पहिचान भएका आयोजनाको आवश्यकता, तयारी अबस्था र औचित्य हेरी बजेट छलफल गर्ने - मध्यमकालीन प्रक्षेपण (बजेट स्रोत तथा खर्चको प्रक्षेपण) सहितको खाका तयार गर्ने - आयोजनाको विवरण तयारी गर्ने - नतिजा खाका तयारी गर्ने	कार्यदल
मध्यमकालीन खर्च संरचना छलफल/परिमार्जन तथा आबश्यकता अनुसार सुझाव सहित कार्यपालिकामा पेश गर्ने	बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा समिति
बार्षिक बजेट तथा मध्यमकालीन खर्च संरचना उपर छलफल/परिमार्जन र स्वीकृत गर्ने	कार्यपालिका
बार्षिक बजेट तथा मध्यमकालीन खर्च संरचना अनुमोदन गर्ने	नगरसभा

क) त्रिवर्षीय प्रक्षेपण सहित कुल बजेट र श्रोतको आकार तयारी गर्नेः गत आर्थिक वर्षको यथार्थ स्थिति, चालु आर्थिक वर्षको प्रक्षेपित अवस्था, सङ्घ र प्रदेश सरकारबाट प्राप्त स्रोतको आधारमा आगामी ३ वर्षको बजेट तथा कार्यक्रम बारेमा वडा कार्यालय, योजना तथा पूर्वधार शाखा र नगर कार्यपालिकाले नीतिगत छलफल गरी आगामी आर्थिक वर्ष र थप २ आर्थिक वर्षको बजेट तथा कार्यक्रमको प्रक्षेपण गरी प्रारम्भिक प्रतिवेदन गरिएको छ । यो कार्य गर्दा सम्बन्धित निकायहरूको संलग्नतामा योजना शाखाले समग्रमा पुनरावलोकन गरी अवधारणापत्र तयार गरेको छ भने स्रोत समितिले नगरपालिका को अर्थतन्त्रको वर्तमान स्थिति, चालु आवधिक योजना, सङ्घ र प्रदेश सरकारवाट बिभिन्न शिर्षकमा प्राप्त हुने बजेट स्रोत, राजस्व बाँडफाँटबाट प्राप्त हुने रकम तथा रोयल्टी बापत प्राप्त हुने रकम, बाह्य एवम् आन्तरिक वित्तीय साधनको सम्भावना, करको लचकता, राजस्व प्रक्षेपण तथा कार्यगत नीति र प्राथमिकताको आधारमा आगामी आर्थिक वर्ष र थप २ आर्थिक वर्षको कुल बजेटको आकार तयार गरिन्छ।

ख) बजेट सीमा निर्धारण तथा बाँडफाँटः स्रोत अनुमान तथा बजेट सीमा निर्धारण समितिले तयार गरेको आगामी ३ वर्षको स्रोत तथा खर्च अनुमान तथा प्रक्षेपणका आधारमा विषयक्षगत बजेट सीमा र मार्गदर्शन कार्यदलमा पेश भै आबश्यक छलफल तथा परिमार्जन गरी स्रोत अनुमान तथा बजेट सीमा निर्धारण समिति मार्फत कार्यपालिकामा स्वीकृतिको लागि पेश गरिएको थियो | कार्यपालिकावाट स्वीकृत बजेट सीमा र मार्गदर्शनलाई वडा कार्यालयसँगको प्रत्यक्ष सम्पर्क र सहयोग समेतको आधारमा बिषय उपक्षेत्रगत र क्षेत्रगत रुपमा मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार गर्न सम्बन्धित शाखामा प्रेषित गर्ने ।

ग) बिषय क्षेत्रगत मध्यमकालीन खर्च संरचनाको प्रारम्भिक मस्यौदा तयारीः

घ) नगर कार्यपालिकावाट स्वीकृत गरी पठाएको बजेट सीमा र मार्गदर्शनभित्र रही सम्बन्धित बिषयगत शाखाले आफ्नो बिषय क्षेत्रसँग सम्बन्धित कार्यक्रम तथा आयोजनामध्ये वडा कार्यालयसँगको समेत समन्वयमा आवश्यकता र प्राथमिकीकरणका आधारमा छनौट भएका आयोजना/कार्यक्रमहरूको त्रिबर्षीय खर्च प्रक्षेपण सहितको बिषय उपक्षेत्रगत मध्यमकालीन खर्च संरचना विवरण तयार गरियो र यसरी उपक्षेत्रगत रुपमा तयार भएको मध्यमकालीन खर्च संरचनाको विवरणलाई कार्यदलले सम्बन्धित शाखा प्रमुखसँगको सहकार्यमा बिषयक्षेत्रगत रुपमा एकिकृत गरी बिषयक्षेत्रगत मध्यमकालीन खर्च संरचनाको प्रारम्भिक मस्यौदा तयार गरी नगरपालिकाको आबाधिक योजना, नीति तथा कार्यक्रम, स्थानीय प्राथमिकता र

बिषयक्षेत्रगत नीति तथा गुरुयोजना अनुरुप आबश्यक छलफल एबम् परिमार्जनको लागि सम्बन्धित विषयगत समितिमा पेश गरियो। बिषयक्षेत्रगत रुपमा प्रस्तावित मध्यमकालीन खर्च संरचनामा प्रस्तावित आयोजना/कार्यक्रम तथा उपक्षेत्रको रणनीतिक स्तम्भ, प्राथमिकीकरण, जलवायु संकेत, लैंगिक संकेत र दिगो विकास लक्ष्यका आधारमा सांकेतीकरण समेत गर्नुपर्दछ ।

ङ) विषयगत समितिमा छलफल तथा परिमार्जनः बिभिन्न बिषयगत शाखाबाट प्रस्तावित भई कार्यदलले तयार गरेको आयोजना/कार्यक्रमहरूको त्रिबर्षिय खर्च प्रक्षेपण सहितको बिषयक्षेत्रगत मध्यमकालीन खर्च संरचना र बार्षिक बजेट माथी सम्बन्धित विषयगत समितिमा दफावार छलफल गर्नुपर्दछ। यसरी छलफल गर्दा नेपालको संविधान (मौलिक हक, राज्यका निर्देशक सिद्धान र नीतिहरू र सम्बन्धित नगरपालिकाको कार्यक्षेत्र/क्षेत्राधिकार), राष्ट्रिय दीर्घकालीन सोच, राष्ट्रिय आवधिक योजना, बागमती प्रदेशको आबाधिक योजना, नगरपालिकाको प्रथम नगर विकास योजना (०८१/०८२–२०८५/०८६), नीति तथा कार्यक्रम, आवश्यकता, समस्या र सम्भावना, क्रमागत आयोजना/कार्यक्रम, दिगो विकास लक्ष्य स्थानीयकरणका सवाल समेतको आधारमा छलफल गरी आयोजना/कार्यक्रम तथा उपक्षेत्रको प्राथमिकीकरण एवम् बजेट बाँडफाँट गर्नुपर्दछ।

च) एकिकृत मस्यौदा तयारः विषयगत समितिमा दफावार छलफल गरी प्रस्ताव भएका कार्यक्रम/आयोजना तथा उपक्षेत्रगत त्रिवर्षिय खर्च प्रक्षेपण सहितको बिषयक्षेत्रगत मध्यमकालीन खर्च संरचना र बार्षिक बजेट तथा कार्यक्रमलाई बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा समितिले कार्यदलको सहयोगमा आबश्यक छलफल तथा परिमार्जन सहित मध्यमकालीन खर्च संरचनाको एकीकृत मस्यौदा तयारी गरियो। सो क्रममा बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा समितिले खर्चको माग र उपलब्ध स्रोत वीच सामन्जस्यता कायम हुनेगरी विश्लेषण गरी बिषय क्षेत्रगत माग र स्रोतको विवरण तयार गर्नुपर्दछ ।

छ) कार्यपालिकामा पेश तथा स्वीकृतिः बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा समितिले तयार गरेको मध्यमकालीन खर्च संरचनाको एकिकृत मस्यौदा स्वीकृतिको लागि कार्यपालिकामा पेश गर्नुपर्दछ । पेश भएको एकिकृत मस्यौदा उपर नगरकार्यपालिकामा छलफल भई आबश्यकता अनुसार परिमार्जन सहित स्वीकृत गर्ने । कार्यपालिकावाट स्वीकृत भएको मध्यमकालीन खर्च संरचनालाई अनुमोदनका लागि नगर सभामा पेश गर्ने ।

परिच्छेद २:
मध्यमकालीन खर्च संरचना

२.१ पृष्ठभूमी

सार्वजनिक बित्त ब्यवस्थापनको एक औजारको रुपमा मध्यमकालीन खर्च संरचनाले सरकारसँग उपलब्ध सीमित श्रोत-साधनको वस्तुनिष्ठ आंकलन गर्ने र त्यसलाई योजनाको प्राथमिकताको क्षेत्रमा मध्यम अवधिको लागि बाँडफाँट गर्ने गर्दछ । यस अन्तर्गत संघ तथा प्रदेशबाट नगरपालिकालाई विभिन्न शिर्षकमा प्राप्त हुने श्रोत, आन्तरिक आय, आन्तरिक ऋण तथा अन्य श्रोत समेत आंकलन गरी समष्टिगत वित्तीय खाका निर्धारण गरिन्छ।यसैको आधारमा खर्च क्षेत्रगत प्राथमिकता अनुरुप बिषयगत शाखा र नगरपालिकाको अन्य निकायहरूसंग सम्बन्धित नीति तथा कार्यक्रमहरु कार्यान्वयन गर्न आवश्यक मध्यम अबधिको बजेट विनियोजन गर्न मध्यमकालीन खर्च अनुमानको विषयगत सीमा तयार गरिन्छ।यसरी निर्धारण भएको बजेटको सीमा भित्र रहेर बिषयगत शाखाहरुले नीति तथा कार्यक्रम कार्यान्वयनको लागि आवश्यक खर्चको कार्यक्रम तथा आयोजनागत विनियोजन अनुमान गर्दछन्।यो खाका तयार गर्दा बजेटको कार्यान्वयनबाट तीन वर्षमा प्राप्त हुने प्रतिफलको पनि अनुमान गरिन्छ ।यसमा पहिलो वर्ष बजेटको वास्तविक अनुमान हुन्छ भने बाँकी दुई वर्षको बजेट प्रक्षेपण गरिन्छ।पहिलो वर्षको बजेट कार्यान्वयन भएपछि नयाँ मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार गरिन्छ।जसमा पहिलो वर्षको प्रगति समिक्षा गरी बाँकी दुई वर्षको प्रक्षेपित अनुमान परिमार्जन गरी थप एक वर्षको बजेट प्रक्षेपण गरिन्छ ।यसरी मध्यमकालीन खर्च संरचनामा चक्रीय हिसाबले प्रत्येक वर्ष तीन वर्षको बजेटको आंकलन गर्नुपर्ने हुन्छ ।

नेपालमा विकास योजनाहरुवाट अपेक्षित उपलब्धि हासिल हुन नसक्नुको एक प्रमुख कारण उपलब्ध स्रोत साधनको सन्तुलित एवम् वस्तुपरक र प्राथमिकताका आधारमा बिनियोजन हुन नसक्नु हो | जसले गर्दा न्यून पुँजीगत खर्च, आर्थिक बर्षको अन्त्यमा गएर खर्च हुने, आर्थिक अनुशासन कायम हुन नसक्दा लगानी र सम्पन्न आयोजना/कार्यक्रमले दिगो एवम् समाबेशी प्रतिफल दिन नसक्दा हाम्रा समस्या समाधान हुन् सकेको छैनन् | यसको प्रतक्ष्य असर सार्बजनिक बित्त क्षेत्रको अतिरिक्त समग्र अर्थतन्त्र र आर्थिक-सामाजिक विकासमा पर्न गएको छ | नेपालको संविधानले परिकल्पना गरे बमोजिमको आर्थिक सामाजिक एवं भौतिक विकास प्राप्त गर्न नेपाल सरकारको दीर्घकालीन सोंच सहितको सोह्रौं आवधिक योजना, दिगो विकास लक्ष्यका स्थानीय सवाल, बागमती प्रदेश सरकारको दोस्रो आवधिक योजना, कागेश्वरी नगरपालिकाको प्रथम नगर विकास योजना र बार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम र मध्यम अबधिमा हासिल गर्ने उपलब्धिको घोषणा तथा प्राथमिकतावीच तादात्म्यता कायम हुनेगरी आगामी ३ बर्षको मध्यमकालीन खर्च संरचना (२०८१/८२-०८३/८४) तर्जुमा गरिएको छ |

२.२ सोच, उद्देश्य तथा रणनीति

प्रस्तुत मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार गर्दा नगर विकास योजना योजना, हालसम्मको बार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम र नीतिलाई प्रमुख आधारको रुपमा लिइएको छ ।प्रथम नगर विकास योजनामा उल्लिखित सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य, प्राथमिकता तथा रणनीति र विषय क्षेत्रगत सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य र रणनीतिलाई यस चक्रीय योजनाको समष्टिगत सोच, लक्ष्य उद्देश्य तथा रणनीति विषय क्षेत्रगत सोच, उद्देश्य तथा रणनीतिका रुपमा उल्लेख गरिएको छ । चालु आर्थिक बर्षको नीति तथा कार्यक्रम, सोह्रौं योजना, बागमती प्रदेश

सरकारको दोस्रो आवधिक योजना एवं राष्ट्रिय, प्रदेश र नगरपालिकाको प्रथम नगर विकास योजना र विषयगत नीतिलाई समावेश गरिएको छ। सो अनुसार मध्यमकालीन खर्च संरचनाको समष्टिगत सोच, उद्देश्य तथा रणनीति देहाय बमोजिम रहेको छ ।

२.२.१ नगर विकासको दीर्घकालीन सोच

"सबल, सक्षम, सुशासनयुक्त, विकासमूखि स्थानीय सरकार"

२.२.२ नगर विकासको लक्ष्य

"स्थानीय संस्कृति तथा पर्यटननको संरक्षण एवै प्रवद्धन, शहरी कृषि खेतफ तथा उद्यमशीलताबाट जोरगारीता सिर्जना, शहरी पूर्वाधारको स्तरोन्नति, गुणस्तरीय शिक्षा तथा स्वास्थ्य सेवा एवं स्वच्छ खानेपानीमा सहज पहुँच अभिवृद्धि, जैविक विविधताको संरक्षण र स्वाच्छतामा सुधार गर्दै सामाजिक समावेशशिकरण तथा समतामूलक समाज निर्माण र शुसासनको प्रवद्धन नागरिकको जीवनस्तर सुधार भएको हुनेछ"

२.२.३ नगर विकासको उद्देश्य

नगरपालिकाको समग्र आर्थिक, सामाजिक तथा भौतिक बिकासको लागि लगानी बृद्धि गरी उपरोक्त लक्ष्य हासिल गर्न देहायअनुसारको उद्देश्य लिईएको छः

१ **आर्थिक विकास** : उद्योग व्यवसायको प्रवद्धन, रोजगारी सिर्जना एवं आय आर्जनबाट स्थानीय अर्थतन्त्रमा गतिशिलता ल्याई नागरबासीहरुको आर्थिक स्थितिमा दिगो सुधार ल्याउनु

२ **सामाजिक विकास** सामाजिक सेवा सुविधा एवं पूर्वाधारहरुमा सबै वर्ग, समुदायको पहँचमा सहजता, स्वस्थ, शिक्षित, सीपयुक्त मानव संशाधनको विकास गर्दै समन्यायि समतामूलक समाज निर्माण गर्नु

३ **पूर्वाधार विकास** दिगो, सुरक्षित र वातावरणमैत्री भौतिक पूर्वाधारमा सबै वर्ग, समुदायको पहँच अभिवृद्धि गर्दै जनजीवनमा सहजता ल्याउनु

४ **बन वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन** विपद जोखिम न्यूनीकरण तथा जैविक विविधता एवं प्राकृतिक श्रोतहरुको दिगो संरक्षण गर्दै उपयोग गर्नु

५ **सुशासन तथा संस्थागत विकास** संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि एवं सेवा प्रवाहलाई प्रभावकारी बनाउदै सुशासन प्रवद्धन गर्नु ।

२.२.४ नगर विकासको रणनीति

नगर विकासको उल्लिखित सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य हासिल गर्ने देहायअनुसारका प्रमुख रणनीतिहरू अंगिकार गरिने छः

१ शहरी कृषि खेतिलाइ विस्तार गर्दै कृषिमा आधुनिकीकरण एवं व्यावसायीकरणबाट उत्पादन तथा उत्पादत्व अभिवृद्ध ल्याउने

२ दक्ष, सीपयुक्त श्रमशक्तिको विकास गर्दै निजी क्षेत्र सहकारी एवं सामुदायिक संस्थासंगको सहकार्य र समन्वयमा स्थानीय श्रोत साधनमा आधारित उद्योग व्यवसायको विकास विस्तार एवं पर्यटन प्रवर्द्धनबाट रोजगारी सिर्जना, आए आर्जनमा अभिवृद्धि ल्याउने

३ जीवन उपयोगी, प्राविधिक एवं व्यवसायिक शिक्षाको अनिवावर्यता, गुणस्तरीय तथा सर्वसुलभ आधारभूत स्वास्थ्य सेवा तथा सुरक्षित, स्वच्छ र सफा खानेपानी उपयोगमा सुनिश्चित गर्दै स्वच्छ, सक्षम जनशिक्तिको विकास गर्ने

४ स्थानीय संस्कृतिको संरक्षण एवं प्रवद्धन गर्दै लक्षित वर्ग एवं युवालाई राजनीति, आर्थिक, सामाजिक, लगाएतका सबै क्षेत्रमा पूलप्रवाहीकरण तथा समावेशीकरण गर्ने

५ भौतिक पूर्वाधार तथा सार्वजनिक संरचनालाई दिगो, गुणस्तरीय, सुरक्षित एवं वातावरणमैत्री वनाउदै एकीकृत आवास तथा वस्ती विकासमा सबैको पहूच अभिवृद्धि ल्याउने

६ वैकल्पिक तथा नवीकरण उर्जा प्रवद्धनबाट नियमित विद्युत सेवाको उपलब्धता र सूचना तथा सञ्चार पूर्वाधारहरुमा स्थानीयहरुको पहूँचमा सहजता ल्याउने

७ जैविक विविधता एवं प्राकृतिक श्रोतहरुको संरक्षण, स्थानीय रैथाने प्रजातिहरुको प्रवद्धन, भू संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापनलाइ प्रभावकारी बनाउदै फोहोरलाई सुरक्षित विसर्जनबाट वातावरण संरक्षण एवं सम्बर्द्धन गर्ने

८ विपद् व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी एवं जलवायु परिवर्तन अनुकूलन वनाउदै जोखिम तथा क्षतिमा न्यूनीकरण ल्याउने

९ वित्तीय लगायत सवै क्षेत्रमा सुशासन प्रवर्द्धन, पूँजी निर्माणमा राजस्व परिचालन एवं स्थानीय सेवा प्रवाहलाई गुणस्तरीय, प्रभावकारी वनाउदै पारदर्शिता र जवाफदेहिता स्थापित गर्ने

१० आयोजनाहरु तर्जुमा, कार्यान्वयन एवं अनुगमनहरुमा स्थानीय समुदायको सहभागितालाई प्रभावकारी वनाउदै आयोजनाहरुमा अपनत्व स्थापित गराउने

११ वाताबरण तथा विपद ब्यबस्थापन आर्थिक विकासमा सार्बजनिक, सहकारी, निजी क्षेत्र, समुदाय र नागरिक समाजको समन्वय, साझेदारी र सहकार्यलाई अभिवृद्धि गर्ने

२.३ समष्टिगत आर्थिक खाका

कागेश्वरी मनोहरा नगरपालिकाले तय गरेको दीर्घकालीन सोच, नगर विकासको लक्ष्य तथा उद्देश्य अनुरुप नगर क्षेत्रभित्र उत्पादन, रोजगारी, आय र लगानी लगायत सूचकहरुमा विगत आर्थिक वर्षको अवस्था, उपलब्धी, चालु आर्थिक वर्षको समीक्षाका आधारमा मध्यमअवधिको समष्टिगत आर्थिक खाका तयार गरिन्छ। खाका तयार गर्ने सिलसिलामा आवधिक योजनाको आधारमा बार्षिक योजनाको प्रभाव र असर तहको प्रमुख नतिजा सूचकलाई समेत आधार लिइएको हुन्छ। यस नगरपालिकाको समष्टिगत आर्थिक खाका देहायअनुसार रहेको छः

तालिका २: प्रमुख समष्टिगत आर्थिक खाका

(प्रथम आवधिक योजनामा उल्लेखित परिमाणात्मक लक्ष्य तथा नतिजा सुचकको आधारमा तयार गरिएको)
संघीय सरकार तथा प्रदेशको परिमाणात्मक लक्ष्यको आधारमा दीर्घकालीन सोच तथा आवधिक योजनाको समष्टिगत लक्ष्य तथा उद्देश्यहरुको मापनका लागि प्रमुख सूचकहरु समावेश गरी परिमाणात्मक लक्ष्य निर्धारण गरिएको छ । परिमाणात्मक लक्ष्य निर्धारण गर्दा दिगो विकास लक्ष्यसंग समेत तादात्म्यता कायम राखिएको छ ।

तालिका नम्बर -२ आवधिक योजनाको समष्टिगत परिमाणात्मक लक्ष्य

नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष २०८०।८१ सम्म			त्रीवर्षिय लक्ष्य		
		संघ २०७६/७७	वाग्मती प्रदेश २०७६/७७	कागेश्वरी मनोहरा २०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४
समष्टिगत सूचक तथा परिमाणात्मक लक्ष्य							
मानव विकास सूचकाङ्क	सूचकाङ्क	०.६०२*	०.६६१	०.६६५	०.६६७	०.६६९	०.६७०
लैङ्गिक विकास सूचकाङ्क	सूचकाङ्क	०.९५२*	०.९३१	०.९४५	०.९४७	०.९५५	०.९६१
वहुआयामिक गरिवी	प्रतिशत	२८.६	१२.२	११.५	११	१०.५	९
निरपेक्षित गरिवी	प्रतिशत	१८.७	१५.३	७	६.५	६	५.५
प्रतिव्यक्ति वार्षिक आय	अ. डलर	१०४७	१९१७	१९२५	१५७५	१६५०	१७००
औषत आयु (जन्म हुँदाको)	वर्ष	६९३७	२८.६७२	७२	७२.२५	७२.२५	७३
साक्षरता दर (१५वर्ष माथि)	प्रतिशत	५८	६९	८८३६	९०	९२	९५
वेरोजगारी दर	प्रतिशत	११.५	७	११	९	८	७
विषयक्षेत्रगत सूचक तथा परिमाणात्मक लक्ष्य							
प्रतिव्यक्ति खाद्यान्न उत्पादन	केजी	११७.५		....			....
नियमित सिंचाइ भूमि	प्रतिशत	३३		४९.२७	....	....	५३.०
कृषिमा आवद्ध जनसंख्या	प्रतिशत	६०.४		१५.४	....	....	११
रोजगारीमा गैरकृषि क्षेत्रको योगदान	प्रतिशत	३६.५		....	....	....	....
आधारभूत तहको भर्नादर	प्रतिशत	९२.३	९४.८	....	९९.५	१००	१००
३० मिनेटको दुरीमा नजिकको स्वास्थ्य सेवामा पहुँच भएका घरधुरी	प्रतिशत	४९.३		९५.५	१००	१००	१००
आधारभूत खानेपानीवाट लाभान्वित जनसंख्या	प्रतिशत	८८	९४.१	....	९९	९९.५	१००
३० मिनेटको दुरीमा यातायातमा पहुँच भएका घरपरिवार	प्रतिशत	८२	-	....	९५	९७	१००
विद्युत सेवावाट लाभान्वित जनसंख्या	प्रतिशत	८८	९८.२	१००	१००	१००	१००
इन्टरनेट सेवामा पहुँच प्राप्त	प्रतिशत	६५.९	७१.२	७७.७८	८०	८५	९३

तालिका नम्वर -२ आवधिक योजनाको समष्टिगत परिमाणात्मक लक्ष्य							
नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष २०८०।८१ सम्म			त्रीवर्षिय लक्ष्य		
		संघ २०७६/७७	वाग्मती प्रदेश २०७६/७७	कागेश्वरी मनोहरा २०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४
घरधुरी							
वन क्षेत्र ओगटेको भूमि	प्रतिशत	४५.३१	....	४.७८	४.८०	४.८५	४.९०
सेवा प्रवाहवाट सन्तुष्ट अनुभूति गर्ने सेवाग्राही	प्रतिशत	-	....	....	....	....	९०
श्रोत : नगरपालिकाको प्रथम आवधिक योजना							

२.४ प्रमुख नतिजा सूचक तथा समस्टिगत मध्यमकालीन नतिजा खाका

"समृद्ध नेपाल र सुखी नेपाली" को राष्ट्रिय सोच तथा संकल्प र बागमती प्रदेशको आवधिक योजना तथा नगरपालिकाको प्रथम नगर विकास योजनाको सोच र लक्ष्य अनुरुप आगामी तिन आर्थिक बर्षको मध्यमकालीन खर्च संरचनाको प्रमुख लक्ष्य तथा नतिजा सूचक निर्धारण गरिएको छ । सो अनुसार समष्टिगत लक्ष्यहरुको विद्यमान स्थिति तथा आगामी ३ वर्षको अपेक्षित उपलब्धि तालिका २.२ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ३: प्रमुख समस्टिगत नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य

क. स.	सूचक/लक्ष्य	एकाई	मध्यमकालीन लक्ष्य			
			आधार बर्ष २०८०/८१	०८१/०८२	०८२/०८३	०८३/०८४
१	वेरोजगारी दर	प्रतिशत	११	१०	९.५	७
२	आधारभूत खानेपानी सुविधा उपलब्ध घरपरिवार	प्रतिशत	९९	१००	१००	१००
३	१२ है महिना सिंचाई हुने क्षेत्र (जम्मा खेतीयोग्य जमिनको)	प्रतिशत	४९.२७	५०	५२	५३
४	१२ है महिना यातायात सुचारु सडक लम्बाई	कि.मि				
५	इन्टरनेट सेवा प्रयोग गर्ने जनसंख्या	प्रतिशत	८०	९०	९२	९३
५	उच्च शिक्षामा अध्ययनरत विद्यार्थी	संख्या				
६	आधारभूत तहको भर्नादर	प्रतिशत	९९.५	१००	१००	१००
७	कम तौल भएका ५ बर्षमूनीका बालबालिका	प्रतिशत				
८	पूर्व प्रसूति सेवा ४ पटक प्राप्त गर्ने गर्भवती	प्रतिशत				

क. स.	सूचक/लक्ष्य	एकाई	मध्यमकालीन लक्ष्य			
			आधार बर्ष २०८०/८१	०८१/०८२	०८२/०८३	०८३/०८४
९	खानेपानी सुविधा उपलब्ध घरपरिवार	प्रतिशत				
१०	सुरक्षित शौचालय भएका घरधुरी	प्रतिशत	९९	१००	१००	१००

नोटः प्रथम आवधिक योजनामा समावेश विवरण र बार्षिक बजेट तथा कार्यक्रमको आधारमा तयार गरिएको

२.५ समष्टिगत मध्यमकालीन बजेट खाका

नगरपालिकाको खर्च अनुमान तथा स्रोत आँकलन गर्दा देहायका आधार अपनाइएको छ;

१. आर्थिक बर्ष २०७९/८० र २०८०/८१ को बार्षिक बजेट तथा कार्यक्रमको विवरण र खर्च को आधारमा आर्थिक बर्ष ०८१/८२ को खर्च तथा आयको प्रक्षेपण गरिएको छ । दोस्रो र तेस्रो वर्षको प्रक्षेपण गर्दा नगरपालिकाको नीति तथा कार्यक्रम, लक्ष्य, घोषित कार्यक्रम र सो अनुसार संचालन हुने कार्यक्रम तथा हासिल गर्ने नतिजालाई प्रमुख आधार मानिएको छ ।

२. यसै गरी ३ आर्थिक बर्षको स्रोत अनुमानको सन्दर्भमा सङ्घ सरकारबाट प्राप्त ३ आर्थिक बर्षको बिभिन्न अनुदान शिर्षकमा प्राप्त हुने बजेट सिलिंग,, सङ्घ र प्रदेशको राजस्व बाँडबाँटवाट प्राप्त हुने रकम, प्रदेश सरकारवाट प्राप्त हुने अनुदान, आन्तरिक आय र उपलब्ध हुने अन्य स्रोत को अनुमान तथा प्रक्षेपण गरिएको छ भने सोहि आधारमा आयोजना/कार्यक्रम तथा प्रशासनिक खर्चको लागि आबश्यक चालु एबं पुँजीगत खर्च अनुमान गरिएको छ ।

३ . उल्लिखित आधारलाई विश्लेषण गर्दा आगामी तीन वर्षको अवधिमा कुल बजेट रु ८ अर्ब ३३ करोड ९० लाख ७८हजार ५ सय (सबै किसिमका सशर्त अनुदान समेत गरी प्रचलित मूल्यमा) रहने प्रक्षेपण गरिएको यस सम्बन्धी विवरण तालिका २.३ मा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका ४: आगामी तीन आर्थिक बर्षकोलागि नगरपालिकाको आय-व्यय विवरण

						रु. ०००
सि.नं.	आयस्रोत	२०७९/०८०को यथार्थ	२०८०/०८१ को अनुमानित प्राप्ति	२०८१/०८२ को अनुमान	२०८२/०८३ को प्रक्षेपण	२०८३/०८४ को प्रक्षेपण
(क)	संघीय सरकार अनुदान	**५२५८१४**	**४८६६११**	**६११०००**	**६७२१००**	**७३९३१०**
	समानिकरण	१८७२००	१७१११००	१९५०००	२१४५००	२३५९५०
	शसर्त चालु	२८७५१४	२६८५११	३५५०००	३९०५००	४२९५५०
	विशेष	३९१००	२७०००	४१०००	४५१००	४९६१०
	समपूरक	१२०००	२००००	२००००	२२०००	२४२००
(ख)	प्रदेश सरकार	**७४३५७**	**८२९००**	**१०१३५०**	**१११४८५**	**१२२६३३.५**
	समानिकरण	१९५८५	२२२५०	२५५००	२८०५०	३०८५५
	शसर्त चालु	१८२९२	२०१५०	२२३५०	२४५८५	२७०४३.५
	विशेष	६५००	१०५००	१२५००	१३७५०	१५१२५
	समपूरक	२९९८०	३००००	४१०००	४५१००	४९६१०
(ग)	राजश्व बाँडफाँडबाट प्राप्त	**८५३६८१**	**७५३९५०**	**११९५०००**	**१३१४५००**	**१४४५९५०**
	घर जग्गा रजिष्ट्रेशन	७१५०००	६००५००	९५०५००	१०४५५५०	११५०१०५
	मू.अ.कर	९७४८३	१०५०००	१५६०००	१७१६००	१८८७६०
	सवारी कर	२९६९८	३२०००	३५०००	३८५००	४२३५०
	विज्ञापन	७००	९००	२०००	२२००	२४२०
	वन रोयल्टी	८००	५५०	१५००	१६५०	१८१५
	नदीजन्य/खानी	१००००	१५०००	५००००	५५०००	६०५००
(घ)	आन्तरिक स्रोत	**६९८९३६**	**३४००००**	**५७५०००**	**६३२५००**	**६९५७५०**
	आन्तरिक नगरपालिका	३१८८६३	२६५०००	५०००००	५५००००	६०५०००
	नगद मौज्दात	२९००७३	५०००	५०००	५५००	६०५०
	जिल्ला समन्वय समिति	८००००	३००००	३००००	३३०००	३६३००
	काठमाडौं महानगरपालिका	१००००	२००००	२००००	२२०००	२४२००
	अन्य	०	२००००	२००००	२२०००	२४२००
(ङ)	**जनसहभागिता**	**१५०००**	**२२५००**	**७००००**	**२५०००**	**२७५००**
	जम्मा	**२१६७७८८**	**१६८५९६१**	**२५५२३५०**	**२७५५५८५**	**३०३११४३.५**

स्रोत: नगर पालिका आर्थिक प्रशासन शाखा

२.६ वजेट विनियोजन र प्रक्षेपणको बाँडफाँड

विभिन्न आधारमा गरिएको मध्यमकालीन अबधिको (आ.ब.०८१/८२-०८३/०८४) बजेट अनुमान र प्रक्षेपणको तुलनात्मक विवरण देहायबमोजिम रहेको छ ।

. प्राथमिकताको आधारमा बाँडफाँट

कार्यक्रम तथा आयोजनाको प्राथमिकताक्रम बमोजिम तीन आर्थिक वर्षको बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण तालिका नं. ६ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ५: प्राथमिकताक्रमको आधारमा तीन आर्थिक वर्षको बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण (रु. हजारमा)

प्राथमिकता क्रम	आयोजना/ कार्यक्रम	२०८१/८२ को व्यय अनुमान		२०८२/८३ को खर्च प्रक्षेपण		२०८३/८४ को खर्च प्रक्षेपण	
	संख्या	रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत
प्राथमिकता पहिलो (P1)		१२२३२००	४४	१३६८११८.९६	४६	१५७०३६२.५६	४८
प्राथमिकता पहिलो (P2)		१५५६८००	५६	१६६५५३६.०४	५४	१७०१२२६.११	५२
जम्मा		२७८००००	१००	२९७४१७१.५२	१००	३२७१५८८६७८	१००

नोटः *नगरपालिकाको नगर विकास योजना बार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम र आर्थिक प्रशासन शाखासँग (SuTRA)को समन्वयमा तयार गरिएको छ । बिषय उपक्षेत्रको आधारमा भएको बिनियोजनालाई आधार मानी तयार गरिएको ।*

ग. दिगो विकास लक्ष्यको आधारमा बाँडफाँट

दिगो विकास लक्ष्य बमोजिम आगामी तीन आर्थिक वर्षको व्यय अनुमान तथा प्रक्षेपण तालिका नं. ७ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ६: दिगो विकास लक्ष्यको आधारमा तीन आर्थिक वर्षको बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण (रु. हजारमा)

सं. नं.	दीगो विकासका लक्ष्यहरु	आयोजना कार्यक्रम संख्या	२०८१/८२ को व्यय अनुमान		२०८२/८३ को खर्च प्रक्षेपण		२०८३/८४ को खर्च प्रक्षेपण	
			रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत
१	गरिबीको अन्त्य		३४७५०	१.२५	४६६९४.४९	१.५७	५८५६१.४३७	१.७९
२	शुन्य भोकमरी		८३९५६	३.०२	७८५१८.१२८	२.६४	८५०६१.३०५	२.६
३	स्वस्थ्य जीवन		२०८२२२	७.४९	२२२७६५.४४	७.४९	२५६१६५.३९३	७.८३
४	गुणस्तरीय शिक्षा		९६२४३६	३४.६२	१०२९६५८.१८	३४.६२	११३२६२४.००००	३४.६२
५	लैंगिक समानता		२५८५४	०.९३	२७६५.९७९	०.९३	२९११७.१३९	०.८९
६	सफा पानी र स्वच्छता		२७२४४	०.९८	२९७४१.७१	१.	२९११७.१३९	०.८९

कागेश्वरी मनोहरा नगरपालिकाको मध्यमकालीन खर्च संरचना (०८१/०८२–२०८३/०८४)

सं. नं.	दीगो विकासका लक्ष्यहरु	आयोजना कार्यक्रम संख्या	२०८१/८२ को व्यय अनुमान		२०८२/८३ को खर्च प्रक्षेपण		२०८३/८४ को खर्च प्रक्षेपण	
			रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत
७	आधुनिक उर्जामा पहुँच		९४५२	०.३४	१०११२.१८३	०.३४	११११२३.४०	०.३४
८	समावेशी आर्थिक बृद्धि र मर्यादित काम		३६६९६	१.३२	३८६६४.२२९	१.३	४२५३०.६५२	१.३
९	उद्योग, नविन खोज र पूर्वाधार		४९०११४	१७.६३	५१९२९०.३४	१७.४६	५७६४५३.९२	१७.६२
१०	असमानता न्यूनीकरण		२००१६	०.७२	२१४१४०.३४९	०.७२	२२५७३९६१	०.६९
११	दीगो शहर र समुदाय		३१४३८४	१२.२८	३६५२२८.२६३	१२.२८	३८३४३०.१९३	११.७२
१२	दीगो उपभोग र उत्पादन		२७८००	१	३४२०२	१.१५	३७६२३.२६९	१.१५
१३	जलबायु परिवर्तन अनुकुलन		१५२९०	०.५५	२३४९५.९५५	०.७९	२५८४५.५५०	०.७९
१४	पानी मुनीको जीवन	-	०	०.	०	०.	०	०.
१५	जमीन माथिको जीवन		०	०.	०	०.	१९६२.९५	०.०६
१६	शान्ति तथा न्यायपूर्ण र सशक्त समाज		४९२८९४	१७.७३	५२७०२३.१९४	१७.७२	५७८०८९.७१९	१७.६७
१७	दीगो विकासका लागि साझेदारी		०	०.	०	०.	०	०.
जम्मा			२७८००००	१००	२९७४१७१.५२	१००	३२७१५८८६७८	१००

स्रोतः प्रथम आवधिक योजना, गत आ.व तथा चालू आ.ब.को बार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम र आर्थिक प्रशासन शाखा ***(SuTRA)***

घ. लैंगिक संकेतको आधारमा बाँडफाँटः

लैंगिक संकेत बमोजिम तीन आर्थिक वर्षको बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण तालिका नं. ८ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका ७: लैंगिक उत्तरदायी बजेटको आधारमा तीन आर्थिक वर्षको बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण रु हजारमा

लैंगिक संकेत	आयोजना/ कार्यक्रम संख्या	२०८१/८२ को व्यय अनुमान		२०८२/८३ को खर्च प्रक्षेपण		२०८३/८४ को खर्च प्रक्षेपण	
		रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत
निर्दिस्ट		६११६००	२२	६७२१६२.७६४	२२.६	७५२४६५	२३.
प्रतक्ष्य		१०००८००	३६	१०८२५९८.४३	३६.४	११८६२७८.५४	३६.२६
तटस्थ		२१६७६००	४२	१२१९४१०.३२५	४१.०	१३२२३७६.१४३	४०.४२
जम्मा		२७८००००	१००	२९७४१७१५२६	१००	३२७१५८८.६७८	१००

स्रोतः नगरपालिका

ङ. जलवायु संकेतको आधारमा बाँडफाँट

जलवायु संकेत बमोजिम तीन आर्थिक वर्षको बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण तालिका नं. २.८ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ८: जलवायु संकेतको बजेटको आधारमा तीन आर्थिक वर्षको बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण

जलबायु संकेत	**आयोजना / कार्यक्रम संख्या**	२०८१/८२ को व्यय अनुमान		२०८२/८३ को खर्च प्रक्षेपण		२०८३/८४ को खर्च प्रक्षेपण	
		रकम	**प्रतिशत**	**रकम**	**प्रतिशत**	**रकम**	**प्रतिशत**
अति सान्दर्भिक		४१७००	१.१५	३५६९०.०८	१.२	४२८५७.८११	१.३१
सान्दर्भिक		५७०१७८	२०.५१	६३७९५९.७९	२१.५४	७३८०७०.४०५	२२.५६
तटस्थ		२१७८१३०	७८.३४	२२९७८४४.९२	७७.२६	२४९०६६०.४६	७६.१३
जम्मा		२७८००००	१००	२९७४१७१.५२६	१००	३२७१५८८.६७८	१००

स्रोतः आवधिक योजना, गत आ.ब तथा चालू आ.ब.को बार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम र आर्थिक प्रशासन शाखा **(रु. हजारमा)**

२.७ विषय क्षेत्रगत बाँडफाँड

विषय क्षेत्रगत रुपमा आगामी तीन आर्थिक वर्षको बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण तालिका नं. १० मा प्रस्तुत गरिएको छ । विषय क्षेत्रगत आधारमा तीन आर्थिक वर्षको बजेट, खर्च तथा स्रोतको अनुमान तथा प्रक्षेपण सम्बन्धी विस्तृत विवरण अनुसूची १ र २ मा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका ९: आगामी तीन आ.व.को विषय क्षेत्रगत खर्चको बाँडफाटको प्रक्षेपण (रकम रु. हजारमा)

क्र.स.	क्षेत्र	२०८१/८२ को व्यय अनुमान			२०८२/८३ को खर्च प्रक्षेपण			२०८३/८४ को व्यय अनुमान		
		कूल	चालु	पुँजिगत	कूल	चालु	पुँजिगत	कूल	चालु	पुँजिगत
१	आर्थिक विकास	१६६८००	९१७४०	७५०६०	१४८७०४.५७६	७४३५४.२९	७४३५४.२९	१७९९३७	९१७६८.०६	८८१६९.३१४
२	सामाजिक विकास	१२५१०००	११२५९००	१२५१०	१३६८११८.९०	१२४४९८८.२	१२३१३०.७०	१४८८५७२.५७२.८४	१३२४८२९.८३५	१६३७४३.०१
३	पूर्वाधार विकास	८६१८००	४३०९०	८१८७१०	८९२२५१.४५	७१३८०१.१६	१७८४५०.२९	९४८७६०.७१	५६९२५.६४	८९१८३५.०७३
४	वन, वाताबरण तथा विपद ब्यबस्थापन	२७८००	२१६८४	६११६	२९७४१.७१	२३७९३.३७	५९४८.३४	६५४३१.७७	४५८०२.२४	१९६२९.५३
५	सार्बजनिक सेवा प्रबाह तथा संस्थागत सुशासन	४४४८००	३८२५२८	६२२७२	५०५६०९.१५	४२९७६७.७८	७५८४१.३७	५५६१७०.०७	४७२७४४.५६	८३४२५.५११
	जम्मा	२७८००००	१८०५३३२	९७४६६८	२९७४१७१.५२६	२४८६७०४.८	४८७४६६.७२६	३२७१५८८.६७८	१९९२०७०.३५	१२७९५१८.३४३

स्रोत : आवधिक योजना बार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम र आर्थिक प्रशासन शाखा ***(SuTRA)***

परिच्क्षेद ३ आर्थिक विकास

३.१ कृषि तथा खाद्य सुरक्षा

३.१.१ पृष्ठभूमी

हाम्रो संविधानले सार्वजनिक, निजी र सहकारी क्षेत्रको सहभागिता तथा विकासबाट समाजवाद उन्मुख स्वतन्त्र र समृद्ध अर्थतन्त्रको निर्माण गर्ने राज्यको आर्थिक उद्देश्यका रुपमा अङ्गीकार गरेको। खाद्य सुरक्षा, सम्पति तथा रोजगारीको हक लाई मौलिक हक अन्तरगत राखिएको छ । नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारको साथसाथै स्थानीय सरकारको सहकार्यमा उक्त अधिकार सुनिश्चित गर्न योजनावद्ध ढंगले प्रयास गर्न आवश्यक छ । यस तथ्यलाई मनन गर्दै नगर क्षेत्रको योजनाबद्ध र सन्तुलित विकासको लागि कृषि क्षेत्रको विकास र प्रवर्द्धन मार्फत उत्पादन, रोजगारी र आय वृद्धि गर्न उपयुक्त योजना तर्जुमा एबम् सोको कार्यान्वयन गर्नुपर्ने देखिन्छ । यस नगरपालिकाको सन्दर्भमा आर्थिक विकासका प्रयासहरुलाई मार्गदर्शन गर्न यस सम्बन्धी संभावना र अवसर, समस्या तथा चुनौति र चाल्नु पर्ने कदम सहितको संक्षिप्त विश्लेषण देहायअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ ।

३.१.२ संभावना तथा अवसर

कागेश्वरी मनोहरा नगर क्षेत्र कृषि तथा पशुपालनको दृष्टिले प्रसिद्ध रहनुका साथै कृषि, आवास तथा सहरी विकासको प्रचुर सम्भावना बोकेको क्षेत्र हो। खेतीयोग्य जमिन, बस्ति योग्य क्षेत्र र भौगोलिक अवस्थिति आदिको विस्तृत अध्ययनको आधारमा कृषि क्षेत्रको विकासका कार्यक्रममा जोड दिनु पर्ने देखिन्छ।नगरपालिकामा परम्परागतरुपमा चलिआएका कृषि प्रणालीको आधुनिकीकरण, विविधिकरण, व्यवसायीकरणका साथ साथै यान्त्रिकिकरण गरी खाद्य सुरक्षा कायम गर्दै कृषि उपजको व्यापारीकरण मार्फत नागरिकको आर्थिक-सामाजिक जीवनस्तरमा ब्यापक सुधार गर्नु पर्ने आवश्यकता रहेको छ। कागेश्वरी मनोहरा नगरपालिका नेपालकै राजधानिमा रहेको कारण यस नगरपालिका भित्र उत्पादन हुने कृषि उपजको लागि बजारिकरणको सहज अवसर रहेको छ |

३.१.३ समस्या तथा चुनौती

कागेश्वरी मनोहरा नगरपालिकाभित्र भूउपयोग नीतिको अभावमा खेतीयोग्य क्षेत्र खुम्चदै जानुका साथै अव्यबस्थित सहरीकरणका कारण खेतीयोग्य जमिनमा ह्रास हुँदै गएको छ । परम्परागत निर्वाहमुखी खेती प्रणालीका कारण खाद्यन्न आत्मानिर्भरतामा कमी रहेको छ ।समयमा गुणस्तरीय बीउ, मल र प्राविधिक सेवा उपलब्ध नहुनुले कृषि क्षेत्रको विकासमा असहजता सृजना गरेको छ । यसैगरी कृषि प्राविधिक जनशक्तिको कमी, माटोको नियमित परीक्षण हुन नसक्नु तथा स्थानीय स्तरमा बीउ उत्पादन, संरक्षण र उपयोग हुन नसक्नु, लागत लाभको दृष्टिकोणमा खेती प्रणाली खर्चिलो हुनु, सिंचाई सुविधा कमी हुँदा मौसमी खेती हुनु, पकेट खेती विकास कार्यक्रम तथा प्रवद्र्धनात्मक कार्यक्रम सञ्चालन नहुनु यस क्षेत्रका समस्याका रुपमा रहेका छन। यसका साथै व्यवसायिक ज्ञान एबम् सूचनाको कमी, आधुनिक तथा महिलामैत्री प्रविधिको अभाव, वित्तीय सेवा पहुँचमा कमी, कृषि बिमाको अभ्यासको कमी, बजार अनिश्चिता, संकलन केन्द्र लगायतका पूर्वाधारहरु कमी यस क्षेत्रका मुख्य चुनौतीको रुपमा रहेका छन् ।

३.१.४ विषय उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीति

लक्ष्य

- कृषिमा यन्त्रीकरण, आधुनिकीकरण एवं व्यवसायीकरबाट उत्पादन र उत्पादकत्वमा अभिवृद्धि गर्ने

उद्देश्य

१. कृषिलाई व्यवसायिकरण गर्दै कृषि उपजहरुको वजार प्रवद्धन गर्नु,
२. कृषि उपजको उत्पादन र उत्पादकत्वमा अभिवृद्धि ल्याउदै खाद्यमा आत्मनिर्भर वनाउनु
३. पशुपंक्षी पालनमा व्यवसायिकता विकास गर्दै रोजगारी सिर्जना गर्नु ।

रणनीति

१: कृषि क्षेत्रको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने
२ कृषि उपजको बजार विस्तार एवं प्रबर्द्धनका गर्ने ।
३ कृषि उपजको उत्पादनमा अभिवृद्धि गर्ने ।
४ खाद्यान्नमा आत्मनिर्भर हुने
५ पशु पालनलाई मर्यादित र सम्मानजनक पेशाको रुपमा स्थापित गर्ने
६ उन्नत जातका पशुपंक्षीको पालनाबाट उत्पादन वृद्धि गर्दै बजार प्रवद्धन गर्ने

३.१.५ विषय उपक्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य

कृषि तथा खाद्य सुरक्षा उपक्षेत्रको उपक्षेत्रगत सूचक र मध्यम अवधिको लक्ष्य देहायअनुसार तालिका ११ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका १०: नतिजा सूचक तथा लक्ष्य (स्रोतः आवधिक योजना र सम्बन्धित शाखा)

सूचक	इकाई	आधार वर्ष	मध्यमकालीन लक्षय		
		२०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४
आफ्नो आयले १२ महिनासम्म खान पुग्ने परिवार	प्रतिशत	८०	८०	८१	८३
कृषियोग्य भूमिले ओगटेको क्षेत्रफल		१३१९	१३१९	१३६०	१४००
आत्मनिर्भर भएका खाद्य वालिहरु	संख्या	०	२	३	३
मोबाइल एप्सबाट कृक्षि सूचनाबाट लाभान्वित कृषक	संख्या	१२२५	१३००	१३६०	१५००
व्यवसायिक कृषिबाट आवद्ध युवा वर्ग	संख्या	३०००	३३००	३४००	३६००
आलु उत्पादन	मे.टन	६९०	७००	७६०	८००
व्यवसायिक रुपमा खेती गरिएको जमिन	हेक्टर	२६३.८	२७०	२७१	२७२
व्यवसायिक कृषिबाट प्रदान भएको रोजगारी	संख्या	३०००	३५००	४२००	४५००
तरकारी उत्पादन बार्षिक	मे.टन	९१२०	१००००	१०४००	११०००
प्रमुख खाध्यान्नवाली बार्षिक	मे.टन	-	१५००	१६००	१८००
मसलाजन्य उत्पादन बार्षिक	मे.टन	१९०	२००	३४०	३००
कृषिका प्रदान भएका अनुदानको प्रकार	संख्या	२०	२२	२३	२५
कृषि एम्वुलन्स संचालन	संख्या	०	१	१	१
दुध उत्पादन	मे.ट.	५८८०	६०००	६१५०	६२००
पशुपंक्षी वीमाबाट लाभान्वित कृषक	संख्या	३३७	४००	४६०	५००

३.१.६ विषय उपक्षेत्रगत खर्च तथा श्रोतको अनुमान

आर्थिक बिकास क्षेत्रको खर्च र स्रोतको अनुमान समग्रमा अनुसूची ३ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

३.१.७ आगामी ३ आर्थिक बर्षको अबधिमा कार्यान्वयन गरिने कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

आर्थिक विकास क्षेत्र अन्तर्गतका कृषि तथा खाध सुरक्षा उपक्षेत्रगत रुपमा मध्यमकालीन खर्च संरचना अबधिमा संचालन हुने शीर्षकगत प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना, कूल अनुमानित रकम, देहायअनुसार तालिका १२ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

(आवधिक योजनामा समाबेश भएका क्रियाकलापलाई समुहिकृत तथा एकीकृत बनाई प्रस्तुत गरिएको छ

तालिका ११: कृषि तथा खाध्य सुरक्षा उपक्षेत्रका कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

सि.न.	कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	आयोजना/कार्यक्रमको अवधि (शुरु र समाप्ती)	अनुमानित लागत(रु. हजारमा)	पुष्ट्याई	आगामी ३ बर्षको उपलब्धी सूचक
१	कृषि तथा पशु तथ्याङ्क र विकास योजना तर्जुमा	कृषि सम्बन्धी तथ्याङ्कको आधार तयार गर्ने तथा कृषि सम्बन्धी कार्यक्रमलाई प्रभावकारी बनाउने	सलबसाली	२५००	नगरपालिकाको प्रथम आवधिक योजनाको प्राथमिकता	कृषि क्षेत्रको स्थिति पत्र र कृषि विकास योजना तयार हुनेछ ।
२	कृषि प्राविधिक तथा कृषक अनुदान कार्यक्रम	कृषि प्राविधिक सेवा र कृषि अभ्यासलाई व्यवहारिक बनाउने	निरन्तर	२०००		कृषि उत्पादनको व्यवसायीकरण र उत्पादकत्व बृद्धि हुनेछ ।
३	सामुदायिक विउ बैंक र कृषि सेवाकेन्द्रको स्थापना	स्थानीय जातका विउको संरक्षण तथा विउको उपलब्धता सहज बनाउने	सालबसाली	५००		१/१ वटा नगरस्तरीय सामुदायीक विउ बैंक स्थापना र संचालन हुनेछ
४	तरकारी (गोलभेडा, च्याउ,आलु लगायत) पकेट क्षेत्र विकास कार्यक्रम	आयात कम गरी निर्यात बृद्धि गर्न	सालबसाली	३०००		च्याउ तथा गोलभेडा पकेट क्षेत्र निधारण भएको हुनेछ ।
५	नमूना कृषि फार्म र व्यवसायिक खेती प्रवर्द्धनका लागि अनुदान वितरण कार्यक्रम	कृषि प्रसार सेवा र उत्पादनलाई विविधिकरण गर्ने	सालबसाली	२५००	नगरपालिकाको प्रथम आवधिक योजनाको प्राथमिकता	कृषकको आत्म निर्भरता, कषि उत्पादनको बृद्धि र उपजको बिविधिकरण हुनेछ ।
६	कृषि तथा पशु प्राविधिक शिक्षा प्रवर्द्धन	विद्यार्थीलाई जीवनपयोगी र प्राविधिक शिक्षा प्रदान गर्ने र ज्ञान हस्तान्तरण गर्ने		१८००		स्थानीयस्तरमा दक्ष जनशक्तिको उपलब्धता हुनेछ ।
७	कृषि सहकारी, उपजको बजारीकरण र प्रवर्द्धनको लागि अनुदान वितरण कार्यक्रम	उत्पादित कृषि उपजहरुको बजारीकरण, भण्डारण तथा विक्रि वितरण सहजीकरण गने ।	सालासाली	३०००		कृषि संकलन केन्द्र, शीत भण्डार, कृषि सहकारी र कृषि एम्बुलेन्स स्थापना र संचालन हुनेछ

सि.न.	कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	आयोजना/कार्यक्रमको अवधि (शुरु र समाप्ती)	अनुमानित लागत(रु. हजारमा)	पुष्ट्याई	आगामी ३ बर्षको उपलब्धी सूचक
८	कृषक, समूह तथा सहकारी क्षमता विकास कार्यक्रम	समुह तथा सहकारीमार्फत कृषिको व्यवसायिकरण गर्न	सालवसाली	७५०	आवधिक योजनाको प्राथमिकता	कृषक समूह तथा सहकारी संस्था कृषि उत्पादन, व्यवसाय र प्रसोधनमा संलग्न हुनेछन् ।
९	व्यवसायिक फूल नर्सरी र खेती विस्तार कार्यक्रम	फुलको निर्यातमा बृद्धि गर्न	सालबसाली	५००	आवधिक योजनाको प्राथमिकता	व्यवसायिक फूल नर्सरी र खेती विस्तार भएका हुनेछन् ।
१०	खाद्यान्न बाली विकासको लागि बिभिन्न कार्यक्रम (मकै, धान, गहुँ, आदी)	खाद्यान्य बालीको उत्पादन बृद्धि गर्न	सालबसाली	९००		खाद्यान्न बालीको उत्पादनमा १० प्रतिशले बृद्धि हुनेछ ।
११	व्यवसायिक मौरीपालन कार्यक्रम	नगरमा मह उत्पादन बृद्धि गर्न	सालबसाली	२००		महको उत्पादमा बृद्धि भएको हुनेछ ।
१२	जैविक मल तथा रोग एबं किरा फट्यांग्रा नियन्त्रणकोलागि विषादी प्रवर्द्धन कार्यक्रम	जैविक मलको उत्पादनमा बृद्धि गर्ने	सालबसाली	७५०	आवधिक योजनाको प्राथमिकता	जैविक मल उत्पादन बृधि हुनुका साथै रोग एबं किरा फट्यांग्रावाट बालिनाली उत्पादनमा हुने नोक्सानी न्यूनीकरण हुनेछ ।
१३	कृषि उपजको गुणस्तर तथा विषादी परीक्षण, नियन्त्रण र नियमन सम्बन्धि कार्यक्रम	नागरिकको गुणस्तरीय खाद्यन्य उपलब्ध गराउन	सालबसाली	९५०		एक वटा गुणस्तर परिक्षण केन्द्रको स्थापना हुनेछ ।
१४	कृषि क्षेत्र अनुदानका अन्य सालबसाली कार्यक्रम	कृषि व्यवसाय र उत्पादनमा बृद्धि गर्ने	सालबसाली	११२०		वास्तविक कृषक लाभान्वित हुनेछन् ।

३.१.८ जोखिम पक्ष तथा अनुगमन

यस उपक्षेत्रको कार्यक्रम र आयोजना कार्यान्वयनमा सम्बन्धित निकाय बीच क्रियाशिल समन्वय, श्रोत व्यवस्थापन, योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन र सेवा प्रवाहमा प्रभावकारिता बृद्धि हुनेछ।नगरपालिका क्षेत्रमा कृषिको व्यवसायीकरण, कृषि पर्यटन, जैविक तथा वातावरणमैत्री कृषि प्रवर्द्धन, फूलखेती समेत उच्च मूल्यका कृषि उपजको प्रवर्द्धन, खाद्य स्वच्छता, पोषण र माटो व्यवस्थापन लगायत कृषि क्षेत्रको तथ्याङ्क व्यवस्थापन प्रणालीद्धारा कृषि उत्पादन, व्यवसायीकरण र औद्योगीकरणको वातावरण निर्माण हुनेछ|

संघ र प्रदेश सरकार र सहयोगी संस्थाहरु बीच प्रभावकारी सहयोग, समन्वय र सहकार्य, संगठनात्मक र मानव श्रोत र सेवा व्यवस्थापन, कृषि प्रविधि, विउविजन, यान्त्रिकीकरण, भरपर्दो सिंचाई प्रणाली, भूस्वामित्व, पूर्वाधार र बजारीकरण जस्ता कार्यहरुको एकीकृत व्यवस्थापन हुन नसके अपेक्षित नतिजा हासिल हुन नसक्ने जोखिम उत्पन्न हुन सक्दछ ।यसका अलवा जलवायु परिवर्तनको असर, कृषि उपजको आयात र कृषि जमीन उपयोगमा परिवर्तन यस क्षेत्रका संभावित जोखिम पक्षको रुपमा रहेका छन् । छिमेकी मूलक भारतबाट आयातित उपजसँग प्रतिष्पर्धा र कृषि उपजको गुणस्तर र न्यून उत्पादन परिमाण पनि यस क्षेत्रका जोखिम पक्षका रुपमा देखिएका छन् ।

३.२ पशुपंक्षी विकास

३.२.१ पृष्ठभूमी

नगरपालिकामा करिव १५.४ प्रतिशत घरपरिवार कृषि तथा पशुपालनमा संलग्न रहेको देखिन्छ । व्यावसायिक फर्मको विकास मार्फत पशुपालन क्षेत्रलाई कृषकको आम्दानीको मुख्य स्रोतको रुपमा अझै पूर्ण विकास गर्न नसकेको अवस्था विद्यमान छ ।कुल ११९ वटा कृषि तथा पशु पालन फ़ार्म संचालनमा रहेका छन् भने करिब .... वटा कृषि तथा पशुपालन समूह कृयाशिल रहेका छन्।पशु विकासका लागि नगरपालिका क्षेत्रमा पर्याप्त चरन क्षेत्रको विकास गर्न सकिने, पशुजन्य उत्पादनको बजारको सम्भावना रहेको एवं उत्पादकत्व वृद्धि, बजार पूर्वाधारको विकास, उत्पादनमा संलग्न किसानहरुको व्यावसायिक दक्षता अभिवृद्धि जस्ता कार्य गर्न सकेमा यस क्षेत्रमा पशुपालन कार्यलाई थप व्यावसायिक बनाउन सकिने देखिन्छ। नगर क्षेत्रभित्र पशुपंक्षी पालन क्षेत्रमा रहेका अवसर, समस्या तथा चुनौति र चाल्नु पर्ने कदम सहितको संक्षिप्त विश्लेषण देहायअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ।

३.२.२ संभावना तथा अवसर

राजधानी उपत्यकामा अवस्थित कागेश्वरी मनोहरा नगरपालिका पशुपालनको दृष्टिले प्रसिद्ध रहनुका साथै उन्नत प्रविधि, नश्ल र आहार तथा खोर व्यवस्थापन आदिद्वारा पशुपंक्षीपालनलाई व्यवसायीकरण गरी उत्पादकत्व वृद्धि, बजार पूर्वाधारको विकास, उत्पादनमा संलग्न किसानहरुको व्यवसायिक दक्षता अभिवृद्धि जस्ता कार्य गर्न सकेमा नगरपालिकामा पशुपालन कार्यलाई थप व्यवसायिक, उत्पादन र आयमूलक बनाउन सकिने सम्भावना देखिन्छ।यसका अतिरिक्त नगरपालिका क्षेत्रभित्र माछा पालन ब्यबसायको समेत राम्रो अवसर रहेको छ | कागेश्वरी मनोहरा नगरपालिका कृषि तथा पशुपालनको विकासको पर्याप्त उर्बर भुमि रहेको साथै बजारसँग सहज पहुँच रहेको छ।

३.२.३ समस्या तथा चुनौती

कागेश्वरी मनोहरा नगरपालिकाभित्र पशुपालन क्षेत्रमा अझै पनि परम्परागत वा निर्वाहामुखी प्रणालीबाट पशुपंक्षीपालनको अभ्यास रहेको छ। उन्नत जातको पशुपालनको अभ्यास न्यून रहेको छ भने परम्परागत गोठ तथा व्यवस्थापन प्रणाली अभ्यासमा रहेको छ ।व्यवस्थित पशु चरण क्षेत्र, सरल कर्जाको व्यवस्था, उत्पादकत्व वृद्धि, बजार पूर्वाधारको विकास, उत्पादनमा संलग्न किसानहरुको व्यवसायिक दक्षता अभिवृद्धि जस्ता कार्यको कमीका यस क्षेत्रका समस्या रुपमा रहिरहेको छ। पशुपालनको क्षेत्रमा काम गर्ने दक्ष जनशक्तिको कमी, पशु स्वास्थ्य सेवाको गुणस्तरमा कमी, नश्ल सुधारको कमी तथा पशु-पंक्षी विमा कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनको अभाब मूख्य समस्याको रुपमा रहेको छ। समग्र कृषि तथा पशुपालन विकास र बिस्तारको लागि एकिकृत गुरुयोजना तयार हुन सकेको छैन ।

३.२.४ विषय उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीति

लक्ष्य

पशुपंक्षी एबम् माछाजन्य उत्पादन, बजारीकरण, रोजगारी र आयमा समतामूलक, गुणात्मक र दिगो वृद्धि गर्ने

उद्देश्य

नगरपालिकाका पशुपंक्षी विकास उपक्षेत्रको उद्देश्यहरु देहायअनुसार रहेका छन्ः

१. पशुपंक्षी उत्पादनको वृद्धि, व्यवसायीकरण, विविधिकरण र औद्योगिकरण गर्नु,
२. पशुपंक्षी वसायमा संलग्न कृषक र कृषक समुहको क्षमता विकास तथा रोजगारमूलक उद्यमको रुपमा प्रवर्द्धन गर्नु, ।

रणनीति

नगरपालिकाको दीर्घकालीन सोचतर्फ उन्मुख भई योजनाको समष्टिगत एबम बिषय उपक्षेत्रगत लक्ष्य तथा उद्देश्य हासिल गर्न केन्द्रित रहनेगरी देहायअनुसारका उपक्षेत्रगत रणनीति अवलम्बन गरिनेछ

१ पशुपंक्षीजन्य क्षेत्रको व्यवसायीकरण, आधुनिकीकरण, र विशिष्टिकरण गरी उत्पादनमा वृद्धि गर्ने,

२ आवश्यक पूर्वाधारको विकास सहित पशुपंक्षीजन्य उपजको बजार प्रवर्द्धन गर्ने ।

३ पशुपंक्षी स्वास्थ्य तथा उपचार सेवाको प्रभावकारी विस्तारका लागि दक्ष जनशक्तिको व्यवस्थापन गर्ने ।

४ कृषकलाई पशुपन्छी पालन तथा पशुपन्छीजन्य व्यवसायमा प्रेरित गरी आत्मनिर्भर हुने कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।

५ कृषक एवं पशुपालनमा आधारित समूह तथा संस्थाहरुको क्षमता अभिवृद्धि गरी कृषकलाई उद्यमी बनाउने ।

३.२.५ विषय उपक्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य

आर्थिक विकास क्षेत्रको विषय क्षेत्रगत सूचक र लक्ष्य देहायअनुसार तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका १२ः पशुपंक्षी विकास उपक्षेत्रको नतिजा सूचक तथा लक्ष्य

सूचक	इकाई	आधार वर्ष	मध्यमकालीन लक्ष्य		
			०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४
पशपंक्षी तथा माछा विकास विकास					
कृयाशिल पशु स्वास्थ्य कार्यकर्ता	संख्या	०	५	१०	१२
अन्डाको वार्षिक उत्पादन (लाखमा)	संख्या		१०	१२	१३
खसी, वोकाको बार्षिक मासु उत्पादन	मे.टन		२५०	३००	३५०
दुग्ध संकलन केन्द्र	संख्या थप		२	३	४
पशुपंक्षि विमाबाट लभान्वित कृषक	संख्या	३३७	४००	४५०	५००
पशुपंक्षीको वार्षिक कूल विक्री	रु लाखमा	७०	७२	७५	८०

स्रोतः आवधिक योजना र सम्बन्धित शाखा

३.२.६ विषय उपक्षेत्रगत खर्च तथा श्रोतको अनुमान

आथिक विकास क्षेत्रको समग्र खर्च र स्रोतको अनुमान अनुसूची-३ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

३.२.७ कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

आर्थिक विकास क्षेत्र अन्तर्गतको पशुपंक्षी विकास उपक्षेत्रगत रुपमा आगामी ३ बर्ष अबधिमा संचालन हुने शीर्षकगत प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना, कूल अनुमानित रकम, देहायअनुसार तालिका ३.२.२ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका १३: पशुपंक्षी तथा मत्स्य विकास उपक्षेत्रका कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

सि न	कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	आयोजना/कार्यक्रम कोअवधि (शुरु र समाप्ती)	अनुमानित लागत (रु. हजारमा)	पुष्ट्याई	आगामी ३ बर्षको उपलब्धी सूचक
१	पशुपंछी श्रोत केन्द्रको स्थापना कार्यक्रम (गाई, भैसी ,वाखा, कुखुरा, बंगुर)	पशुपंक्षी व्यवसाय बृद्धि रोजगारीको अवसर सृजना गर्न	निरन्तर	१५००	नगरपालिकाको प्रथम नगर विकास योजना योजनाको प्राथमिकता	पशुपंछी श्रोत केन्द्रको स्थापना र संचालन हुनेछ ।
२	पशु स्वास्थ्य तथा बिमा कार्यक्रम	पशुपालन व्यवसायलाई प्रबद्धन तथा प्रोत्साहन गर्न	सालवसाली	१३००		व्यवसायिक कृषकहरु प्रतक्ष्य लाभान्वित हुनेछन ।
३	पशु आहार व्यवस्थापन कार्यक्रम	व्यवसायिक पशुपालनमा बृद्धि गर्ने	सालवसाली	१२५०	नगरपालिकाको प्रथम आवधिक योजनाको प्राथमिकता	पशुपंक्षी बिकासमा सहयोग पुग्ने ।
४	व्यवसायिक पशुपालन तथा पकेट क्षेत्र अनुदान कार्यकम	पशुपंक्षी जन्य उत्पादन बृद्धि गर्ने	सालवसाली	२५००		नमूना पशुपंक्षी फर्म संचालन हुनेछन् ।
५	क्षमता विकास कार्यक्रम	पशु व्यवसाय र उत्पादन बृद्धि गर्ने	सालवसाली	२३६०		प्राबिधिक तथा कृषकहरुको क्षमता विकास हुनेछ ।
६	पशुपंक्षी सेवा सालवसाली कार्यक्रम	निरन्तर कार्यक्रम	सालवसाली		नीति तथा कार्यक्रम	कृषक लाभान्वित हुनेछन्

३.२.८ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

नगरपालिका क्षेत्रमा पशु नश्ल सुधार र पशु आहार व्यवस्थापन लगायत पशुपंक्षी विकास क्षेत्रको तथ्याङ्क व्यवस्थापन प्रणालीद्धारा पशुपंक्षीजन्य उत्पादनको ,व्यवसायीकरण र औद्योगीकरणको वातावरण निर्माण हुनेछ।

संघ र प्रदेश सरकार र सहयोगी संस्थाहरु बीच प्रभावकारी सहयोग, समन्वय र सहकार्य, संगठनात्मक र मानव श्रोत र सेवा व्यवस्थापन पशु आहार, पूर्वाधार र बजारीकरण जस्ता कार्यहरुको एकीकृत व्यवस्थापन हुन नसके अपेक्षित नतिजा हासिल हुन नसक्ने जोखिम उत्पन्न हुन सक्दछ ।

३.३ पर्यटन तथा संस्कृति

३.३.१ पृष्ठभूमी

संविधानले सार्वजनिक, निजी र सहकारी क्षेत्रको सहभागिता तथा विकासबाट समाजवाद उन्मुख स्वतन्त्र र समृद्ध अर्थतन्त्रको निर्माण गर्ने राज्यको आर्थिक उद्देश्यका रुपमा अङ्गीकार गरेको। रोजगारीको हक लाई मौलिक हक अन्तरगत राखिएको छ । नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारको साथसाथै स्थानीय सरकारको सहकार्यमा उक्त अधिकार सुनिश्चित गर्न योजनावद्ध ढंगले प्रयास गर्न आवश्यक छ । यस तथ्यलाई मनन गर्दै नगर क्षेत्रको योजनाबद्ध र सन्तुलित विकासको लागि पर्यटन क्षेत्रको विकास र प्रवर्द्धन मार्फत रोजगारी र आय वृद्धि गर्न उपयुक्त योजना तर्जुमा एबम् सोको कार्यान्वयन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।यस नगरपालिकाको सन्दर्भमा पर्यटन विकासका प्रयासहरुलाई मार्गदर्शन गर्न यस सम्बन्धी संभावना र अवसर, समस्या तथा चुनौति र चाल्नु पर्ने कदम सहितको संक्षिप्त विश्लेषण देहायअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ ।

३.३.२ संभावना तथा अवसर

धार्मिक सम्पदाहरु(कागेश्वरी महादेव, नवतनधाम, चम्पक विनायक, काष्ठभैरव, सिमतीर्थ गीता, तजविनायक गणेश, सिद्धकाली, महाकाल भैरव, कोल्मतेश्वर, थलीवालकुमारी आदि) प्राकृतिक सम्पदाहरु (शिवपुरी राष्ट्रिय निकुञ्ज, पानीझरना र वागमती, मनोहरा, कागेश्वरी) साँस्कृतिक सम्पदा(तामाङ र नेवार भेषभुषा, गरगहना, रीतिथिति) पर्यटकीय क्षेत्रहरुको संरक्षण, पर्यटन विकासका पूर्वाधारहरु क्रमश निर्माण हुदै आएको, पर्यटन उद्योगसँग सम्वन्धीत जनशक्तिको क्षमता विकास तथा तालिम प्रदान भएको, पर्यटनमा आधारित उद्योग व्यवसायहरुको प्रवद्धनबाट रोजगारी सिर्जना एवं आयस्तरमा अभिवृद्धि हुन सक्ने ।

३.३.३ समस्या तथा चुनौती

दीर्घकालीन पर्यटन विकासगुरुयोजनाको तर्जुमा नभएको ।कागेश्वरी मनोहरा नगरपालिका भित्र पर्ने पर्यटकीय स्थल, सम्पदा र उपजको पहिचान, नक्शाकंन, संरक्षण र व्यवस्थापन प्रभावकारी रुपमा पहुन सकेको छैन । महत्वपूर्ण पर्यटकीय क्षेत्र, सम्पदा र उपजलाई ध्यान दिई अत्यावश्यक पूर्वाधार तथा सेवा सुविधा विकास र विस्तार लगायत पर्यटकीय विकास सम्बन्धी स्पष्ट योजना नहुनु समस्याको रुपमा रहेको देखिन्छ । विद्यमान पर्यटकीय सम्पदा, विशेषता, सेवा सुविधा बारेमा सूचना र प्रचारको कमी रहेको छ।मौलिक संस्कृति तथा सम्पदाको पहिचान तथा संरक्षणमा पर्याप्त ध्यान पुगेको छैन । सांस्कृतिक धार्मिक तथा ऐतिहासिक स्थलको खोज, लेखन तथा प्रचार प्रसारको कमी रहेको छ | मौलिक कला तथा सीपको हस्तान्तरण तथा बजारीकरणमा कमी रहेको छ । सांस्कृतिक परिवर्तन तथा मौलिकतामा ह्रास हुँदै गएको छ।स्थानीय प्रतिभाको सम्मान तथा प्रोत्साहनमा कमी रहेको छ ।

३.३.४ विषय उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीति

लक्ष्य

धार्मिक, साँस्कृतिक एवं ऐतिहासिक पर्यटीय गन्तव्यको रुपमा स्थापित भएको हुने

उद्देश्य

नगरपालिकाका पर्यटन विकास उपक्षेत्रको उद्देश्य देहायअनुसार रहेका छन्ः

१. पर्यटकीय गन्तव्यहरु एवं संस्कृतिक सम्पदाहरुको, संरक्षण र प्रवद्धन गर्नु ।
२. विभिन्न धर्म, भाषा, संस्कृति, कला, साहित्य र परम्पराको संरक्षण र सम्वर्द्धन गर्नु ।

रणनीति

१. स्थानीय प्राकृतिक क्षेत्रको पहिचान, अध्ययन, अनुसन्धान, संरक्षण एवं विस्तार गर्ने ।
२ ऐतिहासिक, पुरातात्विक, धार्मिक एवं साँस्कृतिक महत्वका सम्पदाहरुको संरक्षण, सम्वर्द्धन गर्ने
३ः पर्यटकीय स्थलहरुमा सुधार ल्याउदै पूर्वाधारहरुको निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्ने ।
४ : पर्यटन प्रवद्धन गरी रोजगारीका अवसरहरु सिर्जना गर्ने ।

३.३.५ विषय उपक्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य

पर्यटन तथा संस्कृति विषय उपक्षेत्रगत सूचक र लक्ष्य देहायअनुसार तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका १४ः पर्यटन तथा संस्कृति उपक्षेत्रको नतिजा सूचक तथा लक्ष्य

सूचक	इकाई	आधार वर्ष	मध्यमकालीन लक्षय		
			०७९/८०	०८०/८१	०८१/८२
पर्यटन विकास					
संरक्षित धार्मिक ऐतिहाँसिक सम्पदाहरु	संख्या	४	५	६	६
भ्रमण गर्ने वार्षिक पर्यटक हजारमा)	संख्या	-	२	३	५
संचालित होमस्टे	संख्या	०	२	५	७
मनोरञ्जन/वनभोज पार्क	दिन	१	२	२	३

स्रोतः आवधिक योजना र सम्बन्धित शाखा

३.३.६ विषय उपक्षेत्रगत खर्च तथा श्रोतको अनुमान

आर्थिक विकास क्षेत्रको खर्च र स्रोतको अनुमान अनुसूची-३ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

३.३.७ कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

पर्यटन तथा संस्कृति विकास उपक्षेत्र अन्तर्गतका आयोजना तथा कार्यक्रम र बिषय उपक्षेत्रगत रुपमा आगामी ३ बर्ष अबधिमा संचालन हुने शीर्षकगत प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना, कूल अनुमानित रकम, देहायअनुसार तालिका ३.३.२. मा प्रस्तुत गरिएको छ (आवधिक योजनामा उलीख गरिएका आयोजना तथा कार्यक्रम र बजेटलाई आधार मानेर तयार गरिएको छ)।

तालिका १५: पर्यटन तथा संस्कृति विकास उपक्षेत्रका कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

सि. नं	कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	आयोजना/कार्यक्रमको अवधि (शुरु र समाप्ती)	अनुमानित लागत (रु. हजारमा)	पुष्ट्याई	आगामी ३ बर्षको उपलब्धी सूचक
१	पर्यटन पूर्वाधार विकास कार्यक्रम	पर्यटकहरु आकर्षण तथा आवागमनमा वृद्धि गर्ने	सालवसाली	२१००	नगरपालिकाको प्रथम नगर विकास योजनाको प्राथमिकता	पर्यटकीय स्थल निर्माण भई सुचारु हुनेछ ।
२	पर्यटकीय सेवा क्षमता विकास कार्यक्रम	पर्यटनलाई व्यवसायको रुपमा विकास गर्ने	सालवसाली	३२००		पर्यटकीय व्यवसायीको सीप तथा क्षमता विकास हुनेछ ।
३	मौलिक संस्कृति, धार्मिक क्षेत्र, मेला तथा पर्व संरक्षण एवं प्रवर्द्धन कार्यक्रम	स्थानीय संस्कृति संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्ने	सालवसाली	२६००		मौलिक संस्कृति एवं धार्मिक क्षेत्रको संरक्षण र प्रबर्धन भएको हुने
४	ग्रामिण पर्यटन तथा होमस्टे संचालन तथा प्रबर्द्धन	रोजगारी तथा स्थानीय आय वृद्धि गर्नु	सालवसाली	१५००		रोजगारीको अवसरमा वृद्धि हुने
५	कृषि पर्यटन कार्यक्रम एवं अन्य सालबसाली कार्यक्रम	कृषि उत्पादनमा बृद्धि तथा प्रचार गर्न	सालवसाली	२५००		नगरमा कृषि पर्यटन सुरुवात हुनेछ ।

३.३.८ जोखिम पक्ष तथा अनुगमन

यस क्षेत्रको कार्यक्रम र आयोजना कार्यान्वयनमा सम्बन्धित निकाय बीच क्रियाशिल समन्वय, श्रोत व्यवस्थापन, योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन र सेवा प्रवाहमा प्रभावकारिता बृद्धि हुनेछ।

नगरपालिका क्षेत्रमा सांस्कृतिक तथा पर्यापर्यटनको विकास गर्न सकिने अनुमान गर्न सकिन्छ तर संघ र प्रदेश सरकार स्थानीय नागरिक र निजि क्षेत्र बीच प्रभावकारी सहयोग, समन्वय र सहकार्य, संगठनात्मक र मानव श्रोत र सेवा व्यवस्थापन, निजि क्षेत्रसँगको समन्वय, सहकार्य, सेवा व्यवस्थापन र अन्य क्षेत्रसँग एकीकृत अनुगमन सहितको कार्य संचालन नभएमा अपेक्षित उपलब्ध हासिल नहुने जोखिम रहन्छ ।

३.४ सिंचाई

३.४.१ पृष्ठभूमी

नगर क्षेत्रको योजनाबद्ध र सन्तुलित विकासको लागि उद्योग व्यवसाय, पर्यटन, सिंचाई र कृषि क्षेत्रको विकास र प्रवर्द्धन मार्फत उत्पादन, रोजगारी र आय वृद्धि गर्न उपयुक्त योजना तर्जुमा एबम् सोको कार्यान्वयन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।यस नगरपालिकाको सन्दर्भमा आर्थिक विकासका प्रयासहरुलाई मार्गदर्शन गर्न सहयोगी हुने सिंचाई सम्बन्धी संभावना र अवसर, समस्या तथा चुनौति र चाल्नु पर्ने कदम सहितको संक्षिप्त विश्लेषण देहायअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ ।

३.४.२ संभावना तथा अवसर

नगरपालिकामा परम्परागत रुपमा चलिआहेका राजकुलो लगायतका अन्य सिंचाई आयोजनाबाट सिंचाई भैरहेको छ।हाल प्रयोगमा रहेका सिंचाई प्रविधिहरुमा कुलो तथा ईनार रहेका छन्।सिंचाईका लागि यस नगरपालिकामा रहेका खोला नालाहरुबाट सिंचाईको दिगो व्यवस्थापनबाट खेतीयोग्य भूमिमा सिंचाई सुविधा विस्तार गर्न सकिने संभावना रहेको छ ।

३.४.३ समस्या तथा चुनौती

कागेश्वरी मनोहरा नगरपालिकाभित्र पानीको सिमित स्रोतका कारण संचालित अन्य सिंचाई आयोजनाहरु विस्तार हुन नसक्नु तथा संकलन पोखरी, भूमिगत सिंचाई जस्ता वैकल्पिक सिंचाई आयोजना सञ्चालन हुन नसकेको देखिन्छ । यसका साथै व्यवसायिक ज्ञानको साथै पूर्वाधारहरु कमी यस क्षेत्रका मुख्य चुनौतीको रुपमा रहेका छन् ।

३.४.४ विषय उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीति

लक्ष्य

भरपर्दो एवं दिगो सिंचाई सेवा उपलब्धताबाट विकास र विस्तार मार्फत उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गर्ने

उद्देश्य

१. जलाधारको दिगो संरक्षण एवं उपयोग गर्दै नियमित रुपमा सिंचाई सेवा उपलब्ध गराउनु।
२. सिंचाइका आधुनिक तथा वैकल्पिक प्रविधिहरुको अवलम्वनबाट सिंचाइ सेवा सुनिश्चित गर्नु

रणनीति

१. सिमसार, तालतलैया तथा पानीमुहान जस्ता जलधार क्षेत्रको संरक्षण गर्दै विस्तार गर्ने ।
२ सिंचाइ आयोजनाको मर्मत सम्भार र स्तरोन्ति गर्दै सिंचाइ सुविधा विस्तार गर्ने ।
३ उपयुक्त आधुनिक सिंचाइ प्रविधिहरुको व्यवस्थापनबाट सिंचाइ सुविधा विस्तार गर्ने ।

३.४.५ विषय उपक्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य

सिंचाई विकास उपक्षेत्रको सूचक र लक्ष्य देहायअनुसार तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका १६: सिंचाई विकास उपक्षेत्रको नतिजा सूचक तथा लक्ष्य (स्रोतः आवधिक योजना, सम्बन्धित शाखा

सूचक	इकाई	आधार वर्ष	मध्यमकालीन लक्ष्य		
			०८१/८२	०८२/८३	०८४/८५
कुलो तथा तथा नहरको स्तरोन्नतिबाट थप सिचित भूमि	हेक्टर	६५०	७००	७६०	८००
नियमित रुपमा सिंचाई हुने क्षेत्र (खेतीयोग्य जमिनको)	प्रतिशत	४९.२	५२	५५	५७
आकाशे पानी तथा आंशिक रुफमा सिंचित भूमि (खेतीयोग्य जमिनको)		५०.७	४८	४७	४२
डिपवोरिङ प्रणालीबाट सिंचित भूमि	हेक्टर	३००	२८०	२७०	२८०

३.४.६ विषय उपक्षेत्रगत खर्च तथा श्रोतको अनुमान

आर्थिक विकास क्षेत्रको खर्च र स्रोतको अनुमान अनुसूची-३ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

३.४.७ कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

सिंचाई विकास बिषय उपक्षेत्रगत रुपमा आगामी ३ बर्ष अबधिमा संचालन हुने शीर्षकगत प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना, कूल अनुमानित रकम, देहायअनुसार तालिका ३.४.२ मा प्रस्तुत गरिएको छ (प्रथम नगर विकास योजनामा समाबेश क्रियाकलाप तथा आयोजना र बजेटलाई मुख्य आधार मानिएको छ आवधिक योजनामा भएको आयोजनालाई प्राथमिकतासाथ कार्यान्वयन गर्दै लग्नुपर्दछ)।

तालिका १७: सिंचाई विकास बिषय उपक्षेत्रका कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

सि.नं	कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	आयोजना/कार्यक्रमको अवधि (शुरु र समाप्ती)	अनुमानित लागत (रु. हजारमा)	पुष्टयाई	आगामी ३ बर्षको उपलब्धी सूचक
१	सिंचाई सुविधा विस्तार तथा स्तरोन्नति र संरक्षण कार्यक्रम	थप सिंचाई सुविधा विस्तार गर्न	सालबसाली	१००	नगरपालिकाको प्रथम नगर विकास योजनाको प्राथमिकता	उत्पादकत्व वृद्धि हुनेछ ।
२	बैकल्पिक सिँचाई सुविधा विस्तार लिप्टिङ्ग, पोखरी निर्माण तथा थोपा सिंचाई प्रबर्द्धन)	सिँचाई सुबिभा बृद्धि गर्न	सालबसाली	२००		सिंचाई सुविधा विस्तार भई उत्पादकत्व हुनेछ ।
३	कुलो तथा पोखरी संरक्षण, मर्मतसंभार र स्तरोन्नति	उपलब्ध श्रोतको समुचित उपयोग गर्ने	सालबसाली	१५०		परम्परागत कुलो तथा पोखरी निर्माण र संरक्षण हुनेछ ।

३.४.८ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

यस क्षेत्रको कार्यक्रम र आयोजना कार्यान्वयनमा सम्बन्धित निकाय बीच क्रियाशिल समन्वय, श्रोत व्यवस्थापन, योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन र सेवा प्रवाहमा प्रभावकारिता बृद्धि हुनेछ । नगरपालिका क्षेत्रमा प्रस्तावित कार्यक्रम तथा आयोजना प्रभाबकारी कार्यन्वयन हुँदा कृषि क्षेत्रको उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि हुन गई नगर वासीको जीवनस्तरमा आर्थिक सामजिक सुधार हुनेछ ।

संघ र प्रदेश सरकार र सहयोगी संस्थाहरु बीच प्रभावकारी सहयोग, समन्वय र सहकार्य, संगठनात्मक र मानव श्रोत र सेवा व्यवस्थापन भरपर्दो सिंचाई प्रणाली, संघ, प्रदेश र स्थानीय सरकार, सहकारी, सहयोगी संस्था नीजि क्षेत्रसँगको समन्वय, सहकार्य, सेवा व्यवस्थापन र अन्य क्षेत्रसँग एकीकृत अनुगमन सहितको कार्य संचालन नभएमा अपेक्षित उपलब्ध हासिल नहुने जोखिम रहन्छ।

३.५ उद्योग, ब्यापार तथा ब्यबसाय, श्रम र रोजगारी

३.५.१ पृष्ठभूमी

नगर क्षेत्रको योजनाबद्ध र सन्तुलित विकासको लागि उद्योग व्यवसाय, पर्यटन र कृषि क्षेत्रको विकास र प्रवर्द्धन मार्फत उत्पादन, रोजगारी र आय वृद्धि गरी गरिवी निवारण गर्न उपयुक्त योजना तर्जुमा एबम् सोको कार्यान्वयन गर्नुपर्ने देखिन् । यस नगरपालिकाको सन्दर्भमा आर्थिक विकासका प्रयासहरुलाई मार्गदर्शन गर्न उद्योग, ब्यापार तथा ब्यबसाय, रोजगारी र गरिवी निवारण सम्बन्धी संभावना र अवसर, समस्या तथा चुनौति एबम् चाल्नु पर्ने कदम सहितको संक्षिप्त विश्लेषण देहायअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ ।

३.५.२ संभावना तथा अवसर

कृषि तथा पशुपालनमा आधारित उद्योग व्यवसायहरुको सम्भावना अधिक
काठमाण्डौ उपत्यकाभर वजार क्षेत्र उपलब्ध
व्यवसायिक सीप विकास तालिम तथा स्वरोजगारको संभावना

३.५.३ समस्या तथा चुनौती

आयातित वस्तुमा परनिर्भरता घटाउने
युवा जनशक्तिलाई उद्योग व्यवसायमा आकर्षित गर्दै उद्यमशीलता विकास गर्नु
स्थानीय साधन श्रोतमा आधारित लघु, घरेलु तथा साना उद्योगहरुको वजार विकास तथा प्रवद्धन गर्नु
उद्योग, व्यवसायमा निजी तथा सहकारी क्षेत्रको लगानी वृद्धि गर्नु

३.५.४ विषय क्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीति

लक्ष्य

उद्योग व्यवसायहरुको प्रवद्धनबाट रोजगारीका अवसरहरु सिर्जना भइ आयआर्जनमा सुधार भएको हुने

उद्देश्य

१. स्थानीय साधन, स्रोत तथा कच्चा पदार्थमा बधारित उद्योगहरुको प्रवद्धन गर्नु
२. घरेलु तथा साना उद्योगको प्रवद्धनबाट रोजगारी एवं आयआर्जन वृद्धि गर्नु,

रणनीति तथा कार्यनीति

१. घरेलु, लघु, साना, मझौला उद्योगको संरक्षण एवं प्रवद्धन गर्ने
२ औद्योगिक पूर्वाधार एं नीतिगत संरचनाहरु निर्माण गरी उद्योग सञ्चालनमा सहजता ल्याउने
३ स्थानीय उत्पादनको वजार प्रवद्धन गर्ने ।
४ स्थानीय उत्पादनको गुणस्तरीयता सुनिश्चित गर्दै बजार प्रवर्द्धन गर्ने ।
५ कृषि पशुपंक्षी पालन, गैर-काष्ठ बन पैदावर, जडिबुटी, तरकारी, फलफुल तथा पर्यटन क्षेत्रमा व्यवसायिक विकास तथा उद्यमशिलता विकास गरी व्यवसाय सञ्चालनका लागि महिला अति गरिव तथा विपन्न वर्ग एवं दलितहरुलाइ प्रोत्साहित गरिने ।

३.५.५ विषय उपक्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य

उद्योग, ब्यापार तथा ब्यबसाय र रोजगार उपक्षेत्रको सूचक र लक्ष्य देहायअनुसार तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका १८: आर्थिक विकास क्षेत्रको नतिजा सूचक तथा लक्ष्य

सूचक	इकाई	आधार वर्ष २०८०/८१	मध्यमकालीन लक्षय		
			०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४
सहकारी संस्था मार्फत सञ्चालित उद्योग तथा व्यवसाय	संख्या	०	७	९	१०
उद्यमशील व्यवसायिक सीप विकास तालिमबाट लाभाम्वित	संख्या	-	५००	६५०	७००
सुचारु लघु तथा घरेलु तथा साना उद्योग	संख्या	६	७	८	८
सुचारु औद्योगिक ग्राम	संख्या	०	१	१	१
तुलनात्मक लाभ भएका क्रियाशिल उद्योग व्यावसाय	संख्या		३	४	५

स्रोतः आवधिक योजना, सम्बन्धित शाखा

३.५.६ विषय उपक्षेत्रगत खर्च तथा श्रोतको अनुमान

आर्थिक विकास क्षेत्रको खर्च र स्रोतको अनुमान अनुसूची-३ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

३.५.७ कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

उद्योग, ब्यापार तथा ब्यबसाय र रोजगार उपक्षेत्रको बिषय उपक्षेत्रगत रुपमा आगामी ३ बर्ष अबधिमा संचालन हुने शीर्षकगत प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना, कूल अनुमानित रकम, देहायअनुसार तालिका ३.५.२ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका १९: उद्योग, ब्यापार तथा ब्यबसाय, श्रम र रोजगार उपक्षेत्रको कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

सि.न.	कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	आयोजना/कार्यक्रमको अवधि (शुरु र समाप्ती)	अनुमानित लागत (रु. हजारमा)	पुष्ट्याई	आगामी ३ बर्षको उपलब्धी सूचक
१	डिजिटल प्रणालीमा आधारित ब्यापार व्यवसाय प्रोफाइल तयारी	ब्यापार तथा ब्यबसाय संचालन सहज तुल्याउनु		५००	नगरपालिकाको प्रथम आवधिक योजनाको प्राथमिकता	डिजिटल प्रणालीमा आधारित व्यवसाय प्रोफाइल तयारी हुनेछ ।
२	स्थानीय कच्चा पदार्थ, ज्ञान, सीप र प्रविधि सम्बन्धी अध्ययन, संरक्षण र प्रवर्द्धन बिबिध कार्यक्रम	उद्योग व्यवसाय सिर्जनाको वातावरण तयार गर्ने	सालवसाली	१०००		नयाँ उद्यम तथा व्यवसाय सिर्जना र विकास हुनेछन् ।
३	ब्यबसायिक सिप बिकास सम्बन्धि बिबिध तालिम (कुटानी, मिस्त्री, कूक, वेटर, प्लम्बिङ्ग, अचार बनाउने आदि)	रोजगार सृजना गर्न	सालवसाली	१०००		बार्षिक करिब ५०० जनाले सिपमुलक तालिम पाउनेछन् ।
४	व्यवसाय दर्ता तथा नविकरण कार्यविधि/निर्देशिका परिमार्जन	व्यवसाय दर्ता तथा नविकरणको व्यवस्था गर्ने		१००		व्यावसाय दर्ता तथा नविकरण कार्यविधि तर्जुमा र कार्यान्वयन हुनेछ
५	उद्यमशीलता, व्यवसाय सिर्जना र विकास कार्यक्रम	रोजगारी सृजना गर्न	सालवसाली	२०००	नगरपालिकाको प्राथमिकता	
	श्रम तथा रोजगार					
६	नगरस्तरीय रोजगार योजना तर्जुमा	तत्कालिन ताथ दीर्घकालिन रोजगारीको आधार तयार गर्ने	२०८१/८२	२००	नगरपालिकाको नगर विकास योजनाको प्राथमिकता	रोजगार योजना तर्जुमा भएको हुनेछ
७	नगर स्तरीय रोजगार प्रवर्द्धन तथा सिपमुलक तालिम र प्रविधि हस्तान्तरण संचालन कार्यक्रम	सीपयुक्त, अनुभवी र दक्ष स्थानीय व्यक्तिको पलायन रोक्ने	सालवसाली	१०००		करिब १००० जना रोजगार कार्यक्रमबाट लाभान्वित भएका हुनेछन् ।
८	श्रमिक सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रम	श्रमिकको न्युनतम सुरक्षा सुनिश्चित हुने व्यवस्था गर्ने	सालवसाली	५००		करिब ९०० श्रमिक सामाजिक सुरक्षाबाट लाभान्वित हुनेछन् ।
९	बैदेशिक रोजगारीवाट फर्किएका युवा लक्षित रोजगार प्रबर्द्धन कार्यक्रम	रोजगारी मार्फत गरिवी निवारण गर्नु	सालबसाली	६००		बार्षिक करिब ७५ जना युवा प्रत्यक्ष लाभान्वित हुने ।

३.५.८ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

यस क्षेत्रको कार्यक्रम र आयोजना कार्यान्वयनमा सम्बन्धित निकाय बीच क्रियाशिल समन्वय, श्रोत व्यवस्थापन, योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन र सेवा प्रवाहमा प्रभावकारिता बृद्धि हुनेछ । नगरपालिका क्षेत्र भित्रका युवाहरुलाई स्थानीय, राष्ट्रिय अन्तराष्ट्रिय बजारको माग अनुसारको ज्ञान, सीप र प्रविधि प्रदान गर्न, क्षमता तथा उद्यमशिलता विकास गरी रोजगारीको अवसरमा परिचालन गर्न आवश्यक छ ।

संघ र प्रदेश सरकार र सहयोगी संस्थाहरु बीच प्रभावकारी सहयोग, समन्वय र सहकार्य, संगठनात्मक र मानव श्रोत र सेवा व्यवस्थापन, जस्ता कार्यहरुको एकीकृत व्यवस्थापन हुन नसके अपेक्षित नतिजा हासिल हुन नसक्ने जोखिम उत्पन्न हुन सक्दछ । संघ, प्रदेश र स्थानीय सरकार, सहकारी, सहयोगी संस्था नीजि क्षेत्रसँगको समन्वय, सहकार्य, सेवा व्यवस्थापन र अन्य क्षेत्रसँग एकीकृत अनुगमन सहितको कार्य संचालन नभएमा अपेक्षित उपलब्ध हासिल नहुने जोखिम रहन्छ ।

३.६ वैक, सहकारी तथा वित्तीय सेवा

३.६.१ पृष्ठभूमी

वित्तीय संस्थाहरुबाट हुने पूजी परिचालनबाट उद्योग व्यापार व्यवसायहरुको विकसा विस्तार एवं प्रवद्धन हुने गर्दछ ।नगर क्षेत्रको वैक, सहकारी र यसमा आवद्ध नागरिकको एकीकृत योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन र प्रवर्द्धन मार्फत उत्पादन, रोजगारी र आय वृद्धि गर्न उपयुक्त योजना तर्जुमा एबम् सोको कार्यान्वयन गर्नुपर्ने देखिन्छ।यस नगरपालिकाको सन्दर्भमा आर्थिक विकासका प्रयासहरुलाई मार्गदर्शन गर्न वैक, सहकारी तथा वित्तीय सेवा सम्बन्धी संभावना र अवसर, समस्या तथा चुनौति र चाल्नु पर्ने कदम सहितको संक्षिप्त विश्लेषण देहायअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ ।

३.६.२ संभावना तथा अवसर

नगर क्षेत्रमा २८ वटा लघुवित्त र ३६ वटा वाणिज्य बैकका शाखाहरु विस्तार भएका । प्राप्त मात्रामा सहकारीहरु क्रियाशिल रहेका ।नागरिकमा वित्तिय साक्षरताको विस्तार हुदै गएको साथै आर्थिक गतिविधिहरु विस्तार हुदै गएका ।वित्तिय सेवामा थप पहुँच अभिवृद्धि गर्न सकिने अवसर रहेको छ ।

३.६.३ समस्या तथा चुनौती

सहकारी संचालक कर्मचारी एबम् संचालहरुको क्षमतामा कमी,

सहकारीहरु सहकारीको मुल्य मान्यता र सिद्धान्तहरको कमजोर अनुसरण तथा प्रभावकारी नियमानको अभाव

सहकारीहरुको नियमित एबम् प्रभावकारी अनुगमन नहुनु, वित्तीय संस्थाबाट लिइने ऋणको सदुपयोग हुन नसक्नु एबम् व्यवसायको लागि ऋणको जोखिम उठाउने क्षमतामा कमी, स्थानीय समुदायमा आम्दानी तथा बचतको अभ्यासमा कमी रहनु यस क्षेत्रको चुनौतीको रुपमा रहेका छन् ।

३.६.४ विषय उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीति

लक्ष्य

वित्तीय स्रोतहरुको प्रभावकारी परिचालबाट व्यवसयको प्रवद्धन भएको हुने

उद्देश्य

- वित्तीय सेवामा नगरवासीको पहुँच वृद्धि गर्दै नागरिकको हितमा परिचालित गर्न समन्वय गर्नु ।
- सहकारीलाइ जिम्मेवार वनाउदै उत्पादनशिल क्षेत्रमा परिचालन गर्नु

रणनीति

१ नगरपालिका क्षेत्रभित्रका नागरिकको वित्तीय सेवामा सहज पहुँच विस्तार तथा सुदृढ गर्ने ।

२ सहकारी क्षेत्रलाई उत्पादनशील क्षेत्रमा परिचालन गर्नु

३ व्यवसायिक एवं उत्पादनशील क्षेत्रमा लगानी बढाउने ।

३.६.५ विषय उपक्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य

सहकारी तथा वित्तीय सेवा क्षेत्रको विषय क्षेत्रगत सूचक र मध्यम अबधिको लक्ष्य देहायअनुसार तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका २०: सहकारी तथा वित्तीय सेवा क्षेत्रको नतिजा सूचक तथा लक्ष्य

सूचक	इकाई	आधार वर्ष	मध्यमकालीन लक्ष्य		
			०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४
८. बैक तथा वित्तिय सेवा	संख्या				
प्राथमिक प्राप्त क्षेत्रमा भएको लगानी(कुल लगानीको)	प्रतिशत	१५	२०	२२	२३
कृषि क्षेत्रमा भएको लगानी (कुल लगानीको)	प्रतिशत	१०	१२	१२.५	१३
सहकारीमा आवद्ध सदस्य	संख्या	३२२९६	३२२९६	३४०००	३५०००
पूर्वाधारमा भएको कुल लगानी	रु करोडमा		१५	१८	२०
सहकारी तालिम	संख्या		३	४	४
नगरभित्र बैंक तथा वित्तीय संस्था	संख्या		६८	७०	७३

स्रोतः आवधिक योजना, सम्बन्धित शाखा

३.६.६ विषय उपक्षेत्रगत खर्च तथा श्रोतको अनुमान

आर्थिक विकास क्षेत्रको खर्च र स्रोतको त्रिबर्शीय अनुमान अनुसूची-३ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

३.६.७ कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

सहकारी तथा वित्तीय सेवा बिषय उपक्षेत्रगत रुपमा आगामी ३ बर्ष अबधिमा संचालन हुने शीर्षकगत प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना, कूल अनुमानित रकम, देहायअनुसार तालिका ४.७.३ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका २१ः सहकारी तथा वित्तीय सेवा उपक्षेत्रका कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

सि.न.	कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	आयोजना/कार्यक्रमको अवधि (शुरु र समाप्ती)	अनुमानित लागत (रु. हजारमा)	पुष्ट्याई	आगामी ३ बर्षको उपलब्धी सूचक
१	सहकारी सुपथ व्यवसाय तथा पसल सञ्चालन तथा साझेदारी अनुदान कार्यक्रम	नगरमा सुलभ मुल्यका पसल सञ्चालन गर्न सान्झेदारी गर्ने	सालवसाली	५००	नगरपालिकाको आवधिक योजनाको प्राथमिकता	सुलभ पसल स्थापना हुनेछन् ।
२	लक्षित वर्ग सहकारी सचेतना तथा प्रबद्र्धन र सहकारी तालिम कार्यक्रम	लक्षित वर्गमा वित्तीय सेवा तथा सुविधाको पहुँच बृद्धि गर्ने	सालवसाली	२५०		लक्षित क्षेत्र, वर्ग तथा समुदायमा वित्तीय सेवा र सुविधाको सहज पहुँच बृद्धि हुनेछ।
३	कर शिक्षा तथा व्यवसाय योजना तर्जुमा तालिम	नगरमा आम्दानी बृद्धि गर्न	सालवसाली	३००		वर्षमा १ पटक हुनेछन्

३.६.८ जोखिम पक्ष तथा अनुगमन

यस क्षेत्रको कार्यक्रम र आयोजना कार्यान्वयनमा सम्बन्धित निकाय बीच क्रियाशिल समन्वय, श्रोत व्यवस्थापन, योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन र सेवा प्रवाहमा प्रभावकारिता बृद्धि हुनेछ | संघ, प्रदेश र स्थानीय सरकार, सहकारी, सहयोगी संस्था नीजि क्षेत्रसँगको समन्वय, सहकार्य, सेवा व्यवस्थापन र अन्य क्षेत्रसँग एकीकृत अनुगमन सहितको कार्य संचालन नभएमा अपेक्षित उपलब्ध हासिल नहुने जोखिम रहन्छ

परिच्छेद ४: सामाजिक विकास क्षेत्र

४.१ शिक्षा

४.१.१ पृष्ठभूमि

संविधानले आधारभुत एबम् माध्यमिक शिक्षाको हकलाई मौलिक हकको रुपमा प्रत्याभूत गरेको छ | राज्यको निर्देशक सिद्धान्त तथा नीतिमा सबै वर्ग तथा क्षेत्रका जनताको शिक्षा तथा स्वास्थ्यमा पहुँच सुनिश्चिताका लागि निर्देशित गरेको छ भने सामाजिक, आर्थिक, भौगोलिक तथा सांस्कृतिक रुपले पिछडिएको वर्गको हितको लागि विशेष व्यवस्था गरेको छ। नेपालले लिएको दिगो विकास लक्ष्य अन्तरगत सबैको लागि गुणस्तरीय शिक्षा समाबेश गरिएको छ ।

१६ औं राष्ट्रिय योजनाले समतामूलक सामाजिक, आर्थिक तथा सांस्कृतिक संरचना निर्माण र गुणस्तरीय जीवनयापनको लागि अवसर प्रदान गर्ने कुरालाई महत्व दिएको छ। बागमती प्रदेशको दोस्रो आवधिक योजना नगरपालिकाको आवधिक योजनाले सामाजिक विकासलाई विकासको मुख्य चालकका रुपमा लिएको देखिन्छ |

४.१.२ संभावना र अवसर

वर्तमान संघीय लोकतान्त्रिक शासन व्यस्थाको संविधानले प्रत्येक नागरिकलाई राज्यबाट आधारभूत तहसम्मको शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क तथा माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा निःशुल्क पाउने हकलाई मौलिक हकका रुपमा सुनिश्चित गरेको छ । नेपालले लिएको दिगो विकास लक्ष्यअनुसार सन् २०३० सम्ममा सबैलाई गुणस्तरीय शिक्षाको सुनिश्चितता प्रदान गर्ने रहेको देखिन्छ ।कागेश्वरी मनोहरा नगरपालिकाले शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि आफ्नो शिक्षा क्षेत्रको रणनीतिक योजना र आवधिक योजना मार्फत पूर्वाधार, जनशक्ति तथा विद्युतीय सूचना प्रविधिको उपयोगलाई उच्च महत्व दिएको छ

४.१.३ समस्या र चुनौती

शैक्षिक पूर्वाधारको स्तरोन्नति तथा बिद्यालय शिक्षामा सहज पहुँच स्थापित हुँदै गएको भएता पनि गुणस्तरीय शिक्षाको प्रत्याभूति हुन सकेको छैन ।यसै गरी बिद्यालयमा भर्ना भएका बिद्यार्थीलाई बिद्यालयमा टिकाई राख्नु मुख्य चुनौती रहेको छ | सबै बिद्यालयमा प्रविधिको प्रयोग, शैक्षिक सामाग्री, पुस्तकालय तथा प्रयोगशालाको अपर्याप्तता, मापदण्ड अनुसार शिक्षक-बिद्यार्थी अनुपात कायम गर्न नसक्नु, आधारभूत भौतिक संरचनाको अभाब, शिक्षकमा सूचना प्रबिधि लगायत सिपको कमि जस्ता समस्या बिधमान रहेका छन् | अर्को तर्फ निजी तथा सामुदायिक विद्यालयको शैक्षिक गुणस्तरमा समानता नहुनु, गरिविको कारण बिद्यालय भर्ना भएता पनि निरन्तर बिद्यालय नजानु र घरमा पर्याप्त शैक्षिक गतिविधिमा संलग्न हुन नसक्नु समस्या विद्यमान रहेको छ। बिद्यालय शिक्षामा जीवन उपयोगी, रोजगारमूलक र प्राबिधिक ज्ञान सिपको कमीले गर्दा शैक्षिक बेरोजगारी तथा प्रतिभा पलायनको अवस्था कायमै रहेको छ ।

बालविकास केन्द्रमा कक्षाकोठा व्यवस्थापन, जनशक्ति, सरसफाई, सिकाइ सामग्री तथा पूर्वाधारको कमी रहेको छ।सामुदायिक विद्यालयमा बालमैत्री तथा अपांगमैत्री विद्यालयमा भवन, फर्निचर, घेरावार, शौचालय, स्वच्छ

खानेपानीको व्यवस्थामा कमी रहेको छ। नियमित मुल्याङ्कन प्रणाली र शैक्षिक गुणस्तरको मापदण्डमा अस्पष्टताका कारण शैक्षिक गुणस्तर सुधारमा कठिनाइ भएको छ।प्राविधिक तथा उच्च शिक्षामा सम्वन्धन प्राप्ति तथा सञ्चालनमा आर्थिक तथा व्यवस्थापकीय कठिनाइ रहेको छ ।

४.१.४ विषय क्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीति

लक्ष्य

- प्राविधिक एवं गुणस्तरीय शिक्षामा सबैको पहुँच अभिवृद्धि भई दक्ष जनशक्ति उत्पादन गर्ने

उद्देश्य

- विद्यालयहरुमा आधारभूत भौतिक एवं शैक्षिक सुविधाको सुनिश्चिताबाट गुणस्तरीय, प्रयोगात्मक, व्यवहारिक एवं प्राविधिक शिक्षा प्रदान गर्नु ।

रणनीति

शिक्षा तथा प्रबिधि विकास उपक्षेत्रमा देहायअनुसारका रणनीति अवलम्बन गरिनेछः

१.साक्षरता(विद्युतीय समेत) वृद्धि तथा उमेर समूहका बालबालिकाहरुलाई विद्यालय पहँचको ग्यार्न्टी गर्ने।

२ शैक्षिक एवं भौतिक पूर्वाधारको व्यवस्था गर्दै सुविधासम्पन्न बनाउने।

३ प्राविधिक तथा दक्ष जनशक्तिको विकस गर्ने ।

४.१.५ विषय उपक्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य

शिक्षा विकास उपक्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य देहायअनुसार तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका २२: शिक्षा विकास उपक्षेत्रगत नतिजा सूचक तथा लक्ष्य

सूचक	इकाई	आधार वर्ष २०८०/८१	मध्यमकालीन लक्षय		
			०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४
साक्षरता दर	प्रतिशत	८८.६	९०	९३	९५
उच्च शिक्षामा अध्ययनरत विद्यार्थी	संख्या				
आधारभुत तहको खुद भर्नादर	प्रतिशत	९५	९६	९७	९८
विद्यालय वाहिर रहेका (५—१५ वर्ष) बालबालिका	प्रतिशत	-	२	१	१
सुविधा सम्पन्न बालबिकास केन्द्र	संख्या	२३	२५	२८	३०
उच्च शिक्षामा अध्यापन गर्ने शिक्षण संस्था	संख्या	-	३	४	४
कक्षा छोड्ने दर	प्रतिशत	-	१०	८	६

स्रोतः नगर विकास योजना

४.१.६ विषय उपक्षेत्रगत खर्च तथा श्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान

सामाजिक विकास क्षेत्रको समग्र त्रिबर्षीय खर्च र स्रोतको अनुमान अनुसूची-३ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

४.१.७ कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

शिक्षा विकास उपक्षेत्रको मध्यमकालीन खर्च संरचना अवधिमा संचालन हुने शिर्षकगत प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना, कूल अनुमानित रकम, उद्देश्य तथा उपलब्धी सूचक देहायअनुसार तालिका ४.१.२ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका २३: शिक्षा विकास तर्फका कार्यक्रम/ आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

सि.नं.	कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	आयोजना/ कार्यक्रम अवधि (शुरु र समासी)	अनुमानित लागत (रु हजारमा)	पुष्ट्याईं	आयामी ३ वर्षको उपलब्धी सूचक
१	विद्यालय भवन निर्माण, मर्मत तथा संरचना सुधार कार्यक्रम र संस्थागत क्षमता विकास	सामुदायिक विद्यालयको आकर्षण वृद्धि गर्ने	सालवसाली	१०००	नगरपालिकाको प्रथम आवधिक योजनाको प्राथमिकता	सामुदायिक विद्यालयमा भौतिक पूर्वाधार विकास हुने
२	प्रारम्भिक बाल विकास केन्द्र व्यवस्थापन कार्यक्रम	बालवालिकाको सिकाइ वातावरण तयार गर्ने	सालवसाली	५००		बाल विकास केन्द्रहरु व्यवस्थित हुनेछन्
३	सूचना प्रविधिमैत्री पठन-पाठन विस्तार कार्यक्रम	प्रविधिमैत्री विद्यालय तयार गर्न	सालवसाली			सवै विद्यालयहरु प्रविधिमैत्री हुनेछन्
४	नमुना विद्यालय सञ्चालन कार्यक्रम	शैक्षिक गुणस्तर बृद्धि गर्ने	सालवसाली	८००	नगरपालिकाको प्रथम आवधिक योजनाको प्राथमिकता	नमुना विद्यालय तयार हुनेछन्
५	शैक्षिक गुणस्तर अभिबृद्धिको लागि सुधार कार्यक्रम	सिकाई उपलब्धी दर बृद्धि गर्ने	सालवसाली	१०००		सवै विद्यालयहरुको शैक्षिक गुणस्तर बृद्धि हुनेछन् ।
६	विद्यालय जनशक्ति व्यवस्थापन कार्यक्रम	विद्यालय शिक्षाको गुणस्तर बृद्धि गर्ने	सालवसाली	१०००		सवै विधालयमा आवश्यक जनशक्ति पुगेको हुनेछ ।
७	विद्यार्थी प्रोत्साहन कार्यक्रम	विधार्थीको निरन्तता दर बृद्धि गर्न		१५००		विद्यार्थीको बिद्यालय टिकाउ डर र निरन्तरता बृद्धि हुनेछ
८	प्रतिभा पहिचान तथा प्रोत्साहान कार्यक्रम	सिर्जनशीलताका साथै अध्ययनको प्रभावकारित बढाउने	सालबसाली	७५०	नगरपालिकाको प्रथम आवधिक योजनाको प्राथमिकता	बिद्यार्थी प्रतिभा प्रोत्साहित हुनेछन।
९	शिक्षा क्षेत्र सालबसाली कार्यक्रम	शैक्षिक सेवा सुचारु गर्ने	सालवसाली	५००		विद्यालय व्यवस्थित रुपमा संचालन हुनेछन् ।

सि.नं.	कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	आयोजना/ कार्यक्रम अवधि (शुरु र समाप्ती)	अनुमानित लागत (रु हजारमा)	पुष्टयाईं	आयामी ३ वर्षको उपलब्धी सूचक
१०	गुणस्तरीय सार्वजनिक शिक्षा (ल्याब तथा शिक्षण सिकाई अनुदान समेत)	शैक्षिक गुणस्तर बृद्धि गर्ने	सालवसाली	३५०	नगरपालिकाको प्रथम आवधिक योजनाको प्राथमिकता	सवै विद्यालयहरुको शैक्षिक गुणस्तर बृद्धि हुनेछन् ।
११	शिक्षा मा सूचना तथा सचार प्रबिधि	सिकाई उपलब्धी दर बृद्धि गर्ने	सालवसाली	७५०		सवै विद्यालयहरुको शैक्षिक गुणस्तर बृद्धि हुनेछन् ।
१२	शिक्षामा कम्जोर वर्ग को पहुच/ समावेसी शिक्षा , दिवा खाजा, छात्रवृति सेनितरी प्याड	सबै बर्गका विद्यार्थीको बिद्यालय पहुँच सुनिस्चित गरी शिक्षा प्रदान गर्नु	सालवसाली	१०००		सबै बर्गको बिद्यालय उमेर समुहका बालबालिकाको शिक्षाको अधिकार सुनिस्चितता हुनेछ ।
१३	बिद्यालय खेलकुद विकाश कार्यक्रम/खेल पुर्वाधार दिवस तथा महोत्सब समेत	सिर्जनशीलताका साथै अध्ययनको प्रभावकारित बढाउने	सालवसाली	१५००	नगरपालिकाको प्रथम आवधिक योजनाको प्राथमिकता	विद्यार्थीको सिर्जनशीलता प्रस्फुटन हुनेछ ।
१४	५कक्षासम्म अंग्रेजी माध्यमवाट शिक्षण अनुदान	शैक्षिक गुणस्तर बृद्धि गर्ने	सालवसाली			सवै विद्यालयहरुको शैक्षिक गुणस्तर बृद्धि हुनेछन् ।
१५	विपद तथा आकस्मिक अवस्थामा सिकाई निरन्तरता र युवा परिचालन	शिक्षण सिकाइमा हुने अबरोध न्यूनीकरण गर्नु	सालवसाली	३५०	नगरपालिकाको प्रथम आवधिक योजनाको प्राथमिकता	विपदको समयमा समेत शिक्षण सिकाइ निरन्तरता हुनेछ ।
१६	शिक्षक प्रोत्साहन तथा क्षमता विकास कार्यक्रम	शिक्षकको क्षमता विकास मार्फत शैक्षिक गुणस्तर बृद्धि गर्ने	सालवसाली	१५००		सवै विद्यालयहरुको शैक्षिक गुणस्तर बृद्धि हुनेछन् ।
१७	कार्यक्रम कार्यान्यन, अनुगमन तथा मुल्यांकन	शैक्षिक कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनको सुनिस्चितता गर्नु	सालवसाली	७५०		सवै विद्यालयहरुको शैक्षिक गुणस्तर बृद्धि हुनेछन् ।

स्रोतः नगर विकस योजनामा समावेश गरिएका बिस्तृत क्रियाकलाप तथा आयोजनालाई एकीकृत गरि तयार गरिएको छ

४.१.८ जोखिम पक्ष तथा अनुगमन

शैक्षिक संस्थाहरुमा आबश्यक पर्याप्त भौतिक पूर्वाधार विकास र दक्ष जनशक्तिको उपलब्धता सहित गुणस्तरीय, प्रबिधिमैत्री, रोजगारमुलक, जिवनउपयोगी, प्रतिष्पर्धी शिक्षा प्रणाली विकास गर्नु आजको मुख्य चुनौती रहेको छ ।

आधारभूत तथा गुणस्तरीय स्वास्थ्य सुबिधा अझैसम्म पनि सवै वर्ग, समुदाय र क्षेत्रका जनतामा सहज, सुलभ तथा सरल रुपमा पुग्न सकेको छैन। माथि उल्लेखित समस्याहरू तथा चुनौतीहरूलाई सम्वोधन गर्न लागत प्रभावकारी कार्यक्रम तयार गरी लागू गरिनेछ। तिनै तहका सरकार, सरोकारवाला निकाय, अन्तर्राष्ट्रिय, राष्ट्रिय र स्थानीय गैर सरकारी तथा समुदायमा आधारित संस्थाहरु बीच समन्वय, सहकार्य, साझेदारी गरी उपलब्ध स्रोत साधनको उच्चतम परिचालन गरी प्रस्तावित कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन भई अपेक्षित उपलब्धी हासिल हुने अपेक्षा गरिएको छ। संघीय संरचना अनुसार तर्जुमा हुनु पर्ने नीति, कानून, नियम, कार्यविधि, मापदण्ड, योजना, संस्थागत संयन्त्र तयार हुन नसकेमा तथा समयमा तयार नभएमा प्रस्तावित कार्यक्रमहरु कार्यान्वयन प्रभावित भई अपेक्षित उपलब्धी हालिल नहुन सक्छ ।

४.२ जनस्वास्थ्य तथा पोषण

४.२.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले सामाजिक विकास क्षेत्र अन्तर्गतको आधारभुत स्वास्थ्य तथा पोषणको हकलाई मौलिक हकको रुपमा प्रत्याभूत गरेको छ | राज्यको निर्देशक सिद्धान्त तथा नीतिमा सबै वर्ग तथा क्षेत्रका जनताको शिक्षा तथा स्वास्थ्यमा पहुँच सुनिश्चिताका लागि निर्देशित गरेको छ भने सामाजिक, आर्थिक, भौगोलिक तथा सांस्कृतिक रुपले पिछडिएको वर्गको हितको लागि विशेष व्यवस्था गरेको छ ।१६ औं राष्ट्रिय आवधिक योजनाले समतामूलक सामाजिक, आर्थिक तथा सांस्कृतिक संरचना निर्माण र गुणस्तरीय जीवनयापनको लागि अवसर प्रदान गर्ने कुरालाई महत्व दिएको छ। बागमती प्रदेशको दोस्रो आवधिक योजना र नगरपालिकाको प्रथम नगर विकास योजनाले स्वास्थ्य तथा पोषणको सुनिस्चिततालाई विकासको मुख्य शर्तका रुपमा लिएको देखिन्छ ।

४.२.२ संभावना र अवसर

वर्तमान संविधानले प्रत्येक नागरिकलाई राज्यबाट आधारभूत स्वास्थ्य सुविधा प्राप्त हुने हकलाई सुनिस्चित गरेको छ ।कागेश्वरी मनोहरा नगरपालिकावाट संचालित नगर अस्पताल तथा नजिकको दुरीमा राजधानी उपत्यकामा विधिन्न अस्पताल तथा मेडिकल कलेज तथा अन्य अस्पताल रहेका छन |

यस नगरपालिकामा सामाजिक क्षेत्रको स्वास्थ्य तथा पोषणको क्षेत्रमा उल्लेख्य सुधार गर्न सकिने प्रचुर सम्भावना रहेको छ | कागेश्वरी मनोहरा नगरपालिका भौगोलिक र अन्तरआबद्धताको दृष्टिले रणनीतिक स्थानमा अवस्थित रहेको छ। सुगमता र पूर्वाधारको दृष्टिकोणबाट समेत सुगम रहेको यस नगरपालिकामा स्वास्थ्यका सुबिधाको केन्द्रको रुपमा विकास गर्न सकिने अवसर रहेको देखिन्छ।

४.२.३ समस्या र चुनौती

जनस्वास्थ्य जस्तो संवेदनशिल विषयमा सबै नगरपालिकावासीको सहज पहुँच नहुनु, र सबै खालका परीक्षण र सघन उपचारको व्यवस्था नहुनु जस्ता समस्या तथा चुनौतीहरु रहेका छन् । नगरमा आधारभुत स्वास्थ्य संस्था तथा जनशक्तिको अभाव, स्वास्थ्य संस्थाबाट निस्कने फोहरमैला व्यवस्थापन गर्ने इन्सिनेरेटरको व्यवस्था नहुनु जस्ता समस्या रहेका छन् । जनचेतनाको कमीले गर्दा विशेषगरी बिपन्न बर्गका स्थानीयमा अझै पनि स्वास्थ्य समस्या लुकाउने समस्या कायम रहेको देखिन्छ। बालबालिकाको पोषण तथा नियमित तौल र स्वास्थ्य जाँचमा ध्यान दिने गरिएको देखिदैन। नगरपालिकामा स्वास्थ्य विमा कार्यक्रममा नागरिकको पहुँच अत्यन्त न्युन रहेको छ ।

४.२.४ विषय उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीति

लक्ष्य

- स्वास्थ्य सेवामा सहज पहुच अभिवृद्धि भइ सेवामा गुणस्तरीयता कायम भएको हुने

उद्देशय

- आधारभूत एवं गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवालाई सर्वसुलभ बनाउने
- स्वास्थ्य एवं पोषण सम्बन्धी जनचेतना अभिवृद्धि गर्दै प्रकृतिक, वैकल्पिक चिकित्सा पद्धति प्रवद्धन गर्ने

रणनीति

स्वास्थ्य तथा पोषण उपक्षेत्रमा देहायअनुसारका रणनीति एबम् कार्यनीति अवलम्बन गरिनेछः

१ आधारभूत स्वास्थ्य सेवालाई सहज र गुणस्तरीय बनाउने

२ स्थानीय स्वास्थ्य संस्थाको सुदृढीकरण तथा जनशक्ति व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी गराउने ।

३ पोषण विशेष सेवाहरुमा समान पहुँच वृद्धि तथा उपभोगमा सुधार गर्ने |

४ बैकल्पिक चिकित्सा प्रणालीको विकास र विस्तार गर्ने।

५ जनस्वास्थ्य प्रवर्द्धनका लागि समुदायस्तर सम्मको संरचना र कार्यक्रमलाई प्रभावकारी गराउने ।

६ स्वास्थ्य सेवालाई सहज र गुणस्तरीय बनाउन आवश्यक स्वास्थ्य पूर्वाधार निर्माण गर्ने

४.२.५ विषय उपक्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य

जनस्वास्थ्य तथा पोषण उपक्षेत्रगत सूचक र लक्ष्य देहायअनुसार तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका २४: जनस्वास्थ्य तथा पोषण उपक्षेत्रको नतिजा सूचक तथा लक्ष्य

सूचक	इकाई	आधार वर्ष	मध्यमकालीन लक्षय		
			०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४
स्वास्थ्य ताथ पोषण					
५ बर्षमूनीका बालमृत्युदर	प्रतिशत	३.९३	३	२	२
वार्षिक स्वास्थ्य शिविर	संख्या	१६	१८	२०	२१
जन्मदा २५०० ग्रामभन्दा कम जन्मतौल भएका शिशु	संख्या	४	५	६	६
सबै प्रकारका खोप एवं भिटामिन ए प्राप्त गर्ने बालबालिका	प्रतिशत		९०	९२	९५
कुपोषणका कारण पुड्को, कम तौल र ख्याउटे भएका ५ वर्ष मुनीका बालबालिका	जना	६८	६५	६०	५८
योग ध्यान आरोग्य केन्द्र संचालन		१	१	१	१
स्वास्थ्य वीमा आवद्ध जनसंख्या	प्रतिशत		१०	१५	१८

स्रोतः प्रथम नगर विकसा योजना

४.२.६ विषय उपक्षेत्रगत खर्च तथा श्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान

सामाजिक विकास क्षेत्रको समग्र त्रिबर्षीय खर्च र स्रोतको अनुमान अनुसूची-३ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

४.२.७ कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

जनस्वास्थ्य तथा पोषण उपक्षेत्रको आगामी तीन वर्ष संचालन हुने शिर्षकगत प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना, कूल अनुमानित रकम, उद्देश्य तथा उपलब्धी सूचक देहायअनुसार तालिका ४.२.२ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका २५: जनस्वास्थ्य तथा पोषण तर्फका कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

सि.नं	कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	आयोजना/कार्यक्रम अवधि (शुरु र समाप्ती)	अनुमानित लाग (रु हजारमा)	पुष्ट्याईं	आयामी ३ वर्षको उपलव्धी सूचक
१	स्वास्थ्य संस्था सुदृढिकरण तथा स्वास्थ्य पूर्वाधार निर्माण कार्यक्रम	स्वास्थ्य सेवालाई व्यवस्थित तथा सहज बनाउन	निरन्तर	१००००	नगरपालिकाको प्रथम आवधिक योजनाको प्राथमिकता	आवश्यकता अनुसार स्वास्थ्य संस्थाहरु निर्माण हुनेछन् ।
२	स्वास्थ्य सेवा प्रवर्द्धन कार्यक्रम	स्वास्थ्य सेवा दिगो, सुपथ र सहँज बनाउन	सालवसाली	५०००		नगरवासीलाइ स्वास्थ्य सेवा लिन सहँज हुनेछ ।
३	पोषण सुधार कार्यक्रम	मातृ तथा नवजात स्वास्थ्य सुधार गर्न	सालवसाली	३०००		नगरमा २५ प्रतिशतले पोषणमा सुधार भएको हुनेछ ।
४	स्वास्थ्य संस्था जनशक्ति व्यवस्थापन कार्यक्रम	व्यवस्थित तथा सुलभ सेवा प्रवाह गर्न	सालवसाली	५०००		सवै स्वास्थ्य संस्था जनशक्ति व्यवस्थापन भएको हुनेछ ।
५	लक्षित वर्ग स्वास्थ्य सेवा कार्यक्रम	स्वास्थ्य सेवामा सवैको सहज पहुँच बृद्धि गर्न	सालवसाली	३०००	नगरपालिकाको प्रथम आवधिक योजनाको प्राथमिकता	सवै वडामा विपन्न तथा जेष्ठ नागरिक स्वास्थ्य सेवा कार्यक्रम सञ्चालन हुनेछ ।
६	मातृशिसु तथा गर्भवती स्याहार कार्यक्रम	मातृ स्वास्थ्य सुधार गर्न	सालवसाली	४०००		सुरक्षित मातृत्व र पोषण सेवा बृद्धि हुनेछ ।
७	विद्यालय नर्स कार्यक्रम	स्वास्थ्यमैत्री विद्यालय निर्माण गर्न	सालवसाली	३५००		विद्यालयमा नर्सको व्यवस्था हुनेछ ।
८	महामारी नियन्त्रण पूर्वतयारी	सजह स्वास्थ्य उपाचार अभिबृद्धि गर्न	सालवसाली		नगरपालिकाको प्रथम आवधिक योजनाको	महामारी नियन्त्रण पूर्वतयारी युनिट तयार हुनेछ ।

सि.नं	कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	आयोजना/कार्यक्रम अवधि (शुरु र समाप्ती)	अनुमानित लाग (रु हजारमा)	पुष्ट्याईं	आयामी ३ वर्षको उपलव्धी सूचक
९	स्वास्थ्य विमा प्रवर्द्धन	जडिबुटीको प्रयोग बढाउने	सालवसाली	१०००	प्राथमिकता	८० प्रतिशत नागरिकले स्वास्थ्य बिमा गरेका हुनेछन्
१०	परिवार नियोजन सेवा विस्तार कार्यक्रम	सवै वर्गको स्वास्थ्यमा सहज पहुँच बृद्धि गर्न	सालवसाली	५००		३० प्रतिशतले परिवार नियोजनको साधा प्रयोगमा बृद्धि हनेछ ।
११	बाल स्वास्थ्य सुधार कार्यक्रम	साधन प्रयोगमा बृद्धि गर्न	सालवसाली	७५०		सवै वडामा सञ्चालन हुनेछन् ।
१२	स्वास्थ्य सेवासँग सम्बन्धित बिबिध सालवसाली कार्यक्रम सशर्त समेत	सवै प्रकारको स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउन	सालवसाली	१२००		स्वास्थ्य सेवा सहज र गुणस्तरीय भएको हुनेछ।

४.२.८ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

आधारभूत तथा गुणस्तरीय स्वास्थ्य सुबिधा अझैसम्म पनि सवै वर्ग, समुदाय र क्षेत्रका जनतामा सहज, सुलभ तथा सरल रुपमा पुग्न सकेको छैन। बढ्दो अव्यवस्थित शहरीकरणका कारण एकातिर सरूवा रोगको नियन्त्रणमा चुनौती रहेको छ भने बद्लिदो खानपान र जीवनशैलीका कारण नसर्ने रोगको भार बढदो छ।

४.३ खानेपानी तथा सरसफाई

४.३.१ पृष्ठभूमि

नेपालले लिएको दिगो विकास लक्ष्य अन्तरगत स्वच्छ खानेपानी तथा सरसफाई समेत समावेश गरिएको छ ।दिगो विकासको लक्ष्य तथा वर्तमान १६ औं राष्ट्रिय योजनाले नागरिकको लागि आधारभूत खानेपानी सुविधामा पहुँच सुनिस्चित गर्ने संकल्प गरेको छ । बागमती प्रदेशको दोस्रो आवधिक योजनाले स्वच्छ खानेपानी आपूर्ती र सरसफाईमा घरधुरीहरुको पहुँच सत प्रतिशत पुर्याउने उद्देश्य लिएको छ ।

४.३.२ संभावना र अवसर

खानेपानी तथा सरसफाईको क्षेत्रमा संघीय सरकार प्रदेश सरकार तथा कागेश्वरी मनोहरा नगरपालिकाले उच्च प्राथमिकता रहेको छ। आकाशे पानी संकलन अभियान अघि बढाइनु, जलस्रोतको उपलब्धता।आबश्यकता अनुरुप सार्वजनिक शौचालय निर्माण र संचालनमा जोड दिने गरिएको छ ।

४.३.३ समस्या र चुनौती

खानेपानी तथा सरसफाईको क्षेत्रमा पछिल्ला दिनहरुमा उल्लेखनीय सुधार भएता पनि स्वच्छ खानेपानी पहुँच तथा व्यवस्थित सरसफाईका अभ्यास दिगो रुपमा स्थापित हुन सकेका छैनन्।सार्वजनिक शौचालयको व्यवस्थापनमा कठिनाई रहेको छ।शहरी तथा शहरउन्मुख क्षेत्रमा व्यवस्थित ढल निकासको कमी रहेको छ। खानेपानी तथा सरसफाई क्षेत्रमा निजी तथा सामुदायिक क्षेत्रको योगदानमा कमी रहेको छ ।

४.३.४ विषय उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीति

लक्ष्य

- गुणस्तरीय खानेपानीको सर्वसुलभताल एवं पूर्ण सरसफाइयुक्त नगर ।

उद्देशय

- स्वच्छ, सफा र सुरक्षित खानेपानीमा नगरिकको पहँच अभिवृद्धि गर्नु,
- सरसफाईलाई व्यवस्थित गर्दै वातावरणिय स्वच्छता कायम गर्नु

रणनीति

१ खानेपानीका मुहान तथा श्रोतहरुको पहिचान तथा नक्साङ्कन गरिने

२ खानेपानीका संरचनाको स्तरोन्नति, मुहान संरक्षण एवं पानी प्रशोधनको व्यवस्था मिलाउने

३ मुहान क्षेत्रहरुमा वृक्षारोपण एवं रिचार्जपोखरीहरु निर्माण गर्ने

४ एक घर एक धाराको व्यवस्थापन गरिने ।

४.३.५ विषय उपक्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य

खानेपानी तथा सरसफाई उपक्षेत्रको विषय उपक्षेत्रगत सूचक र लक्ष्य देहायअनुसार तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका २६: खानेपानी तथा सरसफाई उपक्षेत्रको नतिजा सूचक तथा लक्ष्य

सूचक	इकाई	आधार वर्ष	मध्यमकालीन लक्ष्य		
			०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४
खानेपानी तथा सरसफाई					
सुरक्षित एवं उपचार गरिएको खानेपानी सुविधा उपलब्ध घरपरिवार	प्रतिशत	५८	६०	६५	६८
सुरक्षित शौचालय भएका घरधुरी	प्रतिशत	१००	१००	१००	१००
व्यवस्थित ढल प्रणालीमा जोडित घरधुरी	प्रतिशत	८९.२	९०	९२	९४
जैविक मल बनाउने तालिम	संख्या	०	५०	७५	१००
प्राङगारिक मल उत्पादन गर्ने व्यवसायिक संस्था	संख्या	०	५	७	९

स्रोत:नगर विकास योजना

४.३.६ विषय उपक्षेत्रगत खर्च तथा श्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान

सामाजिक विकास क्षेत्रको समग्र त्रिबर्षीय खर्च र स्रोतको अनुमान अनुसूची-३ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

४.३.७ कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

खानेपानी तथा सरसफाई उपक्षेत्रको आगामी ३ बर्षमा संचालन हुने शिर्षकगत प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना, उद्देश्य तथा उपलब्धी सूचक देहायअनुसार तालिका ४.३.२ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।(आवधिक योजनामा समाबेश गरिएका आयोजना तथा क्रियाकलापलाई एकीकृत तथा संश्लेषण गरी तयार गरिएको छ)

तालिका २७: खानेपानी तथा सरसफाई उपक्षेत्रका कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

सि.नं.	कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	आयोजना/कार्यक्रम अवधि(शुरु र समाप्ती)	अनुमानित लागत(रु हजारमा)	पुष्ट्याईं	आयामी ३ वर्षको उपलव्धी सूचक
१	खानेपानी आयोजना मर्मत तथा सुधार कार्यक्रम	सुरक्षित खानेपानी सुविधा सहज उपलब्ध गराउने	सालबसाली	१००००	नगरपालिकाको प्रथम आवधिक योजनाको प्राथमिकता	मौजुदा साना तथा ठूला आयोजनाको मर्मत सुधार भई सूचारु र दिगो हुनेछन्
२	सार्वजनिक शौचालय निर्माण	पूर्ण सरसफाई र खुला दिशामुक्त क्षेत्र कायम राख्ने	निरन्तर	२०००		थप सार्वजनिक शौचालय निर्माण भई संचालन हुनेछ
३	खानेपानी गुणस्तर परिक्षण तथा सुधार	स्वच्छ खानपानीको व्यवस्था गर्ने	सालवसाली	७५०		घरपरिवारमा पानीको स्वक्ष खानेपानीको सहज रुपमा उपलब्ध हुनेछ
४	सरसफाई सचेतना कार्यक्रम	स्वच्छता र स्वच्छ व्यवहारको अभिबृद्धि गर्ने	सालवसाली	५००		बार्षिक रुपमा समुदायको स्वस्फुर्त सहभागितामा कार्यक्रम संचालन हुनेछ
५	फोहोरमैला व्यवस्थापन	फोहोर विसर्जन परिमाण घटाउने र व्यवस्थापन सहज बनाउने	सालवसाली	८५०	नगरपालिकाको प्रथम आवधिक योजनाको प्राथमिकता	शहरी क्षेत्रमा बसोबास गर्ने घरपरिवारलाई उपयुक्त प्रविधि हस्तान्तरण हुनेछ ।
६	सालवसाली कार्यक्रम सशर्त समेत	निरन्तर कार्यक्रम	सालवसाली			प्रत्येक वर्ष सञ्चालन हुनेछ ।

४.३.८ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

प्रस्तावित कार्यक्रम तथा आयोजनाको प्रभावकारी कार्यन्वयन मार्फत लक्षित उपलब्धि हासिल गर्न लागत प्रभावकारी कार्ययोजना तयार गरी लागू गरिनेछ। तिनै तहका सरकार, सरोकारवाला निकाय, अन्तर्राष्ट्रिय, राष्ट्रिय र स्थानीय गैर सरकारी तथा समुदायमा आधारित संस्थाहरु बीच समन्वय, सहकार्य, साझेदारी गरी उपलब्ध स्रोत साधनको उच्चतम परिचालन गरी प्रस्तावित कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन भई अपेक्षित उपलब्धी हासिल हुने अपेक्षा गरिएको छ। संघीय संरचना अनुसार तर्जुमा हुनु पर्ने नीति, कानून, नियम, कार्यविधि, मापदण्ड, योजना, संस्थागत संयन्त्र तयार हुन नसकेमा तथा समयमा तयार नभएमा प्रस्तावित कार्यक्रमहरु कार्यान्वयन प्रभावित भई अपेक्षित उपलब्धी हालिल नहुन सक्छ ।

४.४ महिला, बालबालिका तथा सामाजिक समावेशीकरण

४.४.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले सामाजिक न्याय समावेशी प्रतिनिधित्वको हकलाई मौलिक हकको रुपमा प्रत्याभूत गरेको छ | राज्यको निर्देशक सिद्धान्त तथा नीतिमा सामाजिक, आर्थिक, भौगोलिक तथा सांस्कृतिक रुपले पिछडिएको वर्गको हितको लागि विशेष व्यवस्था गरेको छ।नेपालले लिएको दिगो विकास लक्ष्य अन्तरगत गुणस्तरीय शिक्षा, तथा स्वास्थ्य समुन्नत समाज, लैङ्गिक समानता, स्वच्छ खानेपानी तथा सरसफाई र असमानता न्यूनीकरणलाई समेत समावेश गरिएको छ ।

४.४.२ संभावना र अवसर

नेपालको संविधानको व्यवस्था एबम् अन्य प्रचलित नीतिगत व्यवस्था र कानून बमोजिम महिला, बालबालिका, जेष्ठ नागरिक, अपांग, दलित, आदिवासी जनजाति, द्धन्द पिडित तथा विपन्न वर्गको लागि सामाजिक न्याय तथा समानताका लागि विशेष व्यवस्था गरेको छ।लैगिंक हिंसा, बाल विवाह तथा बहु विवाहका घटनामा कमी हुँदै गएको छ।लक्षित वर्गका लागि रोजगारी, सीप विकास र सहभागिताका विशेष अवसर सिर्जना हुने कार्यक्रम प्राथमिकतामा पर्ने गरेका छन्।

४.४.३ समस्या र चुनौती

लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणका लागि नीतिगत तथा व्यवहारिक तहबाट प्रयत्नहरु भएता पनि आर्थिक, सामाजिक तथा राजनीतिक क्षेत्रमा लक्षित वर्गको अर्थपूर्ण सहभागितामा कमी रहनुका साथै प्रभाबशाली उपस्थिति हुन सकेको छैन ।बिपन्न बर्गको परिवारमा लैंगिक हिंसा, बाल हिंसा तथा घरेलु हिंसाका घटना दिनहु घट्ने गरेका छन्। लक्षित वर्गको स्वरोजगारीका अवसर तथा आत्म निर्भरतामा कमी रहेको छ। लक्षित वर्गको क्षमता विकास तथा जनचेतना अभिवृद्धिका कार्यक्रम प्रयाप्त हुन सेकेका छैनन् ।

४.४.४ विषय उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीति

लक्ष्य

- सबै क्षेत्रमा समान सहभागिता एवं अवसरहरुको उपयोग गर्दै विभेद रहित समाज निर्माण गर्ने |

उद्धेश्य

- लक्षित वर्गको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने
- नीति निर्माण एवं नेतृत्व तह लगाएतका क्षेत्रहरुमा समतामूलक समावेशीकरण भई विभेद रहित समाज निर्माण गर्नु

रणनीति

१ लक्षित वर्गको क्षमता अभिवृद्धि गर्दै आर्थिक, सामाजिक स्थितिमा सुधार ल्याउनु
२ लक्षित वर्गलाइ समान संरक्षण र सशक्तीकरण गर्न
३ लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण गर्नु
४ सामाजिक न्याय सहित विभेद रहित समाजको सुनिश्चित गर्नु
५ महिलाको हक अधिकार संरक्षण तथा लैङ्गिक समानता वृद्धि गर्ने ।
६ संबिधान प्रदत्त बाल अधिकारको संरक्षण तथा बालमैत्री स्थानीय शासनको प्रत्याभूत गर्ने|

४.४.५ विषय उपक्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य

महिला, बालबालिका तथा सामाजिक समावेशीकरण उपक्षेत्रको विषय क्षेत्रगत सूचक र लक्ष्य देहायअनुसार तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका २८: महिला, बालबालिका तथा सामाजिक समावेशीकरण उपक्षेत्रको नतिजा सूचक तथा लक्ष्य

सूचक	इकाई	आधार वर्ष	मध्यमकालीन लक्ष्य		
			०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४
निर्णायक तहमा लक्षित वर्गको उपस्थिति	प्रतिशत	३३	३४	३५	३८
क्रियाशिल आमा समूह, महिला समुह एवं अन्तरपार्टी महिला सञ्चाल	संख्या		३५	५०	७०
हिंसापीडित एवं एकल महिलाका लागि भएको मनोसामाजिक परामर्श, उद्धार राहत तथा कानूनी उपचार	संख्या		१५	२०	२४
लैङ्गिक हिंसा, छुवाछुत, दुव्यवहार, सामाजिक सुरीति सम्बन्धित वार्षिक घटना	संख्या				
बाल ससद अभ्यास (प्रत्येक बर्ष)	पटक		१	१	१

(स्रोत: आवधिक योजना तथा सम्बन्धित शाखा)

४.४.६ विषय उपक्षेत्रगत खर्च तथा श्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान

सामाजिक विकास क्षेत्रको समग्र त्रिबर्षीय खर्च र स्रोतको अनुमान अनुसूची-३ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

४.४.७ कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

महिला, बालबालिका तथा सामाजिक समावेशीकरण उपक्षेत्रको आगामी तीन वर्ष संचालन हुने शिर्षकगत प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना, कूल अनुमानित रकम, उद्देश्य तथा उपलब्धी सूचक देहायअनुसार तालिका ४.४.२ मा प्रस्तुत गरिएको छ । (नगर विकसा योजनामा समाबेश गरिएका आयोजना तथा क्रियाकलापलाई एकीकृत गरी तयार गरिएको)

तालिका २९: महिला, बालबालिका तथा सामाजिक समावेशीकरण उपक्षेत्र तर्फका कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

सि.नं.	कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	आयोजना/कार्यक्रम अवध(शुरु र समाप्ती)	अनुमानित लागत् (रु हजारमा)	पुष्ट्याईं	आयामी ३ वर्षको उपलव्धी सूचक
१	लक्षित वर्ग स्वरोजगार र आयमूलक कार्यक्रम (सिमान्तिकृत समुदायका नागरिक)	स्थानीय स्तरमा रोजगार सृजना गरी आय आर्जन वृद्धि गने	सालवसाली	१५००	नगरपालिकाको प्रथम आवधिक योजनाको प्राथमिकता	विभिन्न स्वरोजगार र आयमूलक कार्यक्रमबाट लक्षित वर्ग तथा समुदायका व्यक्तिहरु लाभान्वित हुनेछन्
२	मानव बेचविखन अन्त्य, लैङ्गिक हिंसा तथा घरेलु हिंसा न्यूनिकरण कार्यक्रम	सवै प्रकारका हिंसाको अन्त्य गर्न	सालवसाली	९००		मानव बेचविखन अन्त्य, लैङ्गिक हिंसा तथा घरेलु हिंसा न्यूनिकरण भएको हुनेछ
३	लक्षित वर्ग केन्द्रित बिभिन्न बार्षिक कार्यक्रम	भेदभावको अन्त्य गर्न र लक्षित बर्गको सशक्तिकरण गर्ने	सालवसाली	५००		नगरमा सवै प्रकारका भेदभावमा कमि आहेको हुनेछ ।
४	बालमैत्री नगर कार्यक्रम	बाल विकास लगायत वाल अधिकारको संरक्षण गर्ने	सालवसाली	३००	नगरपालिकाको प्रथम आवधिक योजनाको प्राथमिकता	बाल विकास केन्द्र, बाल कक्षा तथा र मनोरञ्जनका क्रियाकलाप व्यवस्थित हुनेछन्
५	लक्षित वर्ग सञ्जाल परिचालन	लक्षित सामुदायिक, सहकारी भवन, चौतारी, अध्ययन केन्द्र, पुस्तकालय आदी निर्माण गर्ने	सालवसाली	३०००		बार्षिक २ वटाका दरले भवन, चौतारी, केन्द्र वा पुस्तकालय निर्माण भई संचालन हुनेछन
६	सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रम संचालन	निरन्तर कार्यक्रम सञ्चालन गर्न	सालवसाली	८५०		लक्षित वर्ग लाभाविन्त हुनेछन् ।

४.४.८ जोखिम पक्ष तथा अनुगमन

माथि उल्लेखित समस्याहरू तथा चुनौतीहरूलाई सम्वोधन गर्न लागत प्रभावकारी कार्यक्रम तयार गरी लागू गरिनेछ। तिनै तहका सरकार, सरोकारवाला निकाय, अन्तर्राष्ट्रिय, राष्ट्रिय र स्थानीय गैर सरकारी तथा समुदायमा आधारित संस्थाहरु बीच समन्वय, सहकार्य, साझेदारी गरी उपलब्ध स्रोत साधनको उच्चतम परिचालन गरी प्रस्तावित कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन भई अपेक्षित उपलब्धी हासिल हुने अपेक्षा गरिएको छ। संघीय संरचना अनुसार तर्जुमा हुनु पर्ने नीति, कानून, नियम, कार्यविधि, मापदण्ड, योजना, संस्थागत संयन्त्र तयार हुन नसकेमा तथा समयमा तयार नभएमा प्रस्तावित कार्यक्रमहरु कार्यान्वयन प्रभावित भई अपेक्षित उपलब्धी हालिल नहुन सक्छ ।

४.५ युवा तथा खेलकुद र नवप्रवर्तन

४.५.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानको सामाजिक न्याय र समावेशीकरण सम्वन्धी नीतिमा राष्ट्रिय विकासमा युवा सहभागिता अभिवृद्धि गर्दै राजनीतिक, आर्थिक, सामाजिक र सांस्कृतिक अधिकारहरूको पूर्ण उपयोगको वातावरण सिर्जना गर्ने, युवाको सशक्तीकरण र विकासका लागि शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारी लगायतका क्षेत्रमा विशेष अवसर प्रदान गर्दै व्यक्तित्व विकास गर्ने तथा राज्यको सर्वांगीण विकासमा योगदानका लागि उपयुक्त अवसर प्रदान गर्ने उल्लेख गरिएको छ। युवा शक्तिको पहिचान र परिचालन गर्नसकेमा समग्र विकास प्रक्रियामा युवाले योगदान गर्न सक्छन्। यसका साथै स्वस्थ, सक्षम र अनुशासित नागरिक तयार गर्न खेलकूद तथा खेलाडीमा योजनाबद्ध लगानी गर्ने र खेलकूदलाई राष्ट्रिय एकतासँग सुदृढ गर्ने एवं अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रमा राष्ट्रिय सम्मान अभिवृद्धि गर्ने माध्यमको रूपमा विकास गर्ने भनिएको छ ।

४.५.२ संभावना र अवसर

नगरपालिकाले युवा स्वरोजगारी तथा खेलकुद क्षेत्रको प्रवर्द्धन गर्ने कार्यक्रमलाई निरन्तरता दिएको छ । युवा स्वरोजगारीका तालिम तथा प्रोत्साहनमुलक कार्यक्रमहरु हरेक वर्ष नगरका र्यपालिका कार्यालयले सञ्चालन गर्ने गरेको छ ।युवा हरुलाई स्थानीयस्तरमा टिकाइ राख्न र रोजगार प्रबर्द्धन गर्न नवप्रबर्तनमा आधारित कार्यक्रम संचालन गर्न नगरपालिकाले बिशेष जोड दिदै आएको छ | नगरपालिकामा विशेष योजनाका साथ कृषि तथा पर्यटन जस्ता आर्थिक उत्पादनको क्षेत्रमा आर्थिक रूपले सक्रिय यूवा जनसङ्ख्या लगाउन सके र वैदेशिक रोजगारीका लागि जनशक्ति पलायन हुनबाट रोकी नगरपालिकाको विकासमा ठूलो फड्को मार्ने सम्भावना रहेकोछ। त्यसैगरी, युवाशक्ति परिचालनको लागि कानूनी व्यवस्था हुनु, युवा उमेर समूहको जनसङ्ख्या उच्च रहनु, स्थानीय सरकार संचालन ऐनले स्थानीय खेलकूद विकासको जिम्मेवारी स्थानीय सरकारलाई दिनु, खेलकूद प्रति चासो वृद्धि हुँदै जानु, युवाक्लवहरू गठन भई परिचालन हुनु, खेलकूदका सामान्य पूर्वाधार हुनु आदि यस क्षेत्रका प्रमुख सम्भावनाहरू हुन् ।

संविधानमै युवा विकास सम्बन्धी व्यवस्था हुनु, स्थानीय स्तरमा विभिन्न क्लबहरूद्वारा खेलकुद पूर्वाधार विकास र प्रतियोगिता आयोजनामा योगदान रहनु तथा विद्यालय तहको पाठ्यक्रममा खेलकुदलाई अभिन्न अङ्गका रूपमा लिइनु अवसरका रुपमा रहेका छन् ।

४.५.३ समस्या र चुनौती

कागेश्वरी मनोहरा क्षेत्रमा युवा बेरोजगारी तथा युवा पलायनको अन्त्य हुन सकेको छैन। युवाका लागि लक्षित कार्यक्रमहरु सञ्चालन भएता पनि बेरोजगारी, पलायन तथा दुव्र्यसन व्याप्त रहेको छ। युवाका लागि रोजगारीका अवसर तथा प्रोत्साहनमा र उद्यमशीलताको कमी रहेको छ । खेलाडीका प्रशिक्षण, खेल मैदान, खेल सामग्रीको तथा व्यवसायिक खेलका अवसरमा कमी रहेको छ।

वर्षेनी श्रम बजारमा थपिने युवालाई रोजगारमूलक र व्यावसायिक शिक्षा तालिम उपलब्ध गराई रोजगारी प्रदान गर्नु, युवा प्रतिभा पलायन रोक्नु, युवाहरूमा सकारात्मक सोचको वृद्धि गरी श्रम र संस्कृतिप्रति सम्मान गर्ने वातावरणको सिर्जना गर्नु, युवाहरूमा स्वयंसेवी भावनाको जागृत गर्नु, सामाजिक र आर्थिक सेवाहरूमा युवाको पहुँच वृद्धि गर्नु, उपयुक्त खेल पूर्वाधार आधारशीला निर्माण गर्नु तथा समुदायदेखि नै खेलकुदलाई आत्मसात् गरी युवा, विद्यार्थी, लक्षित खेलकुद कार्यक्रम र शिक्षण, प्रशिक्षण तथा विभिन्न प्रतियोगिताहरूको आयोजना गरी स्वच्छ तथा प्रतिस्पर्धी खेलाडीको विकास एवम् खेल संस्कृतिको विकास गर्नु चुनौतीका रुपमा रहेका छन।

४.५.४ विषय उपक्षेत्रगत सोच, लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीति

दीर्घकालिन सोच

उद्यमशील, सभ्य, सक्षम तथा आत्मनिर्भर युवामैत्री कागेश्वरी मनोहरा

लक्ष्य

- युवा जनशक्तिका लागि व्यवसायिकता, नवप्रबर्तनमा आधारित रोजगारी, सदाचार र खेलमैत्री वातावरणको अवसर अभिवृद्धि गर्ने

उद्देश्य

नगरपालिकाको युवा तथा खेलकुद र नवप्रवर्तन उपक्षेत्रको उद्देश्य देहायअनुसार रहेका छनः

१ युवा वर्गको सृजनशिल तथा उद्यमशील क्षमता अभिवृद्धि र उपयोग गर्नु, ।

२ खेलकुद पूर्वाधारको विकास गर्दै युवा खेलाडीलाई उच्च प्रतिस्पर्धी र व्यावसायिक बनाउनु ।

रणनीति

युवा तथा खेलकुद र नवप्रवर्तन उपक्षेत्रमा देहायअनुसारका रणनीति अवलम्बन गरिनेछः

१ युवा वर्गमा अग्रसरता, नवप्रर्वतन तथा उद्यमशिल संस्कृतिको विकास गर्ने ।

२ क्षमता विकास तथा स्वरोजगारीका अवसरको माध्यमबाट युवा वर्गको आत्मविश्वास र सकारात्मक सोंचमा अभिवृद्धि गर्ने ।

३ खेलकुदका पूर्वाधार विकास तथा खेलाडी प्रोत्साहनमार्फत युवाको सृजनशिलता विकास गर्ने ।

४.५.५ विषय उपक्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य

युवा तथा खेलकुद विकास उपक्षेत्रगत सूचक र लक्ष्य देहायअनुसार तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका ३०: युवा तथा खेलकुद विकास उपक्षेत्रको नतिजा सूचक तथा लक्ष्य

सूचक	इकाई	आधार वर्ष	मध्यमकालीन लक्षय		
			०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४
नगरपालिकाले संचालन गर्ने व्यवसायिक तालिमबाट लाभान्वित युवाहरु	संख्या	६९	१००	१२०	१५०
युवा क्लब, सञ्जाल	संख्या		५	६	८
तालिम लिई उद्यम व्यवसाय र स्वरोजगारीमा संलग्न युवा	संख्या	८०	१००	१६०	१९९
कभर्ड हल तथा खेलकुद मैदान	संख्या		१	१	१
राष्ट्रियस्तरमा प्रतिनिधित्व गर्ने खेलाडी	संख्या	३	३	३	३
युवा वेरोजगारी	प्रतिशत	११	८	७	५

(स्रोतः नगर विकास योजना र सम्बन्धित शाखा)

४.५.६ विषय उपक्षेत्रगत खर्च तथा श्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान

सामाजिक विकास क्षेत्रको समग्र त्रिबर्षीय खर्च र स्रोतको अनुमान अनुसूची-३ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

४.५.७ कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

युवा तथा खेलकुद विकास उपक्षेत्रको मध्यमकालीन खर्च संरचना अबधिमा संचालन हुने शिर्षकगत प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना, कूल अनुमानित रकम, उद्देश्य तथा उपलब्धी सूचक देहायअनुसार तालिका ४.५.२ मा प्रस्तुत गरिएको छ । (आवधिक योजनामा समाबेश गरिएका आयोजना तथा क्रियाकलापलाई एकीकृत गरि तयार गरिएको छ)

तालिका ३१: युवा तथा खेलकुद र नवप्रबर्तन विकास उपक्षेत्र तर्फका कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

सि.नं.	कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	आयोजना/कार्यक्रम अवध(शुरु र समाप्ती)	अनुमानित लागत (रु हजारमा)	पुष्ट्याईं	आयामी ३ वर्षको उपलव्धी सूचक
१	युवा रोजगार प्रवर्द्धन कार्यक्रम	युवा रोजगारी सृजना गर्ने	सालवसाली	२५००	नगरपालिकाको प्रथम आवधिक योजनाको प्राथमिकता	करिब १५०० युवाहरु स्वरोजगार/रोजगार हुनेछन् । प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रम समेत
२	खेलकुद पूर्वाधार विकास कार्यक्रम	नगरपालिकामा खेलकुद विकास गर्न	सालवसाली	३५००		खेलकुद पूर्वाधार निर्माण र स्तरोन्नति हुने
३	खेलकुद आयोजना, खेलाडी उत्प्रेरणा तथा प्रतिभा प्रवर्द्धन कार्यक्रम	खेलकुद प्रबद्धन गर्न	सालवसाली	१७००		प्रत्येक वडामा खेलकुद आयोजना हुनेछ ।

४.५.८ जोखिम पक्ष तथा अनुगमन

प्रस्तावित कार्यक्रम तथा आयोजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन भई अपेक्षित उपलब्धी हासिल हुने अपेक्षा गरिएको छ। संघीय संरचना अनुसार तर्जुमा हुनु पर्ने नीति, कानून, नियम, कार्यविधि, मापदण्ड, योजना, संस्थागत संयन्त्र तयार हुन नसकेमा तथा समयमा तयार नभएमा प्रस्तावित कार्यक्रमहरु कार्यान्वयन प्रभावित भई अपेक्षित उपलब्धी हासिल नहुन सक्छ ।

४.६ कला, भाषा, साहित्य र संस्कृति

४.६.१ पृष्ठभूमि

भाषा एवै सँस्कृतिलाई संविधानले मौलिक हकका रुपमा सुचीकरण गरेको छ ।प्रत्येक नागरिकलाई भाषा, लिपि, सँस्कृति, संम्पदाको संरक्षण एवं प्रवद्धन गर्ने र आफ्नो साँस्कृतिक जीवनमा सहभागि हुन पाउने व्यवस्था गरेको छ ।स्थानीय सरकार संचालन ऐन तथा १६ औ योजना तथा राष्ट्रिय संस्कृति नीति, २०६७ ले समेत संस्कृतिको संरक्षमा विविध व्यवस्थाहरु गरेको छ ।

४.६.२ संभावना र अवसर

नेपालको संविधानले सभ्य संस्कृतिको विकास र साँस्कृतिक विविधता कायम राख्दै सम्पदाको संरक्षणलाई राज्यको निर्देशक सिद्धान्त तथा नीतिमा समावेश गरेको छ । सभ्य संस्कृतिको विकास गरी सामाजिक सुसम्बन्धमा आधारित समाजको निर्माण गर्नु आजको मुख्य आवश्यकता रहेको छ । साँस्कृतिक विविधता कायम राख्दै ऐतिहासिक, पुरातात्विक तथा साँस्कृतिक सम्पदाको संरक्षण, संवद्र्धन र विकास गर्ने स्थानीय सरकारको महत्वपुर्ण जिम्मेवारीका रुपमा रहेको देखिन्छ । तसर्थ यस नगरपालिकाले सम्पदा तथा साँस्कृतिक क्षेत्रमा नगरपालिका क्षेत्रमा भएका सम्भावना, अवसर र विद्यमान अवस्था सहित तिनीहरुको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्न सकिने संभावना प्रचूर मात्रामा छ ।

४.६.३ समस्या र चुनौती

काला, भाषा, संस्कृतिको जगेर्ना तगा प्रवद्धनको अभाव, संकृतिक अतिक्रमण, स्थानीय कला तथा स्थानीय रितिरिवाजहरु क्रमशः लोप हुँदै जानु, युवा पुस्ता आधुनिकताकानामा विदेशी संस्कार तथा रिवाज प्रति आकर्षित हुँदै जानु कला तथा संस्कृति क्षेत्रका विशेष चुनौतीहरु हुँन ।

४.६.४ विषय उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीति

लक्ष्य

- स्थानीय कला, भाषा, साहित्य र संस्कृतिको संरक्षण र प्रबर्द्धन |

उद्देश्य

- परम्परागत, मौलिक एवं लोपोन्मुख भाषा, संस्कृतिको संरक्षण एवं प्रवद्धन गर्नु
- स्थानीइ साँस्कृतिक पहिचान स्थापित गर्नु ।

रणनीति

१. मौलिक कला, भाषा, साँस्कृति एवं सम्पदाको अभिलेखीकरण गर्ने
२. मौलिक भाषा, संस्कृतिहरुको संरक्षण, सम्वद्धन एवं प्रवद्धन गर्ने

४.६.५ विषय उपक्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य

भाषा,कला, साहित्य तथा संस्कृति विकास उपक्षेत्रगत सूचक र लक्ष्य देहायअनुसार तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका ३२: भाषा,कला, साहित्य तथा संस्कृति विकास उपक्षेत्रको नतिजा सूचक तथा लक्ष्य

सूचक	इकाई	आधार वर्ष	मध्यमकालीन लक्षय		
			०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४
संरक्षित भएका स्थानीय संस्कृतिक संम्पदा, कला, भाषाहरु	संख्या		२५	३०	४०
स्तरोन्नति भएका धार्मिक स्थलहरु	संख्या		१०	१२	१५
मर्मत संम्भार एवं स्तरोन्नति भएका ऐतिहासिक पुरातातिक सम्पदा तथा पूर्वाधार	संख्या		२०	२५	३५
सम्मानित एवं पुरस्कृत साहित्यीक स्रष्टाहरु	संख्या		५	७	८
संचालनमा रहेका सँस्कृतिक होम स्टेहरु	संख्या		५	७	८
प्रवद्धित भएका जातिगत लोक बाजाहरु			५	६	९

स्रोतः प्रथम नगर विकास योजना

४.६.६ विषय उपक्षेत्रगत खर्च तथा श्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान

सामाजिक विकास क्षेत्रको समग्र त्रिबर्षीय खर्च र स्रोतको अनुमान अनुसूची-३ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

४.६.७ कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

भाषा, कला, साहित्य तथा संस्कृति विकास उपक्षेत्रको आगामी तीन वर्ष संचालन हुने शिर्षकगत प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना, कूल अनुमानित रकम, उद्देश्य तथा उपलब्धी सूचक देहायअनुसार तालिका ४.६.२ मा प्रस्तुत गरिएको छ । (नगर विकास योजनामा समाबेश कार्यक्रम तथा क्रियाकलापलाई एकीकृत गरी तयार गरिएको)

तालिका ३३: भाषा, कला, साहित्य तथा संस्कृति विकास उपक्षेत्र तर्फका कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

सि.नं.	कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	आयोजना/ कार्यक्रअवध (शुरु र समाप्ती)	अनुमानित लागत (रु हजारमा)	पुष्टयाईं	आयामी ३ वर्षको उपलव्धी सूचक
१	सांस्कृतिक, धार्मिक तथा ऐतिहासिक सम्पदा संरक्षण, प्रबर्धन तथा पहिचान	सम्पदाहरुको संरक्षण गर्ने	सालबसाली	५००	नगरपालिकाको प्रथम आवधिक योजनाको प्राथमिकता	विद्यमान सौँस्कृतिक धार्मिक तथा ऐतिहासिक सम्पदाहरुको संरक्षण, विकास, पहिचान, अध्ययन र अभिलेखन हुनेछ ।
२	मौलिक गीत, साहित्य तथा कला प्रतियोगिता र संरक्षण	मौलिक संस्कृतिको प्रवर्धन र प्रतिभा प्रस्फुटन गर्ने	सालबसाली	६००		मौलिक संस्कृतिको प्रवर्धन र प्रतिभा प्रस्फुटन भएको हुनेछ
३	स्थानीय संस्कृतिको संरक्षण र प्रबर्द्धन कार्यक्रम	मौलिक संस्कृतिको प्रबर्धन	सालबसाली	४००		मौलिक संस्कृतिको प्रबर्धन हुनेछ।
४	परम्परामा आधारित लोक संस्कृतिको पहिचान र संरक्षण	प्राचिन संस्कृतिको जगेर्ना हुने	सालबसाली	३००		प्राचिन संस्कृतिको पहिचान र प्रचार प्रसार भएको हुनेछ

४.६.८ जोखिम पक्ष तथा अनुगमन

उल्लेखित समस्याहरू तथा चुनौतीहरूलाई सम्वोधन गर्न लागत प्रभावकारी कार्यक्रम तयार गरी लागू गरिनेछ। तिनै तहका सरकार, सरोकारवाला निकाय, अन्तर्राष्ट्रिय, राष्ट्रिय र स्थानीय गैर सरकारी तथा समुदायमा आधारित संस्थाहरु बीच समन्वय, सहकार्य, साझेदारी गरी उपलब्ध स्रोत साधनको उच्चतम परिचालन गरी प्रस्तावित कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन भई अपेक्षित उपलब्धी हासिल हुने अपेक्षा गरिएको छ। संघीय संरचना अनुसार तर्जुमा हुनु पर्ने नीति, कानून, नियम, कार्यविधि, मापदण्ड, योजना, संस्थागत संयन्त्र तयार हुन नसकेमा तथा समयमा तयार नभएमा प्रस्तावित कार्यक्रमहरु कार्यान्वयन प्रभावित भई अपेक्षित उपलब्धी हालिल नहुन सक्छ ।

परिच्छेद ५: पूर्वाधार विकास

५.१ सडक, पूल तथा यातायात

५.१.१ पृष्ठभूमि

नगरपालिकाको प्रथम नगर विकास योजना र १६औ योजनाले भौतिक पूर्वाधारको विकासले अन्तरआवद्धता र अन्तरसम्बन्ध विकास तथा विस्तार गरी सो मार्फत आर्थिक-सामाजिक विकासको नतिजा हासिल गर्न प्रत्यक्ष योगदान पुर्याउने कुरामा जोड दिएको छ । नगरपालिकाको विकास प्रयासलाई योजनाबद्ध र व्यवस्थित रुपमा सञ्चालन गरी दिगो सुधार गर्न भौतिक पूर्वाधार विकासले विकास प्रतिफलको प्रवेशद्धारको रुपमा कार्य गर्दछ ।

विकास प्रतिफललाई नगर विकासको दीर्घकालिन सोच र लक्ष्य तर्फ उन्मुख गराउन तथा अपेक्षित नतिजा हासिल गर्न मूलत सडक, पूल तथा यातायात विषय उपक्षेत्रको विकास, विस्तार र दिगो सञ्चालन सम्बन्धी विश्लेषण र विकासको मार्गचित्रलाई पूर्वाधार विकास योजनामा समावेश गरिएको छ।

५.१.२ संभावना तथा अवसर

भौतिक पूर्वाधार विकासका आयोजना संचालनमा तिब्रता आएको छ ।सबै वस्तिमा पक्कि सडक पुगेको छ ।छिमेकी नगरपालिकाहरुसँग सडक संजाल जोडीएको सडक तथा नाली, पेटी निर्माण, विद्युतीकरण जस्ता पूर्वाधार तथा संरचना निर्माण भैरहेका छन्। नगरपालिकामा स्थानीय बस पार्क तथा सुविधा सम्पन्न पार्किङस्थल निर्माण र सञ्चालनको आवश्कता देखिएको छ।

५.१.३ समस्या र चुनौति

सडको सिमाङ्कान नभइ ठेक्का सञ्चालन गर्दा स्थानीयको अवरोध हुन । नगरपालिकाको क्षेत्रमा व्यवस्थित र सुरक्षित पार्किङ स्थल र यातायातको सहज व्यवस्थापन हुन सकेको छैन।नगरपालिका क्षेत्रमा सडक मापदण्ड लागू हुन नसक्दा धेरैजसो भित्रि सडकहरु साँघुरो रहेका छन र सडकको अधिकार क्षेत्र निर्धारण भए पनि स्पष्ट हुन सकेको छैन भने सडकको दायावायाँ वृक्षारोपण गरी सुन्दरता कायम गर्न नसकेको देखिन्छ । ।सडक निर्माणसँग आर्थिक, सामाजिक विकास तथा अन्य विकासका कार्यहरु प्राथमिकता साथ सञ्चालन गर्न सकिएको छैन ।सहरी मापदण्डको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नु मुख्य चुनौति रहेको छ ।

५.१.४ विषय उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीति

लक्ष्य

- सडक सञ्जालको विस्तार एवं स्तरोन्नति भइ सुरक्षित, भरपर्दो एवं सहज यातायात सेवाको विकास

उद्देश्य

- सुरक्षित एबम् ब्यबस्थित यातायात, पूर्वाधारको विकस, विस्तार एवं स्तरोन्नति गरी सडक संजारको विकास मार्फत अन्तरबद्धता बढाउनु
- यातायात सेवालाई सहज, सर्वसुलभ एवं व्यवस्थित बनाउनु,

रणनीति

१ सडक अधिकार क्षेत्र र मापदण्ड तयार गर्ने

२ सडक, पुलहरुको गुणस्तर सुधार, गुणस्तर सुधार एवं स्तरोन्नति गर्नु

३ सडक संजालको विकास विस्तार गर्दै अन्तरपालिका आवद्धता बढाउने

४ यातायात व्यवस्थापनमा लगानी वृद्धि गर्न निजी तथा सहकारी क्षेत्रलाई प्रोत्साहरु गर्ने ।

५.१.५ विषय उपक्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य

क्षेत्रगत सूचक र लक्ष्य देहायअनुसार तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ३४: सडक,पूल तथा यातायात विकास उपक्षेत्रको नतिजा सूचक तथा लक्ष्य

सूचक	इकाई	आधार वर्ष	मध्यमकालीन लक्ष्य		
			०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४
१५ मिनेटको दुरीमा सार्वाजनिक यातायात सहँज	प्रतिशत		९०	९३	९५
रुट अनुसार नियमित सञ्चलनमा रहेका सिटि बस	संख्या		४०	४२	४५
सार्वजनिक विद्युतीय वस	संख्या	०	१०	१२	१५
ग्राभेल सडक	कि.मि.				

स्रोतः आवधिक योजना

५.१.६ विषय उपक्षेत्रगत खर्च तथा श्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान

भौतिक पूर्वाधार विकास क्षेत्रको मध्यमकालीन अबधिको खर्च र स्रोतको अनुमान अनुसूची-३ मा प्रस्तुत गरिएको छ |

५.१.७ कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

सडक,पूल तथा यातायात विकास उपक्षेत्रको आगामी आर्थिक वर्ष समेत मध्यमकालीन खर्च संरचना अबधिमा संचालन हुने शिर्षकगत प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना, कूल लागत, उद्धेश्य तथा उपलब्धि सूचक देहाय अनुसार तालिका ५.१.३ मा प्रस्तुत गरिएको छ |

तालिका ३५: सडक, पुल तथा यातायात उपक्षेत्रको कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण (आबाधिक योजनामा समाबेश आयोजना तथा क्रियाकलापलाई समाबेश गरी एकीकृत गरिएको छ)

सि.नं.	कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (शुरु र समाप्ती)	अनुमानित लागत (रु हजारमा)	आयामी ३ वर्षको उपलव्धी सूचक
१	पक्की सडक निर्माण	नगरपालिकाको भौतिक अवस्था र आवागमन व्यवस्थित गर्ने	निरन्तर	१००००००	प्राथमिकताक्रमको आधारमा नगर स्तरीय सडक पक्की सडक निर्माण गर्ने (३ बर्ष भित्र)
२	संरचना सहित ग्राभेल सडक निर्माण	ग्रामीण वस्ती र उत्पादन र यातायात लाई सहज र व्यवस्थित बनाउने	निरन्तर	१०५२०	प्राथमिकताको आधारमा ९० कि.मि. सडक मापदण्ड अनुसार पूर्वाधार निर्माण गरी स्तरोन्नति भएको हुनेछ .
३	नयाँ ट्र्याक (सडक) निर्माण	नगरको सवै स्थानमा सहँज यातायात पुर्याउन	सालबसाली	२५०००	नगरका विभिन्न स्थानमा नयाँ सडक खोलिने छ
४	सडक पक्की पूल तथा कल्भर्ट निर्माण	आवागमन सहज र सुलभ बनाउने	सालबसाली	२५००००	मोटरेवल पुल तथा कल्भर्ट निर्माण भई आवागमन सहज हुने
५	सडक मर्मत तथा स्तरोन्नति कार्यक्रम	आवागमन सहज र अन्तारावद्धता कायम गराउने	सालबसाली	२४५५५	नियमित मर्मत सम्भार तथा स्तरोन्नतिले आवागमन सहज भएको हुनेछ।

५.१.८ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

वातावरणमैत्री भौतिक पूर्वाधार विकास गर्न प्राविधिक, आर्थिक र सामाजिक संभाव्यता अध्ययन, विस्तृत आयोजना प्रतिवेदन तयार आयोजना वैंक तयार गर्ने र आयोजना वैंकमा सूचीकृत आयोजनाको प्राथमिकताक्रम अनुसार मध्यमकालीन खर्च संरचनामा बजेट विनियोजन गरी आयोजना कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ । यस प्रकार आयोजना छनौट र स्रोत विनियोजन नहुँदा गुणस्तरीय रुपमा कार्य सम्पन्न गर्न जग्गाको प्राप्ती, वन तथा वातावरणीय श्रोतको संरक्षण र विपद जोखिम न्यूनीकरणका कार्यक्रम समावेश गर्दा आयोजनाको लागत र समय बढन सक्ने जोखिम रहन्छ।जलवायु परिवर्तनको असर, वातावरणीय प्रभाव र जग्गा व्यवस्थापन लगायत स्थानीय सरोकारका विषयलाई सम्बोधन गर्न नसक्दा यसबाट अपेक्षित हासिल गर्न नसकिने अवस्था समेत रहेको छ ।

उपलब्ध प्रविधिको उपयोग, जग्गा प्राप्ती, बजेटको सुनिश्चिता, नदीजन्य निर्माण सामग्रीको सहज उपलब्धता, मानव संशाधन उपलब्ध भएमा र विपद तथा अन्य विवादको कारण आयोजनाका लागत बढ्न नगएमा उल्लिखित उपलब्धी हासिल हुनेछ। सो हुन नसकेमा योजनाको लक्ष्य तथा उद्देश्य प्राप्त नहुने जोखिम रहन सक्छ ।

५.२ आवास, वस्ती, भवन तथा शहरी विकास

५.२.१ पृष्ठभूमि

हाम्रो संविधानले नागरिक आवसलाइ मौलिक हकाको रुपमा स्वीकारेको छ । दिगो, सन्तुलित, फराकिलो र समाबेशी भौतिक पूर्वाधारको विकास बिना आर्थिक, सामाजिक विकास तथा गुणस्तरीय र सहज सेवा प्रबाह सुनिस्चित हुन सक्दैन।भौतिक पूर्वाधारको विकासले अन्तरआवद्धता र अन्तरसम्बन्ध विकास तथा विस्तार गरी सो मार्फत आर्थिक-सामाजिक विकासको नतिजा हासिल गर्न प्रत्यक्ष योगदान पुर्याउदछ।

विकास प्रतिफललाई नगर विकासको दीर्घकालिन सोच र लक्ष्य तर्फ उन्मुख गराउन तथा अपेक्षित नतिजा हासिल गर्न मूलतः आवास, बस्ती तथा शहरी विकास जस्ता विषय उपक्षेत्रको विकास, विस्तार र दिगो सञ्चालन सम्बन्धी विश्लेषण र विकासको मार्गचित्रलाई पूर्वाधार विकास योजनामा समावेश गरिएको छ ।

५.२.२ संभावना तथा अवसर

स्थानीय सरकार गठन संगै नगरपालिका क्षेत्रमा भौतिक पूर्वाधार विकासका आयोजना संचालनमा तिब्रता आएको छ | नगरपालिकामा बस्ती विकास तथा भवन निर्माण सम्बन्धी आधारभूत मापदण्ड २०७२ को मापदण्डमा आधारित भई नगरपालिकाले योजना तथा भवन निर्माण मापदण्ड तयार गरी स्विकृत गर्न सक्ने अवस्था रहेको छ ।

राष्ट्रिय भूउपयोग ऐन, २०७६ बमाजिम नगरपालिकालाई कृषि क्षेत्र, आवास क्षेत्र, औद्योगिक तथा व्यवसायिक क्षेत्र, संस्थागत क्षेत्र र सो क्षेत्रहरुको बिचमा ग्रीन वेल्टको अवधारणा सहितको भूउपयोग क्षेत्रको खाका गर्न जरुरी देखिएको छ।यसको आधारमा भूउपयोग योजना र सो को आधारमा बस्ती विकास तथा भौतिक विकास गुरुयोजना तर्जुमा गरी बस्ती विकास तथा भौतिक निर्माणका कार्यहरु कार्यान्वयन गर्नु पर्ने देखिएको छ।

५.२.३ समस्या र चुनौति

भू उपयोग सम्बन्धी राष्ट्रिय नीति तथा कानूनी व्यवस्थाको प्रभावकारी कार्यान्वयन हुन नसक्नु ।नगरपालिकाको क्षेत्रमा व्यवस्थित र सुरक्षित बस्ती तथा आवास निर्माणमा चूनौति रहेको छ ।यस नगरपालिका बस्ती विकास तथा भवन निर्माण सम्बन्धी आधारभूत मापदण्ड २०७२ को मापदण्डमा आधारित भवन निर्माण मापदण्ड तर्जुमा तथा स्वीकृत गरी कार्यान्वयन गर्ने पर्ने देखिन्छ | भवन संहिता २०७२ लागू हुनु भन्दा अगाडि बनेका नीजि, व्यवसायिक, सरकारी र सार्वजनिक भवनहरु भूकम्प प्रतिरोधी भए नभएको एकिन गरी सो अनुसार नियमन हुन सकेको छैन। नगरपालिकाको ग्रामीण क्षेत्रको विकास निर्माण र सेवा प्रवाहलाई उपलब्धीमूलक र प्रभावकारी बनाउन नगर कार्यपालिकाको को एकीकृत भवन, वडा कार्यालय भवन, सभा हल, पार्क, मनोरञ्जन स्थल लगायतका भौतिक पूर्वाधारहरुको कमी रहेको छ |

५.२.४ विषय उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीति

लक्ष्य

सुरक्षित, व्यवस्थित आस तथा वस्ती विकास गर्दै शहरीकरण गर्नु ।

उद्देश्य

- नगरपालिकालाई सुरक्षित तथा व्यवस्थित बसोबासको सुनिश्चित गर्नस
- वातावरणमैत्री, भूकम्प तथा विपद प्रतिरोधि भवन तथा सहरी संरचनाको निर्माण गर्नु

रणनीति

१ भवन संहिता पूर्ण रुपमा कार्यान्वयन गर्ने ।

२ भूउपयोग योजना क्षेत्र निर्धारण गरी सो अनुसार आवास क्षेत्र, कृषि क्षेत्र, औद्योगिक क्षेत्र, व्यवसायिक क्षेत्र, संस्थागत, संरक्षण क्षेत्रको निर्धारण गरी ब्यबस्थित वस्ती विकास गर्ने ।

३ ब्यबस्थित, गुणस्तरीय, वातावरणमैत्री तथा उत्थानशिल वस्ती र पूर्वाधारको विकास एबम् विस्तार गर्न सहजताको लागि सार्बजनिक जग्गाको संरक्षण गर्ने ।

४ सुरक्षित व्यवस्थित तथा वातावरणमैत्री आवास तथा वस्ति विकास गर्ने ।

५.२.५ विषय उपक्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य

आवास,वस्ती, भवन तथा शहरी विकास उपक्षेत्रको सूचक र लक्ष्य देहायअनुसार तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ३६: आवास,वस्ती, भवन तथा शहरी विकास उपक्षेत्रको नतिजा सूचक तथा लक्ष्य

सूचक	इकाई	आधार वर्ष	मध्यमकालीन लक्षय		
			०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४
प्रकोप प्रतिरोधात्मक सार्वजनिक भवनहरु	संख्या	११	१२	१३	१४
वहुउद्देशिय व्यवसायिक भवन	संख्या	०	०	१	१
सुरक्षित एवं प्रवद्धित आर तथा वस्ति	संख्या	६	६	७	७
पिपिसि मोडलमा शहरी विकास पूर्वाधारमा नीजी सहकरी क्षेत्रलबाट भएको थप लगानी	जना				
आपाङ्गतामैत्री तथा बालबालिकामैत्री संसचना	संख्या	२	३	५	६
भूकम्प प्रतिरोधी प्रविधि र मापदण्ड अनुसार निर्माण भएका आवास घर	प्रतिशत				
व्यवस्थित नालाको लम्बाई	कि.मि.				

स्रोतः आवधिक योजना

५.२.६ बिषय उपक्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको अनुमान

भौतिक पूर्वाधार विकास क्षेत्रको मध्यमकालीन अबधिको खर्च र स्रोतको अनुमान अनुसूची-३ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

५.२.७ कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

आवास,वस्ती, भवन तथा शहरी विकास उपक्षेत्रको आगामी आर्थिक वर्ष समेत मध्यमकालीन खर्च संरचना अबधिमा संचालन हुने शिर्षकगत प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना, कूल लागत, उद्धेश्य तथा उपलब्धि सूचक देहाय अनुसार तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ३७: आवास,वस्ती, भवन तथा शहरी विकास उपक्षेत्रको कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

सि.नं.	कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (शुरु र समाप्ती)	अनुमानित लागत (रु हजारमा)	आयामी ३ वर्षको उपलव्धी सूचक
१	स्थानीय बसपार्क तथा पार्किङस्थल मर्मत, निर्माण, स्तरोन्नति र सञ्चालन	बढ्दै गएको सवारी साधनको पाकिङ्ग व्यवस्थित गरी आम्दानी गर्ने	सालवसाली	२५००	नगर क्षेत्रको विभिन्न स्थानमा व्यवस्थित पार्किङ स्थल निर्माण भई संचालनमा आउने
२	फोहोरमैला प्रशोधन तथा व्यवस्थापन	बसोबास विस्तार गर्ने एवं सुरक्षित र व्यवस्थित बनाउने	सालबसाली	३४५०	फोहोर प्रशोधन तथा व्यवस्थापन केन्द्र निर्माण हुनेछ ।
३	सबै वडा कार्यालय भवन निर्माण	व्यवस्थित र सहज सेवा प्रबाह गर्न		५८००	सवै वडा कार्यलयको आफ्नै आधुनिक भवन हुनेछन्।
४	भूकम्प प्रतिरोधी निर्माण प्रविधि, सामाग्री, गुणस्तर लगायत प्राबिधिक क्षमता विकास तालिम सञ्चालन	रोजगारी सिर्जना र बलियो भवन निर्माणलाई प्रवर्धन गर्ने	सालवसाली	२५००	कर्मचारी तथा स्थानीय इच्छुक युवालाई दक्ष बनाउने
५	ब्यबस्थित नाला निर्माण कार्यक्रम	सहज र ब्यबस्थित शहरी पूर्वाधार निर्माण गर्नु	सालबसाली	३५००	शहरी क्षेत्र ब्यबस्थित भएको हुनेछ
६	शहरी आधारभूत मापदण्ड सहित पूर्वाधार विस्तार कार्यक्रम	सहज र ब्यबस्थित शहरी पूर्वाधार निर्माण गर्नु	सालबसाली	७५००	शहरी क्षेत्र ब्यबस्थित भएको हुनेछ

५.२.८ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

वातावरणमैत्री भौतिक पूर्वाधार विकास गर्न प्राविधिक, आर्थिक र सामाजिक संभाव्यता अध्ययन, विस्तृत आयोजना प्रतिवेदन तयार आयोजना वैंक तयार गर्ने र आयोजना वैंकमा सूचीकृत आयोजनाको प्राथमिकताक्रम अनुसार आवधिक खर्च संरचनामा बजेट विनियोजन गरी आयोजना कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ।यस प्रकार आयोजना छनौट र स्रोत विनियोजन नहुँदा गुणस्तरीय रुपमा कार्य सम्पन्न गर्न जग्गाको प्राप्ती, वन तथा वातावरणीय श्रोतको संरक्षण र विपद जोखिम न्यूनीकरणका कार्यक्रम समावेश गर्दा आयोजनाको लागत र समय बढन सक्ने जोखिम रहन्छ । जलवायु परिवर्तनको असर, वातावरणीय प्रभाव र जग्गा व्यवस्थापन लगायत स्थानीय सरोकारका विषयलाई सम्बोधन गर्न नसक्दा यसबाट अपेक्षित हासिल गर्न नसकिने अवस्था समेत रहेको छ ।

उपलब्ध प्रविधिको उपयोग, जग्गा प्राप्ती, बजेटको सुनिश्चिता, नदीजन्य निर्माण सामग्रीको सहज उपलब्धता, मानव संशाधन उपलब्ध भएमा र विपद तथा अन्य विवादको कारण आयोजनाका लागत बढ्न नगएमा उल्लिखित उपलब्धी हासिल हुनेछ। सो हुन नसकेमा योजनाको लक्ष्य तथा उद्देश्य प्राप्त नहुने जोखिम रहन सक्

५.३ विद्युत तथा वैकल्पिक उर्जा

५.३.१ पृष्ठभूमि

भौतिक पूर्वाधारको विकासको लागि सर्ब सुलभ र दिगो विद्युत आपूर्ति अनिबार्य शर्त हो । नगरपालिकाको विकास प्रयासलाई योजनाबद्ध र व्यवस्थित रुपमा सञ्चालन गरी दिगो सुधार गर्न बिद्यसतीय उर्जालाई प्रतिफलको प्रवेशद्धारको रुपमा कार्य गर्दछ ।

५.३.२ संभावना तथा अवसर

नगरपालिका औद्योगिक, पर्यटकीय, आवासीय र व्यापारिक केन्द्रको रुपमा विकास भैरहेको छ ।यस नगर क्षेत्रका सबै वडा र बस्तीहरुमा विद्युत सेवा उपलब्ध रहेको छ। नगरपालिकाको बिधुत उपभोग गर्ने लगभग शतप्रतिशत घरपरिवारले राष्ट्रिय प्रसारण लाईनबाट वितरित विद्युत सेवा उपयोग गरिरहेको देखिन्छ ।नगरपालिकाको बिभिन्न क्षेत्रमा सडक बत्ती जडान गरिएको छ । ऊर्जा विकासबाट भौतिक, आर्थिक तथा सामाजिक संरचनाको विकास भई आर्थिक समुन्नति तथा रोजगारीका अवसरहरू सिर्जना हुने देखिन्छ ।

आधुनिक प्रविधिको प्रयोग गरी परम्परागत व्यवहारलाई परिवर्तन गरी उत्पादनलाई वृद्धि गर्न सकिन्छ । ऊर्जा विकासबाट साना तथा घरेलु र ठूला उधोग स्थापना तथा सञ्चालनमा सहजता भै औद्योगिक विकास गर्न सहज हुनेछ।फोहरमैला व्यवस्थापनका लागि ठोस फोहरको प्रशोधनबाट मिथेन ग्याँस उत्पादन गरी विक्री गर्ने सम्भावना रहेको छ ।

५.३.३ समस्या र चुनौति

न्यून संख्यामा विद्युत ट्रान्समिटर र कमजो पूर्वाधारका कारण विद्युत नियमितामा समास्या रहनु । नगरपालिकाको शहरी तथा व्यापारिक क्षेत्रमा विद्युत पोलहरु पुराना रहेको, तारहरु यत्रतत्र छरिएर रहेको र विद्युत लाईनलाई हालसम्म भूमिगत रुपमा प्रसारण र वितरण हुन सकेको छैन।ग्रामीण क्षेत्रहरुमा उद्योग व्यवसाय सञ्चालन, सिंचाईको लागि प्रयोग गर्न आवश्यक पर्ने थ्रिफेजको विद्युत लाईनको कमी रहेको छ। नगरपालिकाको प्रमुख सडक, चोक र स्थानमा सोलार प्रणालीमा आधारित सडक वत्तीको सुविधा उपलब्ध हुन सकेको छैन।उपलब्ध विद्युत सेवा पनि नियमित र व्यवस्थित हुन सकेको । विद्युतको माग आपूर्तिबीच सन्तुलन गर्नु, चुनौतीको रूपमा रहेका छन् ।

५.३.४ विषय उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीति

लक्ष्य

“विद्युतीय साधन श्रोतको अधिकतम सदुपयोग भई विद्युतको दिगो खपत अभिवृद्धि गर्नु”।

उद्देश्य

विद्युत आपुर्तिलाई नियमित र भरपर्दो बनाउदै उत्पादनशील क्षेत्रमा विद्युत खपतमा वृद्धि ल्याउनु |

बैकल्पिक उर्जाको प्रयोगबाट विद्युततीकरणमा वृद्धि गर्नु

रणनीति

१ विद्युत आपूर्तिलाई नियमित र भरपर्दो बनाउने

२ उत्पादनशील क्षेत्रमा विद्युत उपयोग गर्दै विद्युत खपमा अभिवृद्धि ल्याउने ।

५.३.५ विषय क्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य

विद्युत तथा वैकल्पिक उर्जा उपक्षेत्रगत सूचक र लक्ष्य देहायअनुसार तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका ३८: विद्युत तथा वैकल्पिक उर्जा क्षेत्रको नतिजा सूचक तथा लक्ष्य

सूचक	इकाई	आधार वर्ष	मध्यमकालीन लक्षय		
			०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४
विस्तापित काठको पोल	प्रतिशत	९०	९५	९७	१००
सुधारिएको ऊर्जा प्रयोग गर्ने परिवार	प्रतिशत	१००	१००	१००	१००
वार्षिक विद्युत खपत	किलोवाट /घण्टा	३००	३२५	३३२	३३५
सोलार प्रणाली भएका घरपरिवार	प्रतिशत	४	५	७	८
विद्युत चार्जिङ सेन्टरवाट भएको विद्युत खपत	किलोवाट /घण्टा	०	२००	३५०	४००

स्रोतः प्रथम नगर विकसा योजना

५.३.६ बिषय उपक्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको अनुमान

भौतिक पूर्वाधार विकास क्षेत्रको मध्यमकालीन अबधिको खर्च र स्रोतको अनुमान अनुसूची-३ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

५.३.७ कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

विद्युत तथा वैकल्पिक उर्जा क्षेत्रको आगामी आर्थिक वर्ष समेत मध्यमकालीन खर्च संरचना अबधिमा वर्ष संचालन हुने शिर्षकगत प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना, कूल लागत, उद्धेश्य तथा उपलब्धि सूचक देहाय अनुसार तालिका ५.३.२ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ३९: विद्युत तथा वैकल्पिक उर्जा उपक्षेत्रको कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

सि.नं.	कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (शुरु र समाप्ती)	अनुमानित लागत (रु हजारमा)	आयामी ३ वर्षको उपलव्धी सूचक
	विद्युत तथा स्वच्छ उर्जा				
१	सडक वत्ती मर्मत, विकास र विस्तार	चोक, बजार र आवास क्षेत्रमा सडक बत्ति जडान गर्ने	सालवसाली	१५००	सोलार प्रणालीमा आधारित सडक बत्ती जडान भई चोक, बजार र वस्तीमा उज्यालो कायम हुनेछ ।
२	सोलार, वायोग्यास र सुधारिएको चुल्हो जस्ता वैकल्पिक उर्जाको प्रवर्द्धन	स्वच्छ उर्जाको प्रयोग बढाउने	सालवसाली	२५००	सार्बजनिक कार्यालय तथा घरधुरीमा वायोग्यास, सोलार विद्युतीय चुल्हो, सुधारिएको धुवारहित चुल्हो जडान भई संचालन हुनेछ ।
३	कार्यालयमा पावर व्याकअप प्रणाली जडान	सहज तथा सुलभ सेवा प्रवाह गर्न	सालवसाली	५००	कार्यालयमा पावर व्याकअप प्रणाली जडान हुनेछ ।

५.३.८ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

उपलब्ध प्रविधिको उपयोग, जग्गा प्राप्ती, बजेटको सुनिश्चिता, नदीजन्य निर्माण सामग्रीको सहज उपलब्धता, मानव संशाधन उपलब्ध भएमा र विपद तथा अन्य विवादको कारण आयोजनाका लागत बढ्न नगएमा, सरोकारवाल निकायसँग प्रभावकारी समन्वय र सहकार्य हुनसकेमा उल्लिखित उपलब्धी हासिल हुनेछ। सो हुन नसकेमा योजनाको लक्ष्य तथा उद्देश्य प्राप्त नहुने जोखिम रहन सक्छ।

५.४ सूचना,संचार र प्रविधि

५.४.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले सूचना प्रविधिको विकास, विस्तार र सोको दिगो प्रयोगालाई जोड दिएको छ ।१६ औ योजना तथा प्रथप नगर विकास योजना समेतले यो विषयलाई प्रथमिकतामा राखेको छ ।नगरपालिकामा वेवसाइट, मोबाइल एप्स् र विभिन्न प्रकारका सूचना व्यवस्थापन प्रणाली तथा सफ्टवयर जडान भई शासन सञ्चालन र सेवा प्रवाहलाई विद्युतीय प्रणालीमा थप प्रभावकारी बनाउदै लानु जरुरी छ। टेलिभिजन, केवल नेटवर्क, र इन्टरनेटको सरल पहुँचका कारण सूचना तथा संचार विकास दिनानुदिन बढ्दै गइरहेको छ ।

५.४.२ संभावना तथा अवसर

नगरपालिकाको लगभग सबै क्षेत्र सूचना तथा संचारमा सुविधाको पहुँचको रहेको देखिन्छ | नगरपालिका क्षेत्र भित्र कार्यपालिका कार्यालय, सबै वडा कार्यालयहरु, माद्यामिक विद्यालय अस्पताल, स्वास्थ्य चौकीहरुमा इन्टरनेट सुविधा उपलब्ध रहेको छ।नगरपालिकामा वेवसाइट, मोबाइल एप्स् र विभिन्न प्रकारका सूचना व्यवस्थापन प्रणाली तथा सफ्टवयर जडान भई शासन सञ्चालन र सेवा प्रवाहलाई विद्युतीय प्रणालीमा आधारित बनाउँदै लाने प्रयास गरिएको छ ।नगरपालिकाको वेवसाइट र मोबाइल एप्स्, स्थानीय रेडियो तथा टेलिभिजन र राष्ट्रियस्तरका संचार माध्यममार्फत समेत सूचनाहरु नियमित रुपमा अद्यावधिक, प्रकाशन र प्रसारण भैरहेको छ ।

५.४.३ समस्या र चुनौति

अप्टिकल फाइबर विस्तारमा गति दिने कार्य, सूचना तथा सञ्चार क्षेत्रमा विकसित नवीनतम प्रविधि समय सापेक्ष प्रयोगमा ल्याउने कार्य, विद्युत प्रसारण भरपर्दो बनाउने कार्य, नगर क्षेत्रको ऐतिहासिक महत्वका वस्तु र सेवाहरूलाई डिजिटल अर्काइभमा सुरक्षित राख्ने कार्य, साइवर सुरक्षा सम्वन्धी संस्थागत संरचना तयार गरी आम जनतामा यस सम्वन्धी जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने कार्य, र सामाजिक सञ्जालको वृद्धिसँगै यसमा बढ्दै गएको दुरूपयोग तथा विकृतिलाई रोक्ने कार्य चुनौती पूर्ण देखिएको छ ।

नगरपालिका क्षेत्रभित्र सबै विद्यालय तथा सार्बजनिक निकाय र स्थलमा इन्टरनेट सुबिधा उपलब्ध हुन सकेको छैन र उपलब्ध भएका सेवाको गुणस्तर कमजोर रहेको छ।सबै विद्यालय, स्वास्थ्य संस्था र वडा कार्यालयहरूमा पावर व्याकअप सहित सूचना प्रविधिमा आधारित सेवा सुचारु हुन सकेको छैन।

५.४.४ विषय उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीति

लक्ष्य

- सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको पहुच अभिवृद्धि गर्दै इ-गभर्नेन्स कायम भएको हुने।

उद्देश्य

- सूचना तथा संचार प्रविधिलाई विस्तार गर्दै गुणस्तरीय एवं भरपर्दो बनाउनु ।
- सूचना तथा संचार प्रविधिको उपयोग गर्दै विद्युतीय सुशासन प्रवद्धन गर्नु ।

रणनीति

१ सूचना तथा सञ्चार प्रविधिका पूर्वाधारहरु विस्तार एवं निर्माण गर्नु ।

२ आइसिटि सेवालाई विस्तार गर्दै उपलब्धतामा सहजता ल्याउने

३ सार्वजनिक सेवालाई प्रविधिमैत्री बनाउने

५.४.५ विषय क्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य

सूचना, संचार र प्रविधि उपक्षेत्रको सूचक र लक्ष्य देहायअनुसार तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ४०: सूचना, संचार र प्रविधि क्षेत्रको नतिजा सूचक तथा लक्ष्य

सूचक	इकाई	आधार वर्ष	मध्यमकालीन लक्षय		
			०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४
इन्टरनेट सेवा प्रयोग गर्ने जनसंख्या	प्रतिशत	७७.७८	८०	८७	९०
आइसिटी उपलब्ध सामुदायिक तथा संस्थागत विद्यालय	संख्या	१६	१६	१६	१६
नगरपालिकाको मोबाइल एप्स प्रयोगकर्ता	संख्या	४००	६००	७५०	८५०
निशुल्क वाइफाइ क्षेत्रहरु	संख्या	०	१०	१०	१०
सूचना केन्द्रबाट लाभान्वित सेवाग्राहीहरु	प्रतिशत		३०	३६	४०

स्रोतःप्रथम नगर विकास योजना

५.४.६ बिषय उपक्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको अनुमान

भौतिक पूर्वाधार विकास क्षेत्रको मध्यमकालीन अबधिको खर्च र स्रोतको अनुमान अनुसूची-३ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

५.४.७ कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

सूचना, संचार र प्रविधि क्षेत्रको आगामी आर्थिक वर्ष समेत आगामी मध्यमकालीन खर्च संरचना अबधिमा संचालन हुने शिर्षकगत प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना, कूल लागत, उद्धेश्य तथा उपलब्धि सूचक देहाय अनुसार तालिका ५.४.२ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ४१: सूचना, संचार र प्रविधि कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

सि.नं.	कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (शुरु र समाप्ती)	अनुमानित लागत (रु हजारमा)	आयामी ३ वर्षको उपलब्धी सूचक
	विद्युतीय सुशासन, सूचना र संचार				
१	इन्टरनेट र टेलिफोन सेवाको क्षमता विस्तार	सूचना प्रविधिमा आधारित सेवा र कार्य प्रणाली संचालन गर्ने	सालवसाली	२५००	सबै वडा कार्यालय, स्थास्थ्य संस्था र माध्यमिक विधालयमा कप्युटर, प्रिण्टर र इन्टरनेट सूचना प्रणालीमा आधारित सेवा सुचारु हुनेछ
२	मोवाइल एप्स	नागरिकमा सुचना प्रवाह गर्न	सालवसाली	५०००	
३	प्रबिधि मैत्री नगरपालिका निर्माण कार्यक्रम	सूचना प्रविधिमा आधारित सेवा र कार्य प्रणाली संचालन गर्नु	सालवसाली	२०००	प्रविधिको प्रयोग मार्फत कार्यक्षमता वृद्धि भएको हुने

५.४.८ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

उपलब्ध प्रविधिको उपयोग, जग्गा प्राप्ती, बजेटको सुनिश्चिता, नदीजन्य निर्माण सामग्रीको सहज उपलब्धता, मानव संशाधन उपलब्ध भएमा र विपद तथा अन्य विवादको कारण आयोजनाका लागत बढ्न नगएमा उल्लिखित उपलब्धी हासिल हुनेछ। सो हुन नसकेमा योजनाको लक्ष्य तथा उद्देश्य प्राप्त नहुने जोखिम रहन सक्छ ।

परिच्छेद ६: वन, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन

६.१ वन तथा जैविक बिबिधिता

६.१.१ पृष्ठभूमि

प्रत्येक नागरिकलाई स्वच्छ र स्वस्थ वातावरणमा बाँच्न पाउने मौलिक हकको ब्यबस्था संविधानले गरेको छ। साथै नेपाल सरकारबाट राष्ट्रिय वन नीति २०७५ र राष्ट्रिय वातावरण नीति र राष्ट्रिय जलवायु परिवर्तन नीति, २०७६ र वन ऐन, २०७६ तथा वातावरण संरक्षण ऐन, २०७६, लगायतका नीति, तथा कानून जारी भएका छन् ।प्रस्तुत नीति तथा कानूनको उद्देश्य स्वच्छ र स्वस्थ वातावरणमा बाँच्न पाउने प्रत्येक नागरिकको मौलिक अधिकारको संरक्षण गर्न, वातावरणीय प्रदुषणबाट हुने क्षति बापत पीडितलाई प्रदुषकबाट क्षतिपूर्ति उपलब्ध गराउन, वातावरण र विकास बीच समुचित सन्तुलन कायम गर्न, प्रकृति, वातावरण र जैविक विविधतामा पर्ने प्रतिकुल वातावरणीय प्रभाव न्यूनीकरण गर्न तथा जलवायु परिवर्तनको चूनौतीलाई सामाना गर्ने रहेको छ।

६.१.२ संभावना र अवसर

कूल क्षेत्रफलको मापदण्ड बमोजिम किसान तथा उद्यमीले नीजि तथा आवादी जग्गामा वृक्षरोपण गरी हुर्काएका रुखहरु कटान गरी विक्री वितरण गरे वापत नगरपालिकाले राजस्व बढाउन सक्ने स्थिति समेत देखिन्छ ।वन, जमीन र जलश्रोत लगायत जलाधारका श्रोतको संरक्षण र व्यवस्थापनद्धारा नगरपालिकामा आर्थिक विकास तथा वातावरणीय सन्तुलन कायम गर्न सकिने संभावना रहेको छ।

संघीय संरचना अनुसार वातावरण, स्वच्छता र हरियाली प्रवर्द्धन सम्बन्धी नीति, ऐन, नियम र निर्देशिका उपलब्ध रहेको र आवश्यकता अनुसार बन्ने क्रममा समेत रहेका छन्।राजनैतिक नेतृत्व तथा जनप्रतिनिधि र समुदायमा समेत वातावरण संरक्षण र हरियाली व्यवस्थापनमा सचेतना वृद्धि हुँदै गएको छ।जैविक विविधताको दृष्टिकोणबाट महत्वपूर्ण रहेको कागेश्वरी मनोहरा नगरपालिका हरियालीयुक्त क्षेत्र अधिक रहेको तथा कृषि विकास लागि समेत उपयुक्त क्षेत्र रहेको यस नगरपालिकामा पर्यापर्यटन तथा कृषि पर्यटन विकासको प्रचुर संभावना देखिन्छ।

६.१.३ समस्या तथा चुनौती

यस नगरपालिका क्षेत्रको वनजङ्गलले उचित संरक्षण र प्रवर्द्धनको अभावले यथोचित विकास हुन सकेको छैन।बस्ती विकासको क्रम बढेसँगै नगरक्षेत्रका विभिन्न ठाँउमा निजी वन फडानी गरी प्लल्टिङ गर्ने कार्य बढदै गएको् छ।वन डढेलो नियन्त्रणका लागि आवश्यक आधुनिक उपकरण, औजार, सीप तथा प्रतिकार्य योजना समेतको अभाव रहेको छ । वन, जैविक विविधताका श्रोतहरुको व्यवस्थापनमा स्थानीय जनप्रतिनिधि, उपभोक्ता समिति तथा आम उपभोक्ताहरुमा सचेतना र क्रियाशिलताको कमी रहेकोछ।

वन क्षेत्रको वैज्ञानिक र वहुँउद्देश्यीय व्यवस्थापन नहुँदा वन क्षेत्रको उत्पादन तथा उत्पादकत्व कम रहेको छ। परम्परागत रुपमा घाँस दाउरा र काठ बाहेक वन क्षेत्रबाट आयआर्जन तथा उद्यम व्यवसायमूकल क्रियाकलाप सञ्चालन गरी यथोचित लाभ लिन सकिएको छैन |

६.१.४ लक्ष्य, उद्देश्य तथा रणनीति

लक्ष्य

- जैविक विविधताको दिगो संरक्षण एवं सम्वर्द्धन भएको हुने।

उद्देश्य

- जैविक विविधता तथा वन्य जीवजन्तुको दिगो संरक्षण गर्दै पारिस्थितिकीय प्रणाली कायम राख्नु ।
- वन क्षेत्रको विस्तार गर्दै वहुमूल्य जडीबुटीहरुको व्यवसायक खेतीलाई आयआर्जनको मुख्य श्रोतको रुफमा विकास गर्नु ।

रणनीति

१. वन क्षेत्रलाई दिगो तथा वैज्ञानिक व्यवस्थापन गर्ने ।

२. जैविक विविधताको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्ने ।

३. गैरकाष्ठ वन पैदावरको दिगो उपयोग गर्दै आयआर्जनको श्रोतको रुपमा विकास गर्ने

६.१.५ विषय उपक्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य

वन तथा जैविक विविधता उपक्षेत्रको विषय क्षेत्रगत सूचक र लक्ष्य देहायअनुसार तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ४२: वन तथा जैविक विविधता उपक्षेत्रको नतिजा सूचक तथा लक्ष्य

सूचक	इकाई	आधार वर्ष	मध्यमकालीन लक्ष्य		
		२०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४
वृक्षारोपण भएका थप क्षेत्रफल	हेक्टर		१	२	२.५
सडक किनारा घरआगन विद्यालयमा फलफुलका वोटविरुवा रोपण	संख्या		३००	४००	४५०
वहुमुल्य वनस्पतिहरुको व्यवसायिक खेतीले ढाकेको भूमी	हे.	०	३	३.५	४
दिगो वन व्यवस्थापन सम्बन्धी तालिम लिने वन उपभोक्ता समिति	संख्या		१७	१७	१७

स्रोतः नगर विकास योजना

६.१.६ विषय उपक्षेत्रगत खर्च तथा श्रोतको आवधिक अनुमान

वन, वाताबरण तथा विपद ब्यबस्थापन क्षेत्रको मध्यमकालीन खर्च संरचना अबधिको खर्च र स्रोतको अनुमान अनुसूची-३ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

६.१.७ कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

वन तथा जैविक विविधता उपक्षेत्रको आगामी आर्थिक वर्ष समेत मध्यमकालीन खर्च संरचना अबधिमा संचालन हुने शिर्षकगत प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना, कूल अनुमानित लागत, उद्देश्य र उपलब्धी सूचक देहायअनुसार तालिका ६.१.२ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ४३: वन तथा जैविक विविधता उपक्षेत्रको कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

क्र. सं.	कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	आयोजनाको समयावधि	लागत अनुमान	पुष्ट्याईका आधार	आगामी ३ बर्षको उपलब्धी
	वन, हरियाली र जैविक विविधता					
१	हरियाली प्रवर्द्धन र वृक्षारोपाण कार्यक्रम	हरियाली क्षेत्रको विकास र विस्तार गर्ने	सालबसाली	२००	नगरपालिकाको प्रथम आवधिक योजनाको प्राथमिकता	सार्वजनिक, नीजि र संस्थागत रुपमा ग्रामिण तथा शहरी क्षेत्रमा हरियालीको विकास हुनेछ ।
२	वन पैदावार चोरी निकासी नियन्त्रण अभियान	जैविक विविधता, वातावरण संरक्षण र विपद व्यवस्थापन शिक्षा प्रदान गर्ने	सालबसाली	३५००		वन, समूह, इको क्लब, सामुदायिक संस्था र टोल विकास संस्थामार्फत संचालन गर्ने
३	वन व्यवस्थापन कार्यक्रम	वन व्यवस्थापन तथा संरक्षण गर्ने	सालबसाली	२००		वन व्यवस्थापन कार्यविधि निर्माण गर्ने
४	जैविक बिबिधिता पहिचान तथा प्राकृतिक संरक्षण कार्यक्रम	जैविक बिबिधिताको प्रकृति पहिचान गरि प्राक्रित्क अवास्थामनै संरक्षण गर्नु	सालबसाली	२५०००		जैविक बिबिधता पहिचान र संरक्षण भएको हुने ।
५	वन उद्यम प्रबर्धन तथा संरक्षण कार्यक्रम	वनमा आधारित ब्यबसाय तथा रोजगारीलाई ब्यबस्थित र प्रतिफलयुक्त बनाउनु	सालबसाली	३५००		उद्यम तथा ब्यबसाय प्रबर्द्धन भएको हुने ।

६.१.८ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

जलवायु परिवर्तनको असर, विपद जोखिममा बृद्धि, स्रोतको अनियन्त्रित दोहन र उत्खनन तथा अनियन्त्रित निर्माण जस्ता जोखिम पक्षहरु रहेका छन् । उल्लिखित जोखिम पक्षको सम्बोधन भएमा अपेक्षित नतिजा हासिल हुन सक्ने देखिन्छ ।संघीय संरचना अनुसारको नीतिगत, कानूनी र संरचनागत व्यवस्था, समुदाय तथा सरोकारवालाको सहभागिता, यस क्षेत्रमा श्रोत साधनको लगानीमा प्राथमिकता प्राप्त भएमा अपेक्षित उपलब्धी हासिल हुने अनुमान गरिएको छ । अन्तरनिकाय समन्वय, स्थानीयसँगको साझेदारी तथा अन्तरतह समन्वय हुन नसकेको खण्डमा प्रस्तावित कार्यक्रम तथा आयोजना कार्यान्वयन हुन नसकी अपेक्षित उपलब्धि हासिल नहुने जोखिम रहेको छ ।

६.२ वातावरण संरक्षण तथा फोहोरमैला ब्यबस्थापन

६.२.१ पृष्ठभूमि

प्रत्येक नागरिकलाई स्वच्छ र स्वस्थ वातावरणमा बाँच्न पाउने मौलिक हकको ब्यबस्था छ। राष्ट्रिय वातावरण नीति र राष्ट्रिय जलवायु परिवर्तन नीति, २०७६, वातावरण संरक्षण ऐन, २०७६, जारी भएका छन् ।उपरोक्त नीति तथा कानूनको उद्देश्य स्वच्छ र स्वस्थ वातावरणमा बाँच्न पाउने प्रत्येक नागरिकको मौलिक अधिकारको संरक्षण गर्न, वातावरणीय प्रदुषणबाट हुने क्षति बापत पीडितलाई प्रदुषकबाट क्षतिपूर्ति उपलब्ध गराउन, वातावरण र विकास बीच समुचित सन्तुलन कायम गर्न, प्रकृति, वातावरण र जैविक विविधतामा पर्ने प्रतिकुल वातावरणीय प्रभाव न्यूनीकरण गर्न तथा जलवायु परिवर्तनको चूनौतीलाई सामाना गर्ने रहेको छ।

६.२.२ संभावना र अवसर

नगरपालिकाको शहरी क्षेत्रमा ठोस तथा तरल फोहोरमैलाजन्य पदार्थको मात्रा बढ्दै गएको देखिन्छ।नगरपालिकाको मुख्य गरी शहरी क्षेत्रमा प्लाष्टिक लगायत प्रदुषणजन्य पदार्थको प्रयोग बढ्दै गईरहेको छ।तसर्थ प्लाष्टिकजन्य सामाग्रीको प्रयोगलाई समयमै प्रतिस्थापन र व्यवस्थापन गरी वातावरणीय स्वच्छता कायम राख्न सकिने अवस्था छ।यसैगरी अस्पताल र मेडिकल सेवाको वृद्धिसँगै अस्पतालजन्य फोहोर पनि बढ्दो क्रममा रहेको छ।

नगरपालिकामा नीजि घर तथा संस्थागत फोहोर व्यवस्थापन र विसर्जनको लागि कम्पोष्ट विन, पिट, प्रशोधन केन्द्र, घरभित्र फोहोरमैला व्यवस्थापनको अति न्युन रहेको छ।संघीय संरचना अनुसार वातावरण, स्वच्छता र हरियाली प्रवर्द्धन सम्बन्धी नीति, ऐन, नियम र निर्देशिका उपलब्ध रहेको र आवश्यकता अनुसार बन्ने क्रममा समेत रहेका छन ।

६.२.३ समस्या तथा चुनौती

स्थानीय आयोजना संचालनको सन्दर्भमा वातावरण ऐन र नियमको व्यवस्था बमोजिम वातावरणीय अध्ययन सम्बन्धी व्यवस्था पूर्ण पालना हुन सकेको छैन। सरोकारवाला निकायहरु बीच समन्वय कमी हुनु र यस सम्बन्धमा स्थानीय सरकारका निर्वाचित पदाधिकारी, कर्मचारी र स्थानीय समुदायको ज्ञान, सीप र अनुभवमा कमी यस क्षेत्रका प्रमुख चूनौतिको रुपमा रहेका छन् । यसै गरी फोहोरमैलाको उचित ब्यबस्थापनको लागि आबश्यक नीति तथा योजना कार्यान्वयन, संरचना निर्माण र ब्यापक जनचेतना अभिवृद्धि गर्नु प्रमुख चुनौतिका रुपमा रहेको छ ।

६.२.४ लक्ष्य, उद्देश्य तथा रणनीति

लक्ष्य

- फोहोरमैलालाई सुरक्षित विसर्जन एवं प्रदुषणहरु नियन्त्रण भई सन्तुलित एवं स्वच्छ वातावरण प्रवद्धन भएको हुने ।

उद्देश्य

- फोहोरमैलालाई व्यवस्थित तवरले विसर्जन गर्दै हरियाली वृद्धि गर्नु
- वातावरण प्रदुषण नियन्त्रणका उपायहरु अवलम्बनबाट स्वच्छ वातावरण प्रवद्धन गर्नु ।

रणनीति

१ घर, आँगन, चोक, वजार क्षेत्रका फोहोरहरु व्यवस्थित तवरले सङ्कलन, प्रशोधन गर्नै सुरक्षित विसर्जन गर्ने

२ फोहोरलाई सदुपयोग गर्दै आयश्रोतको रुपमा विकास गर्ने

३ फोहोरमैला ब्यबस्थापन सम्बन्धी व्यवस्था नियम पालनामा जनचेतना अभिबृद्धि गर्ने

४ हरियाली क्षेत्र विस्तार गर्दै स्वच्छ वातावरण प्रवर्द्धन गर्ने ।

६.२.५ विषय उपक्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य

वातावरण संरक्षण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन उपक्षेत्रको सूचक र लक्ष्य देहायअनुसार तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ४४: नतिजा सूचक तथा लक्ष्य

सूचक	इकाई	आधार वर्ष	मध्यमकालीन लक्ष्य		
		२०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४
वन क्षेत्रले ओगटेको भूमि	प्रतिशत	१७.४७	१७.४८	१७.४९	१७.५०
उत्पादित फोहोरमैलाको वार्षिक परिमाण	मेटन	७२००	७१००	७१५०	७०००
घरघरमा जैविक मल उत्पादन गर्ने घरधुरी	प्रतिशत		३३००	४०००	४५००
स्थानीय विपद् व्यवस्थापन तथा जलवायु अनुकुलन कार्ययोजना तर्जुमा र कार्यान्वयन	भए/ नभएको	नभएको	नभएको	भएको	भएको
वितरित कम्पोष्ट तथा डष्टविनहरु	संख्या		८००	९००	९५०

स्रोतः प्रथम नगर विकस योजना

६.२.६ विषय उपक्षेत्रगत खर्च तथा श्रोतको अनुमान

वन, वातावरण तथा विपद ब्यबस्थापन क्षेत्रको मध्यमकालीन खर्च संरचना अबधिको खर्च र स्रोतको अनुमान अनुसूची-३ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

६.२.७ कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

वातावरण संरक्षण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन उपक्षेत्रको आगामी आर्थिक वर्ष समेत आगामी तीन वर्षमा संचालन हुने शिर्षकगत प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना, कूल अनुमानित लागत, उद्देश्य र उपलब्धी सूचक देहायअनुसार तालिका ६.२.२ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ४५: वातावरण संरक्षण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन उपक्षेत्रको कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

क्र.सं.	कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	आयोजनाको समयावधि	लागत अनुमान	पुष्ट्याईका आधार	आगामी ३ बर्षको उपलब्धी
	वातावरण व्यवस्थापन					
१	फोहोरमैला प्रशोधन केन्द्र निर्माण तथा व्यबस्थापन कार्यक्रम	विसर्जन हुने फोहोर मैलाको वर्गीकरण, पुनप्रयोग, संकलन, भण्डारण, प्रशोधन गर्नु		२५००	नगरपालिकाको प्रथम आवधिक योजना, बार्षिक नीति तथा कार्यक्रमको प्राथमिकता	फोहोरमैला वर्गीकरण, पुनप्रयोग, संकलन र भण्डारण, प्रशोधन र विसर्जनको व्यवस्था हुनेछ ।
२	बढी अक्सिजन उत्सर्जन गर्ने बिरुवा रोपण, पार्क तथा उद्यानको निमाण कार्यक्रम	नगरमा हरियाली प्रबद्धन गर्न	सालबसाली	२२००		बृक्षा रोपण तथा पार्क निर्माण, संरक्षण र स्तरोन्नति कार्यक्रम सञ्चालन हुनेछ ।
३	आयोजनाको वातावरणीय अध्ययन	वातारण अनुकलन वनाउन	सालबसाली	१५००		वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन तयार हुनेछ
४	विद्यालयस्तरमा वातावरण, जलवायु, फोहोरमैला व्यवस्थापनसम्बन्धी सचेतीकरण	कार्यालयमा सरसफाई र वातावरण सुधार सम्बन्धी नमूना प्रस्तुत गर्ने	सालबसाली	३५००		विद्यालय लगायत सार्वजनिक कार्यालयमा व्यवस्थित् र स्वस्थ वातावरण सम्वन्धी जनाचेतना कार्यक्रम सञ्चालन हुनेछन्
५	समुदायस्तरमा वातावरण प्रवर्द्धन कार्यक्रमलाई सहयोग	हरियाली, वातावरणीय सेवा र प्रर्यटन प्रवर्द्धन गर्ने	सालबसाली			नगर क्षेत्रमा १ वोटानिकल गार्डेन समेत पार्क र होमस्टे स्थापना हुनेछ ।
६	वन तथा वातावरण संरक्षण र प्रबर्धन सम्बन्धि सशर्त सहितका सालबसाली कार्यक्रम	निरन्तर कार्यक्रम सञ्चालन गर्न	सालबसाली	१५००		वन क्षेत्र विकास र वाताबरण संरक्षणमा प्रतक्ष्य सहयोग पुग्नेछ ।

६.२.८ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

वाताबरण संरक्षण तथा फोहोरमैला व्यबस्थापनको क्षेत्रमा मुलत अनियन्त्रित प्राकृतिक स्रोत साधनको दोहन, बढ्दो बजारीकरण, जनचेतनाको कमि, पर्याप्त लागानी हुन नसक्नु जस्ता बिषय प्रमुख चुनौतिको रुपमा रहेका छन् | यसै गरि वाताबरण संरक्षण र फोहरमैला ब्यबस्थापनमा व्यक्ति देखि घर टोल समुदाय सम्मको सहयोग र साझेदारी आवश्यकता पर्दछ हाल यसो हुन नसक्नु यस क्षेत्रको अर्को चुनौतिको रुपमा रहेको छ | उल्लिखित जोखिम पक्षको सम्बोधन भएर प्रस्तावित कार्यक्रम तथा आयोजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन हुन सकेको खण्डमा अपेक्षित नतिजा हासिल हुन सक्ने देखिन्छ ।संघीय संरचना अनुसारको नीतिगत, कानूनी र संरचनागत व्यवस्था, समुदाय तथा सरोकारवालाको सहभागिता, यस क्षेत्रमा श्रोत साधनको लगानीमा प्राथमिकता प्राप्त भएमा अपेक्षित उपलब्धी हासिल हुने अनुमान गरिएको छ

६.३ भूसंरक्षण तथा जलाधार ब्यबस्थापन

६.३.१ पृष्ठभूमि

संविधानले राज्यले जल उत्पादन प्रकोप नियन्त्रण, नदि व्यवस्थापन, जलस्रोतको वहुउपयोगी विकास गर्ने नीति लिएको छ ।नगरपालिकाको पहिलो नगर विकस योजनाले भू—संरक्षण तथा जमिनको स्थिरीकरणमा बायोइञ्जिनिरिङ विधिलाई प्रयोगमा ल्याउने योजना रहेको छ।

६.३.२ संभावना र अवसर

नगरपालिकामा माटोको बनावट, खेतीयोग्य जमिन, संरक्षित क्षेत्र, बस्तीयोग्य क्षेत्र आदिको विस्तृत अध्ययन गरी भुउपयोग योजनाका आधारमा समग्र नगरपालिकाको बस्ती विकास तथा नगरबासीहरूको आर्थिक स्तर वृद्धि गर्न र जलाधार क्षेत्रहरूको संरक्षाण गरी नमुना नगरपालिका बनाउने ठूलो संभावना रहेको छ।नगरक्षेत्रमा उपलव्ध जलाधार तथा सिमसार क्षेत्रको संरक्षण सहित स्थानीय समुदायलाई भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापनमा थप जिम्मेवार र जवाफदेही बनाउन सकिने सम्भावना रहेको छ ।

६.३.३ समस्या तथा चुनौती

परापूर्बकाल देखि प्रचलन र उपयोगमा रहेका ताल तलैया तथा पोखरीहरू संरक्षण र पुननिर्माणको अभाबमा विस्तारै नासिदै जान थालेको छन।जलाधार क्षेत्र संरक्षणका लागि अध्ययन अनुसन्धानमा आधारित रही कुनै काम हुन सकेको छैन।विभिन्न स्थानमा सडक निर्माणपश्चात् सडकको किनार तथा नजिक रहेका पोखरी सुक्ने समस्या रहदै आएको छ। सडक लगायत अन्य साना निर्माण कार्यमा वातावरणीय परीक्षण हुने गरेको छैन | कृषिमा रासायनिक मलको बढ्दो प्रयोगले माटोको गुणस्तर निरन्तर खस्कँदै जाँदा जमिनको उत्पादन र उत्पादकत्वमा निरन्तर ह्रास आइरहेको छ।नगरपालिकाको जोखिम सम्बेदनशील भू—उपयोग योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन हुन नसक्दा भू—संरक्षण, भूमि व्यवस्थापन, विपद् जोखिम व्यवस्थापन, जलाधार व्यवस्थापन लगायतका विभिन्न महत्वपूर्ण क्षेत्रमा दिगोपनको सुनिश्चितता गर्न कठिनाइ परेको छ।जलबायू परिवर्तनको प्रभाब संगै अतिवृष्ट, अनावृस्टि, खडेरी जस्ता जलवायुजन्य अनिश्चितता निरन्तर बढ्दै गएको छ।

६.३.४ लक्ष्य, उद्देश्य तथा रणनीति

यस नगरपालिकाका भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन उपक्षेत्रको लक्ष्य, उद्धेश्य, रणनीति तथा प्रमुख कार्यनीति देहाय अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ ।

लक्ष्य

- दिगो व्यवस्थापनबाट भू तथा जलाधार क्षेत्रको संरक्षण र सम्बर्द्धन भएको हुने ।

उद्देश्य

नगरपालिकाका भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन उपक्षेत्रको उद्देश्य देहायअनुसार रहेका छन्ः

- बाढी पहिरोबाट हुने क्षतिको न्यूनीकरण ल्याउदै भूक्षयलाई रोकथाम तथा नियन्त्रण गर्नु
- जलस्रोत क्षेत्रको संरक्षण, सम्बर्द्धन गर्दै जलस्रोतबाट आयआर्जनको श्रोत बनाउनु ।

रणनीति

नगरपालिकाको दीर्घकालीन सोचतर्फ हासिल गर्न केन्द्रित रही भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन उपक्षेत्रको समष्टिगत लक्ष्य, उद्देश्य तथा प्रतिफल हासिल गर्न देहायअनुसारका रणनीति अबलम्बन गरिनेछः

१ बाढि पहिरोबाट हुने क्षतिलाई न्यूनीकरण गरी भूक्षयलाई रोकथाम तथा नियन्त्रण गर्नु

२ जलस्रोत क्षत्रहरुको संरक्षण संवर्द्धन गर्दै जलश्रोतबाट आयआर्जनको श्रोत बनाउनु

६.३.५ विषय उपक्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य

भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन उपक्षेत्रको विषय क्षेत्रगत सूचक र लक्ष्य देहायअनुसार तालिका ६.३.१ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ४६: भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन उपक्षेत्रको नतिजा सूचक तथा लक्ष्य

सूचक	इकाई	आधार वर्ष	मध्यमकालीन लक्ष्य		
			०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४
भू तथा जलाधार संरक्षण					
भूक्षय बाढी पहिरोबाट सैरक्षित भएको क्षेत्रहरु	संख्या	२१	१५	१०	१२
रिटेनिङ्ग वाल निर्माण	कि.मि.	०.४९३	०.५००	०.५२०	०.५३०
वायोइञ्जिनियरिङ प्रविधि प्रयोग संरचनाको लम्बाई	संख्या	०	२	३	४
ग्याविन जाली निर्माण	संख्या	१०९८	११००	१११०	११२०

स्रोतः प्रथम नगर विकसा योजना

६.३.६ विषय उपक्षेत्रगत खर्च तथा श्रोतको आवधिक अनुमान

वन, वाताबरण तथा विपद ब्यबस्थापन क्षेत्रको मध्यमकालीन खर्च संरचना अबधिको समग्र खर्च र स्रोतको अनुमान अनुसूची-३ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

६.३.७ कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन उपक्षेत्रको आगामी आर्थिक वर्ष समेत आगामी तिन वर्षमा संचालन हुने शिर्षकगत प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना, कूल अनुमानित लागत, उद्देश्य र उपलब्धी सूचक देहायअनुसार तालिका ६.३.२ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ४७ः भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन उपक्षेत्रको कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

क्र. सं.	कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	आयोजनाको समयावधि	लागत अनुमान	पुष्ट्याईका आधार	आगामी ३ बर्षको उपलब्धी
	भूसंरक्षण र जलाधारका व्यवस्थापन		सालबसाली			
१	नदी, खोला खोल्सा नियन्त्रण तथा प्राकृतिक पोखरी एबं ताल तलैया संरक्षण कार्यक्रम	पहिरो र कटान लगायतका प्रकोपको जोखिम न्यूनीकरण गरी उर्वराशक्ती र विकासका पूर्वाधारको संरक्षण गर्ने	सालबसाली	३५००	नगरपालिकाको नीति तथा कार्यक्रम र प्रथम आवधिक योजनाको प्राथमिकता	प्राकृतिक जल पुनर्भरण पोखरी, ताल तलैया निर्माण तथा संरक्षण हुने , खोला, खहरे र गल्छी नियन्त्रण हुने र क्षतिग्रस्त भूमी पुनरुत्थान हुनेछ
२	विकासका पूर्वाधार संरक्षण	विकासका पूर्वाधारलाई दीगो र व्यवस्थित बनाउने	सालबसाली	२४८०		सडक, पुल, कुलो, बाँध तथा भवन लगायतका विकासका पूर्वाधारको दीगो संरक्षण र संचालन हुनेछ ।
३	भू–उपयोग क्षेत्र पहिचान, निर्धारण तथा योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन	जमीनको क्षमता, उपयोग र विकासको आवश्यकता अनुसार समोचित व्यवस्थापन र व्यवस्थित विकासको आधार तयार गर्ने	सालबसाली	१४७०		निर्धारित भूउपयोगको क्षेत्र अनुसार भूमिको उपयोग र स्वरुपको र व्यवस्थापन हुनेछ ।
४	भूमिगत पानीको पुनर्भरण तथा संरक्षण र आकासेपानी संकलन	पानीको संरक्षण तथा व्यवस्थापन गर्न	सालबसाली	२३१०		भूमिगत पानीको पुनर्भरण तथा संरक्षण र आकासेपानी संकलन सुरुवात हुनेछ ।

६.३.८ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

जलवायु परिवर्तनको असर, विपद जोखिममा बृद्धि, स्रोतको अनियन्त्रित दोहन र उत्खनन तथा अनियन्त्रित निर्माण जस्ता जोखिम पक्षहरु रहेका छन् । उल्लिखित जोखिम पक्षको सम्बोधन भएमा अपेक्षित नतिजा हासिल हुन सक्ने देखिन्छ ।संघीय संरचना अनुसारको नीतिगत, कानूनी र संरचनागत व्यवस्था, समुदाय तथा सरोकारवालाको सहभागिता, यस क्षेत्रमा श्रोत साधनको लगानीमा प्राथमिकता प्राप्त भएमा अपेक्षित उपलब्धी हासिल हुने अनुमान गरिएको छ ।

६.४ विपद ब्यबस्थापन तथा जलवायू परिबर्तन अनुकुलन

६.४.१ पृष्ठभूमि

विपद् जोखिम न्यूनीकरण राष्ट्रिय नीति, २०७५ ले लिएको मूल उद्धेश्यलाई टेवा पुग्ने गरी स्थानीय सरकारले समेत विपद् जोखिमबाट सुरक्षित, जलवायु अनुकुलित तथा विपद् उत्थानशील स्थानीय तह निर्माण गर्दै दीगो विकासमा योगदान पुऱ्याउने दीर्घकालिन सोच, ध्येय र लक्ष्य सहित प्राकृतिक र गैर प्राकृतिक विपदबाट हुने क्षति उल्लेख्य रुपमा कम गर्ने मुल उद्देश्य अनुरुप आयोजना तथा कार्यक्रम तय गर्ने र सोहि मुताबिक बजेट सुनिस्चितता गर्नुपर्ने आबश्यकता रहेको छ ।विपद व्यवस्थापन विषय उपक्षेत्रसँग सम्बन्धीत संभावना, अवसर, समस्या तथा चुनौती सहित विद्यमान अवस्था, विषय क्षेत्रगत लक्ष्य, उदेश्य, रणनीति तथा कार्यनीति एवम् रणनीतिक महत्वका कार्यक्रम तथा आयोजनाहरु समेत संलग्न गरी तर्जुमा गरिएको छ ।

६.४.२ संभावना र अवसर

यस नगरपालिका क्षेत्रमा पार्ने प्रभावका आधारमा विभिन्न विपद जोखिममध्ये आगलागी, सडक दुर्घटना, जंगली जनावरको आक्रमण र बाढी प्रमुख रुपमा देखिएका छन। विपदको रोकथाम तथा पूर्व तयारी, प्रतिकार्य र पुनःस्थापना तथा पुनःर्लाभ सम्बन्धी नीतिगत र व्यवहारिक सम्बोधनको लागि नगरपालिकामा नगरस्तरीय विपद व्यवस्थापन समिति गठन भएको छ भने स्थानीय आपतकालिन कार्यसञ्चालन केन्द्र स्थापना भई सञ्चालनमा रहेको छ।

विपदमा परेकालाई तत्काल राहत सहयोगका लागि विपद व्यवस्थापन कोष स्थापना गरी सोको परिचालनको लागि कार्यविधि समेत तयार गरिएको छ। साथै नगरपालिकास्तरीय विपद् व्यवस्थापन समिति गठन गरी नियमित बैठक गर्ने र समितिको काम, कर्तत्य र अधिकारका विषयमा अभिमुखीकरण समेत सञ्चालन गरिएको छ। नेपाल रेडक्रस सोसाइटीको सहयोगमा वडा स्तरीय जोखिम नक्शा तयार गरी सर्वसाधरणका लागि सार्वजनिक गरिएको छ। प्रत्येक वडाहरुमा रेडक्रसकर्मी तथा स्वयंसेवकहरु परिचालन गरिएकोछ। स्थानीय समुदायमा विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी ज्ञान, सीप र सचेतनामा वृद्धि हुँदै गएको छ यसबाट सिंचाई सुविधा उपलब्ध हुनुको साथै कृषि पर्यटनको समेत विकास हुने र सुख्खा खडेरी जस्ता विपदको असरलाई समेत कम गर्न सहयोग पुग्ने संभावना रहेको छ।

६.४.३ समस्या तथा चुनौती

सरोकारवाला निकायहरु बीच समन्वय कमी हुनु र यस सम्बन्धमा स्थानीय सरकारका निर्वाचित पदाधिकारी, कर्मचारी र स्थानीय समुदायको ज्ञान, सीप र अनुभवमा कमी यस क्षेत्रका प्रमुख चूनौतिको रुपमा रहेका छन्। विपद् प्रतिकार्यका लागि संस्थागत तथा सामुदायिक क्षमता कम हुनु विपद् व्यवस्थापनका लागि नगरपालिकाको चुनौतिका रुपमा रहेको छ। यसै गरी जंगली जनावरको आक्रमण मुख्य चुनौतिको रुपमा रहेको छ।

६.४.४ लक्ष्य, उद्देश्य तथा रणनीति

यस नगरपालिकाका विपद व्यवस्थापन तथा जलबायू परिवर्तन अनूकुलन सम्बन्धी उपक्षेत्रको लक्ष्य, उद्धेश्य, रणनीति तथा प्रमुख कार्यक्रमलाई देहाय अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ ।

लक्ष्य

"विपद व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउदै जोखिमबाट हुने क्षतिलाई न्यूनीकरण एवं जनजीवन सुरक्षित भएको हुने"।

उद्देश्य

विपद व्यवस्थापन तथा जलवायू परिवर्तन अनुकूलन उपक्षेत्रको उद्देश्य देहायअनुसार रहेका छन्ः

- विपद् जोखिम न्यूनीकरण, विपद प्रतिकार्य एवं पुर्नलाभलाई प्रभावकारी बनाउनु,
- जलबायू परिवर्तन अनुकूलनका उपायहरु अवलम्बन गर्दै क्षति न्यूनीकरण गर्नु।

रणनीति

१ विपद प्रतिरोधात्मक भौतिक संरचनाहरुको निर्माणबाट जोखिम न्यूनीकरण गर्ने
२ विपद् जोखिमबाट जनजीवन सुरक्षित बनाउने
३ जलवायु अनुकुलनका उपायहरु प्रवद्धन गर्ने
४ जलबायु परिवर्तनका असरहरुलाई न्यूनीकरण गर्दै जनजीवनमा सहजता ल्याउने

६.४.५ विषय उपक्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य

विपद व्यवस्थापन तथा जलबायु परिवर्तन अनुकूलन उपक्षेत्रको सूचक र आवधिक लक्ष्य देहायअनुसार तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ४८: विपद व्यवस्थापन तथा जलबायु परिवर्तन अनुकूलन उपक्षेत्रको नतिजा सूचक तथा लक्ष्य

सूचक	इकाई	आधार वर्ष	मध्यमकालीन लक्ष्य		
			०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४
विपद व्यवस्थापन					
विपदवाट भएको बार्षिक क्षति	रु. लाखमा		५०	३५	३०
विपद प्रतिरोधात्मक भौतिक संरचना	प्रतिशत	-	२५	३०	३५
सुरक्षित खुल्ला स्थान तथा आपत्कालीन सामुहिक आश्रयस्थल	संख्या	१५	१५	१५	१५
जडान भएको पूर्वसूढ्ना चेतावनी प्रणाली	संख्या	०	३	३	३
प्रवलीकरण भएका धार्मिक एवं सँस्कृतिक सम्पदाहरु	संख्या	१५	२०	२३	२५
स्थानीय विपद् व्यवस्थापन तथा जलवायु अनुकुलन कार्ययोजना तर्जुमा र कार्यान्वयन	भए/ नभएको	भएको	भएको	भएको	भएको

स्रोत: प्रथम नगर विकस योजना

६.४.६ विषय उपक्षेत्रगत खर्च तथा श्रोतको आवधिक अनुमान

वन, वाताबरण तथा विपद व्यवस्थापन क्षेत्रको मध्यमकालीन खर्च संरचना अबधिको खर्च र स्रोतको अनुमान अनुसूची-३ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

६.४.७ कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

विपद व्यवस्थापन तथा जलबायु परिवर्तन अनुकूलन उपक्षेत्रको आगामी आर्थिक वर्ष समेत ३ वर्षमा संचालन हुने शिर्षकगत प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना, कूल अनुमानित लागत, उद्देश्य र उपलब्धी सूचक देहायअनुसार तालिका ६.४.२मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ४९: विपद व्यवस्थापन उपक्षेत्रको कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

क.सं.	रणनीतिक कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	आयोजनाको समयावधि	लागत अनुमान	पुष्ट्याईका आधार	आगामी ३ बर्षको उपलब्धी
	विपद् व्यवस्थापन					
१	नगर विपद व्यवस्थापन तथा जलवायु उत्थानशिल योजना तर्जुमा तथा अद्यावधिक	नगरपालिकाको विपदको व्यवस्थापन र जलवायु उत्थानशिलतामा बृद्धि गर्ने	निरन्तर	५००	नगरपालिकाको प्रथम आवधिक योजनाको प्राथमिकता एबम नीति तथा कार्यक्रमको प्राथमिकता	विपद रोकथाम, न्यूनीकरण, प्रतिकार्य र पुनर्लाभ र जलवायु उत्थानशिल सम्बन्धी लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम र लगानी योजना तयार हुनेछ ।
२	वडा तथा टोलस्तरमा विपद् व्यवस्थापन समिति गठन र क्षमता विकास तालिम तथा सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन	विपद व्यवस्थापनमा वडा र समुदायको क्षमता विकास र उत्थानशिलता बृद्धि गर्ने	सालबसाली	१०००		सबै वडामा समुदायलाई लक्षित गरी विपद न्यूनीकरण, पूर्व तयारी, खोज उद्दार, कृत्रिम अभ्यास, प्राथमिक उपचार, खोज उद्दार तालिम र सामाग्री व्यवस्थापन हुनेछ।
३	महामारी, बाढी, पहिरो, आगलागीबाट हुने जोखिम क्षेत्र, पहिचान, नक्सांकन र पूर्व तयारी तथा प्रतिकार्य	नगर क्षेत्रका प्रमुख विपदको जोखिम पहिचान, नक्शाकंन गरी जोखिम न्यूनीकरणको लागि पूर्व तयार गर्ने	सालबसाली	५०००		नगर क्षेत्रका प्रमुख विपदको जोखिम पहिचान र नक्शाकंन गरी पूव तयारी कार्ययोजना तयार हुनेछ।
४	आपत्कालीन सामग्री भण्डारण तथा गोदाम घर निर्माण	विपद उद्धार तथा राहत सामग्री व्यवस्थापनलाई सहज र व्यवस्थित बनाउने	सालबसाली	१५००		नगरपालिकामा विपद ब्यबस्थापनको लागि आवश्यक सामाग्रीको भण्डारण र सहज आपूर्तीको व्यवस्था हुने
५	दमकल तथा एम्बुलेन्सको व्यवस्थापन	विपद् व्यवस्थापनमा सहज गर्न	सालबसाली	१७००	नगरपालिकाको प्रथम आवधिक योजनाको प्राथमिकता	दमकल तथा एम्बुलेन्सको व्यवस्थापन हुनेछ।
६	विपद व्यस्थास्थापन कोष वृद्धि तथा सञ्चालन	विपदको प्रतिकार्य र राहतमा वृद्धि गर्ने	सालबसाली	३५००		स्थानीय विपद व्यवस्थापन कोष संचालन हुनेछ ।

६.४.८ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

जलवायु परिवर्तनको असर, विपद जोखिममा बृद्धि, स्रोतको अनियन्त्रित दोहन र उत्खनन तथा अनियन्त्रित निर्माण जस्ता जोखिम पक्षहरु रहेका छन्। उल्लिखित जोखिम पक्षको सम्बोधन भएमा अपेक्षित नतिजा हासिल हुन सक्ने देखिन्छ। संघीय संरचना अनुसारको नीतिगत, कानूनी र संरचनागत व्यवस्था, समुदाय तथा सरोकारवालाको सहभागिता, यस क्षेत्रमा श्रोत साधनको लगानीमा प्राथमिकता प्राप्त भएमा अपेक्षित उपलब्धी हासिल हुने अनुमान गरिएको छ ।

परिच्छेद- ७ सुशासन तथा संस्थागत क्षमता विकास र सेवा प्रबाह

७.१ नीति, ऐन तथा सुशासन

७.१.१ पृष्ठभूमि

संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्र स्थापना पश्चात स्थानीय सरकारको फराकिलो संवैधानिक अधिकार क्षेत्र र साधन स्रोतमा बढोत्तरीसँगै जनआकांक्षा र समस्याहरु पनि निरन्तर बढी रहेका छन्। यसलाई मध्यनजर गर्दै नगरपालिकाको सेवा प्रवाह र कार्यसम्पादनमा प्रभावकारिता अभिवृद्धि गरी स्थानीय सुशासन कायम गर्न स्थानीय नीति, कानून तथा कार्यविधि र सेवा प्रबाह मापदण्ड तर्जुमा र कार्यान्वयन मार्फत जनआकांक्षा सम्बोधन गर्नुपर्ने छ ।

७.१.२ विद्यमान स्थिति तथा संभावना

संविधानको अनुसूची ८ मा रहेको स्थानीय तहको एकल अधिकार सूची र धारा ९ मा रहेका सांझा अधिकार सूची तथा सो को आधारमा नेपाल सरकार मन्त्रिपरिषदवाट स्वीकृत कार्य बिस्तृतिकरण समेतको आधारमा स्थानीय तहको अधिकार तथा कार्य कार्यान्वयनका लागि नगरपालिकाले आबश्यकता र पहिचानको आधारमा बिभिन्न कानून निर्माण गरी कार्यान्वयनमा रहेका छन। संविधान तथा प्रचलित कानून अनुसार नगर सभाबाट न्यायिक समिति, विधायन समिति, लेखा समिति र कार्यपालिकाबाट विषयगत समितिहरु गठन भई तत्सम्बन्धी विषयमा क्रियाशिलता उन्मुख रहेका छन् । साथै समुदाय र नागरिक समाज समेतको सहभागितामा सहभागितामूलक योजना तर्जुमाको अभ्यास गरी सभाबाट स्वीकृत बजेट तथा नीति कार्यक्रमलाई वेवसाइट र सूचना पाटी मार्फत सार्वजनिक गर्ने अभ्यास भैरहेको छ।

७.१.३ समस्या तथा चुनौति

संबिधान तथा स्थानीय सरकार संचालनले स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्र भित्रका विषयमा नीति, कानून, योजना तथा बजेट तर्जुमा गरी प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने साथै जनमैत्री सेवा प्रवाहको लागि सुशासन प्रबर्धन गर्ने समस्या तथा चूनौतिहरु विद्यमान रहेका छन् । तर्जुमा भएका ऐन, नीति, नियम, कार्यविधिको बारेमा सबै निर्वाचित जनप्रतिनिधि, वडा समिति, आम नागरिक विशेष गरी विपन्न तथा लक्षित वर्गलाई सूसूचित गराउने, प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन गर्ने र सो को पालना हुन सकिरहेको छैन ।

७.१.४ लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति तथा प्रमुख कार्यक्रम

यस नगरपालिकाको नीति, कानून तथा सुशासन उपक्षेत्रको लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यनीति र प्रमुख कार्यनीति तथा आयोजनालाई देहायअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ।

लक्ष्य

- जन सहभागीतामूलक सुशासनको प्रवद्धन एवं प्रत्याभूति भएको हुने ।

उद्देश्य

- आवश्यक नीति, कानुन तथा मापदण्ड तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्नु ।
- सार्वजनिक सेवामा पारदर्शिता, जवाफदेहिता उत्तरदायित्व कायम गर्दै सुशासन प्रवद्धन गर्नु

रणनीति

नीति, कानून तथा सुशासन उपक्षेत्रको देहायअनुसारका रणनीति अबलम्बन गरिनेछ ।

१ नगरपालिकाको नीति, कानूनहरु समयसान्दर्भिक, व्यवहारीक बनाउने

२ कानूनको कार्यान्वयनमा सहजीकरण गर्ने

३ सार्वजनिक प्रशासनमा जवाफदेहिता, उत्तरदायी एवं पारदि्शता कायम गर्ने

४ सुशासन प्रवद्धन गर्ने ।

७.१.५ विषय उपक्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य

नीति, कानून तथा सुशासन उपक्षेत्रको सूचक र आवधिक लक्ष्य देहायअनुसार तालिका ७.१.१ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका ५०: नीति, कानून तथा सुशासन उपक्षेत्रको नतिजा सूचक तथा आवधिक लक्ष्य(स्रोत: सम्बन्धित शाखा)

सूचक	इकाई	आ.व.०८०/८१ सम्मको उपलब्धी	मध्यमकालीन लक्ष्य		
			०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४
नीति, कानून तथा निर्णय र सेवा प्रवाहबाट सन्तुष्ट सेवाग्राही	प्रतिशत	८०	८५	८७	९०
सहभागीतामूलक ढंगबाट निर्माण भएका कानूनहरु	संख्या	४१	६०	६६	७०
राजपत्रमा प्रकाशन भएका कानून	वटा	४१	६०	६६	७०
नियमित अभ्यास गरिएका सामाजिक जवाफदेहिताका औजारहरु	संख्या	५	५	६	७
अनलाइन गरिएका सार्वजनिक सेवा	संख्या	३	४	४	४
स्थानीय कानून, नीति अनुसन्धान परिमार्जन तथा संशोधन भएको	संख्या	०	१०	१२	१५
नीति, योजना र सेवा प्रवाह सम्बन्धी गुनासो र सोको सुनुवाई	प्रतिशत	-	८०	८५	९०

७.१.६ विषय उपक्षेत्रगत खर्च तथा श्रोतको अनुमान

सुशासन तथा संस्थागत क्षमता विकास र सेवा प्रबाह क्षेत्रको मध्यमकालीन खर्च संरचना अबधिको खर्च र स्रोतको अनुमान अनुसूची-३ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

७.१.७ कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

नीति, कानून तथा सुशासन उपक्षेत्रको आगामी आर्थिक वर्ष समेत ३ बर्षमा संचालन हुने शिर्षकगत प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना, कूल अनुमानित रकम तथा उपलब्धी सूचक देहायअनुसार तालिका ७.१.२ मा प्रस्तुत गरिएको छ । (प्रथम नगर विकास योजनामा समाबेश कार्यक्रम तथा क्रियाकलापलाई एकीकृत गरी तयार गरिएको छ)

तालिका ५१: नीति, कानून तथा सुशासन उपक्षेत्रको कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

क्र.सं.	कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	आयोजना तथा कार्यक्रमको अवधि	अनुमानित लागत (रु.०००)	पृष्ट्याईको आधार	आगामी ३ बर्षको उपलब्धी
	सुशासन तथा विकास नीति					
१	नीति, ऐन, नियम, कार्यविधि, निर्देशिका मापदण्ड निर्माण, परिमार्जन तथा प्रकाशन	तर्जुमा गर्नुपर्ने र बाँकी रहेका विषयमा नीति ऐन, नियम र कार्यबिधि तर्जुमा गर्ने	सालबसाली	५००	संबैधानिक र कानूनी व्यवस्था पालना	आबश्यक नीति, ऐन, नियम, कार्यविधि, निर्देशिका र मापदण्ड तर्जुमा तथा परिमार्जन हुनेछ ।
२	सुशासन तथा जबाफदेहिता प्रवर्द्धन कार्यक्रम	सामाजिक जवाफदेहिता प्रवर्धन गर्ने	सालबसाली	१५००	जनविश्वास अभिवृद्धि गर्न	सार्बजनिक जवाफदेहिताको औजारको अभ्यास हुनेछ।
३	सूचना प्रविधिमैत्री शासन प्रवर्धन	सेवा प्रवाहलाई सहज र पारदर्शी बनाउने	सालबसाली	२५००	राष्ट्रिय नीति र कार्यक्रम	सेवाग्राहीको संख्यामा बढ्धि र गुनासोमा कमी आउनेछ ।
४	मध्यस्थता, कानूनी साक्षरता तथा मेलमिलाप, न्यायिक समितिको क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम	कानूनी सचेतना बृद्धि गर्ने तथा सामाजिक मेलमिलाप र सद्भाव अभिबृद्धि गर्ने	सालबसाली	१००	कानूनी दायित्व पुरा गर्न	शान्तिपूर्ण प्रक्रियाद्वारा विवाद निरुपणमा बृद्धि हुनेछ ।
५	नगर कार्यपालिका बैठक, सभा र बिभिन्न समितिको बैठक संचालन	कानुन, नीतिगत निर्णय तथा बजेट एबं कार्यक्रम माथि छलफल र स्वीकृत गर्ने	सालबसाली	१५००	नीति तथा कानूनी व्यवस्था	बैठक र सभा व्यवस्थित तथा प्रभावकारी रुपमा संचालन हुनेछ ।
६	वडा कार्यालय संचालन	प्रशासनिक कार्य, राजस्व र अनुगमन सम्बन्धी कार्य संचालन गर्ने	सालबसाली	१२५००	नीति तथा कानूनी व्यवस्था	वडा कार्यालयबाट सेवा सुचारु हुनेछ ।

७.१.८ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

संबिधान र तीनै तहको सरकारको प्रचलित नीति तथा कानुन बमोजिम अन्तरतह समन्वय र सहकार्य प्रभावकारी हुनुका साथै सुशासन प्रवर्धनमा साझेदारी हुन सकेको खण्डमा अपेक्षित नतिजा हासिल हुन सक्दछ । यसै गरी स्थानीय तह र बिकास साझेदार, गैसस, समुदाय, सहकारी र नीजि क्षेत्र बीचको समन्वय, स्रोत साधन, प्रविधि र दक्ष मानव संशाधन परिचालनमा स्थानीय आवश्यकता अनुसार सहकार्य हुन सकेमा अपेक्षित नतिजा प्राप्त हुनेछ। उपरोक्त व्यवस्थाको अभाबमा अपेक्षित नतिजा हासिल हुन नसक्ने जोखिम रहेकोछ ।

७.२ संगठन तथा क्षमता विकास

७.२.१ पृष्ठभूमि

बदलिदो परिवेशसँगै विकास व्यवस्थापन र सेवा प्रवाह प्रक्रियामा सिर्जनशिलता र वैकल्पिक उपायहरु अबलम्बन गर्न जरुरी छ। आगामी दिनमा नगरपालिकाले सगठन तथा क्षमता विकास, कर्मचारी व्यवस्थापन र अन्तर सरकार, समुदाय, नीजि तथा गैर सरकारी संस्था साझेदारीको माध्यमबाट सेवा प्रवाह र विकास व्यवस्थापनलाई नतिजामूलक र प्रभावकारी बनाउने तर्फ विशेष ध्यान दिन आवश्यक देखिन्छ। यसलाई मध्यनजर गर्दै नगरपालिकाको सेवा प्रवाह र कार्यसम्पादनमा प्रभावकारिता अभिवृद्धि गर्न संगठन तथा क्षमता विकासमा विशेष जोड दिनुपर्ने आवश्यकता रहेको छ ।

७.२.२ विद्यमान स्थिति तथा संभावना

संविधान तथा प्रचलित कानून अनुसार नगर सभाबाट न्यायिक समिति, विद्यायन समिति, लेखा समिति र कार्यपालिकाबाट विषयगत समितिहरु गठन भई तत्सम्बन्धी विषयमा क्रियाशिलता उन्मुख रहेका छन । नगरपालिकाको प्रशासनिक भवन निर्माण सम्पन्न भई सहज सेवा प्रबाह सहजता हुने । वडावाट हुने सेवा प्रवाहलाई व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउने प्रयास भैरहेको छ ।एकीकृत सेवा सहितको नगरकार्यपालिका, वडाको केन्द्रमा आधारभूत सुविधा सहित वडा कार्यालय, स्वास्थ्य संस्थाहरुबाट सेवा प्रवाह भैरहेको र उपरोक्त कार्यालयहरुको स्तरोन्नतिको लागि प्रयास भैरहेको

७.२.३ समस्या तथा चुनौति

सबै सेवालाई सूचना प्रविधिमा आधारित बनाउनु चुनौती रहेको छ । यसै गरि संस्थागत क्षमता विकासको लागि पर्याप्त लगानु बढाउन नसक्नु अर्को समस्याको रुपमा रहेको छ ।

७.२.४ लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति तथा प्रमुख कार्यक्रम

यस नगरपालिकाको संगठन तथा क्षमता विकास उपक्षेत्रको लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजनालाई देहायअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ ।

लक्ष्य

- संस्थागत सुदृढीकरण विकासबाट गुणस्तरीय सेवा प्रवाह प्रभावकारी भई नागरिकहरुको सन्तुष्टिमा अभिवृद्धि भएको हुने

उद्देश्य

नगरपालिकाको संगठन तथा क्षमता विकास उपक्षेत्रको उद्देश्यहरु देहायअनुसार रहेको छः

- मानव संशाधनमा व्यवसायक क्षमता अभिवृद्धि गर्दै संगठनात्मक संरचनाहरु क्रियाशिल वनाउनु
- सेवा प्रवाहलाई सरल, सहज र सुलभ भई गुणस्तरीय सेवा प्रवाह गर्नु

रणनीति

संगठन तथा क्षमता विकास उपक्षेत्रको देहायअनुसार रणनीति अबलम्बन गरिनेछ।

गुणस्तरीय सेवा प्रवाहबाट नागरिकको सन्तुष्टिमा अभिवृद्धि ल्याउने

७.२.५ विषय उपक्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य

संगठन तथा क्षमता विकास उपक्षेत्रको विषय क्षेत्रगत सूचक र लक्ष्य देहायअनुसार तालिका ७.२.१ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ५२: संगठन तथा क्षमता विकास उपक्षेत्रको नतिजा सूचक तथा लक्ष्य

सूचक	इकाई	आ.व.०७९/८० सम्मकोउपलब्धी	मध्यमकालीन लक्ष्य		
			०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४
संस्थागत क्षमता स्वमूल्याङ्कनमा कूल प्राप्ताङ्क	प्रतिशत	६१.५	६५	७०	७५
प्रतिएक सेवाग्राहीलाई सेवा प्रवाह गर्न लाग्ने औषत समयावधि	मिनट	६०	४५	३५	३०
नगरपालिकामा तालिम प्राप्त जजशक्ति	प्रतिशत		६०	६५	७०
बार्षिक क्षमता विकास तालिम (जनप्रतिनिधि) बिषयगत समिति, राजश्व परामर्श समिति, न्यायिक समिति समेत	संख्या		४९	४९	४९
सेवा प्रवाहबाट सन्तुष्ट अनुभुत गर्ने सेवाग्राही	प्रतिशत	८०	८५	८८	९०

स्रोतः आवधिक योजना र सम्बन्धित शाखा

७.२.६ विषय उपक्षेत्रगत खर्च तथा श्रोतको अनुमान

सुशासन तथा संस्थागत क्षमता विकास र सेवा प्रबाह क्षेत्रको मध्यमकालीन खर्च संरचना अबधिको खर्च र स्रोतको अनुमान अनुसूची-३ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

७.२.७ कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

संगठन तथा क्षमता विकास उपक्षेत्रको आगामी आर्थिक वर्ष समेत आगामी ३ वर्षमा संचालन हुने शिर्षकगत प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना, कून अनुमानित रकम देहायअनुसार तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ५३: संगठन तथा क्षमता विकास उपक्षेत्रको कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

क्र.सं.	कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि	अनुमानितलागत (रु.०००)	पृष्ट्याईको आधार	आगामी ३ बर्षको उपलब्धी
	संगठन तथा क्षमता विकास					
१	कार्यालय व्यवस्थापन एवं भौतिक निर्माण तथा सुधार कार्यक्रम		सालबसाली	५००	नगरपालिकाको प्रथम आवधिक योजनाको प्राथमिकता	सबै विषयगत शाखा र वडा कार्यालयको न्यूनतम भौतिक सुविधा उपलब्ध हुनेछ ।
२	स्थानीय सरकारको कार्य सम्पादन तथा संस्थागत स्वमूल्याङ्कन कार्यक्रम		सालबसाली	१००		संस्थागत स्वमूल्यांकनमा सुधार हुनेछ।
३	जनप्रतिनिधि, कर्मचारी, नागरिक संस्था क्षमता अभिबृद्धि, अध्ययन अबलोकन कार्यक्रम		सालबसाली	२५००		कार्य सम्पादनमा ३३ प्रतिशतले बृद्धि हनेछ ।
४	टोल विकास संस्था गठन तथा परिचालन		सालबसाली	१५००		टोल विकास संस्था विकास र परिचालन बृद्धि हुनेछ ।
५	लक्षित वर्ग संस्थागत संरचना तथा क्षमता विकास कार्यक्रम		सालबसाली	१२००		लक्षित वर्गको सहभागिता र विस्वासमा बृद्धि हुनेछ ।
६	सालबसाली प्रशासनिक खर्च		सालबसाली	२५००		कार्यालय प्रभावकारी रुपमा संचालन हुनेछ।

७.२.८ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

संबिधान र तीनै तहको सरकारको प्रचलित नीति तथा कानुन बमोजिम अन्तरतह समन्वय र सहकार्य प्रभावकारी हुनुका साथै सुशासन प्रबर्धनमा साझेदारी हुन सकेको खण्डमा अपेक्षित नतिजा हासिल हुन सक्दछ । यसै गरी स्थानीय तह र बिकास साझेदार, गैसस, समुदाय, सहकारी र नागरिक बीचको समन्वय, स्रोत साधन, प्रविधि र दक्ष मानव संशाधन परिचालनमा स्थानीय आवश्यकता अनुसार सहकार्य हुन सकेमा अपेक्षित नतिजा प्राप्त हुनेछ। उपरोक्त व्यवस्थाको अभाबमा अपेक्षित नतिजा हासिल हुन नसक्ने जोखिम रहेकोछ।

७.३ राजश्व तथा स्रोत परिचालन

७.३.१ पृष्ठभूमि

सङ्घीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्र स्थापना पश्चात स्थानीय सरकारको फराकिलो संवैधानिक अधिकार क्षेत्र र साधन स्रोतमा बढोत्तरीसँगै जनआकांक्षा र समस्याहरु पनि निरन्तर बढी रहेका छन्।बदलिदो परिवेशसँगै विकास व्यवस्थापन र सेवा प्रवाह प्रक्रियामा सिर्जनशिलता र वैकल्पिक उपायहरु अबलम्बन गर्न जरुरी छ।नगरपालिकाको आन्तरिक राजश्वलाई थप ब्यबस्थित गरी बिस्तृत योजना मार्फत आन्तरिक आय वृद्धि गर्नु पर्नेछ | राजस्व तथा श्रोत परिचालन उपक्षेत्रको वस्तुस्थिति विश्लेषण देहायअनुसार गरिएको छ।

७.३.२ विद्यमान स्थिति तथा संभावना

नगरपालिकाको राजस्व परामर्श समितिको अध्ययन र शिफारिशका आधारमा सम्पत्ती कर, मालपोत, व्यवसाय कर, घरवहाल कर तथा वहाल विटौरी शुल्क लगायत सिफारिस तथा प्रमाणित शुल्क तथा दस्तुरका दर निर्धारण गरी सो अनुसार कर तथा गैरकर राजश्व संकलन हुदै आएको छ | नगरपालिकाको स्रोतसाधन, सेवा प्रवाह र कार्यसम्पादन स्तरमा स्थानीय समुदायको चासो र निगरानीमा वृद्धि हुँदै गएको छ।नगरपालिकाको वित्तीय स्रोत बढ्दै गएको र नगरपालिकाको संस्थागत सबलीकरण र क्षमता विकासमा नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार तथा विकास साझेदारहरुको सहयोग र तदारुपता पनि क्रमशः बढदै गएको छ।

७.३.३ समस्या तथा चुनौति

संबिधान तथा स्थानीय सरकार संचालनले स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्र भित्रका विषयमा नीति, कानून, योजना तथा बजेट तर्जुमा गरी प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने, उपलब्ध सिमित श्रोत-साधनको उच्चतम प्रतिफलयुक्त क्षेत्रमा परिचालन गर्ने, प्रभावकारी र गुणस्तरीय विकास ब्यबस्थापन गर्ने साथै जनमैत्री सेवा प्रवाहको लागि मानब स्रोत परिचालन गर्ने समस्या तथा चूनौतिहरु विद्यमान रहेका छन् ।स्थानीय तहको राजस्व अधिकार क्षेत्रका विषयमा राजस्वको संभाव्यता विश्लेषण तथा राजस्व प्रशासन सम्बन्धी ज्ञान, सीप, दक्षताको कमी रहेको छ। नगरपालिकाको आन्तरिक आय न्यून हुँदा विकासमा सङ्घीय र प्रदेश सरकारको अनुदानमा भर पर्नु पर्ने अवस्था रहेको छ।

७.३.४ लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति तथा प्रमुख कार्यक्रम

यस नगरपालिकाको राजस्व तथा श्रोत परिचालन उपक्षेत्रको लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यनीति र प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजनालाई देहायअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ ।

लक्ष्य

- वित्तीय स्रोतलाई व्यवस्थित एवं पूँजी निर्माणका क्ष्त्रमा परिचालन गर्दै वित्तीय सुशासन प्रवर्द्धन भएको हुने

उद्देश्य

दिगो भरपर्दो तथा पूँजी निर्माणका क्षेत्रहरुमा परिचालनबाट आन्तरिक राजस्वमा अभिवृद्धि ल्याउनु

वित्तिय सुशासन प्रवर्द्धन गर्नु

रणनीति

१ वित्तीय श्रोतलाई पूँजी निर्माण हुने क्षेत्रमा परिचालन गर्ने
२ आन्तरिक राजस्वमा अभिवृद्धि ल्याउने
३ कर प्रशासनलाई पुदृढीकरण गर्दै प्रभावकारी बनाउने ।

४ वित्तीय सुशासन प्रवद्धन गर्दै जोखिम न्यूनीकरण गर्ने

७.३.५ विषय उपक्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य

राजस्व तथा श्रोत परिचालन उपक्षेत्रको विषय क्षेत्रगत सूचक र लक्ष्य देहायअनुसार तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ५४: राजस्व तथा श्रोत परिचालन उपक्षेत्रको नतिजा सूचक तथा लक्ष्य

सूचक	इकाई	आधार वर्ष २०८०/८१	मध्यमकालीन लक्ष्य		
			०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४
राजश्व तथा स्रोत परिचालन					
कुल बजेटमा आन्तरिक आय	प्रतिशत	१३.३२	१४	१५	१६
आन्तरिक आयमा भएको वृद्धिदर	प्रतिशत	३६.२	३७	३७.५	३८
विनियोजित वार्षिक वजेटको कूल वास्तविक खर्च	प्रतिशत	५७.६	५८	५९	६०
दायरा विस्तारबाट भएको करदाता सँख्या वृद्धि	प्रतिशत	५	२०	२५	३४
सम्मानित एवं पुरस्कृत करदाता	संख्या	०	५	५	५

स्रोत: प्रथम नगर विकसा योजना

७.३.६ विषय उपक्षेत्रगत खर्च तथा श्रोतको अनुमान

सुशासन तथा संस्थागत क्षमता विकास र सेवा प्रबाह क्षेत्रको मध्यमकालीन खर्च संरचना अबधिको खर्च र स्रोतको अनुमान अनुसूची-३ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

७.३.७ कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

राजस्व तथा श्रोत परिचालन उपक्षेत्रको आगामी आर्थिक वर्ष समेत आगामी ३ वर्षमा संचालन हुने शिर्षकगत प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना, कून अनुमानित रकम देहायअनुसार तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ५५: राजस्व तथा श्रोत परिचालन उपक्षेत्रको कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

क्र.सं.	कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	आयोजना तथा कार्यक्रमको अवधि	अनुमानितलागत (रु.०००)	पृष्ट्याईको आधार	आगामी ३ बर्षको उपलब्धी
	राजस्व तथा श्रोत परिचालन					
१	आन्तरिक आयको संभाव्यता अध्ययन तथा प्रक्षेपण (राजश्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा तथा परिमार्जन र कार्यान्वियन)	कानून अनुसार कर तथा गैरकर राजस्व, दस्तुर स्रोतको दायरामा गुणात्मक सुधार मार्फत आन्तरिक आय बृद्धि गर्ने	सालबसाली	१००		आन्तरिक आयमा कम्तिमा २५ प्रतिशतका दरले बार्षिक बृद्धि हुनेछ ।
२	राजस्व व्यवस्थापन सूचना प्रणाली विकास तथा संचालन र करदाता शिक्षा तथा प्रोत्साहन कार्यक्रम	स्थानीय करको विषय क्षेत्र, दायरा, दर, छुट र भुक्तानी प्रक्रिया बारे जानकारी गराउने र असुली लाई सहज बनाउने	सालबसाली	२००	नगरपालिकाको प्रथम आवधिक योजनाको प्राथमिकता	बिधुतिय भुक्तानी प्रणाली लागु भई कर असुली सहज हुनुका साथै करदाताको सहभागिता र सहयोगमा बृद्धि हुनेछ ।
३	राजस्व राजस्व परामर्श समिति र शाखा संचालन तथा राजस्व परिचालन तथा अनुगमन र क्षमता विकास	कर प्रशासन र अभिलेख लाई सेवाग्राहीमैत्री र व्यवस्थित बनाउने	सालबसाली	५००		राजस्व ब्यबस्थापन लाई प्रभावकारी हुनुकासाथै नागरिकको सन्तुष्टीको स्तरमा ४० प्रतिशतले बृद्धि हुनेछ ।

७.३.८ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

संबिधान र तीनै तहको सरकारको प्रचलित नीति तथा कानुन बमोजिम अन्तरतह समन्वय र सहकार्य प्रभावकारी हुनुका साथै सुशासन प्रबर्धनमा साझेदारी हुन सकेको खण्डमा अपेक्षित नतिजा हासिल हुन सक्दछ | यसै गरी स्थानीय तह र बिकास साझेदार, गैसस, समुदाय, सहकारी र नीजि क्षेत्र बीचको समन्वय, स्रोत साधन, प्रविधि र दक्ष मानव संशाधन परिचालनमा स्थानीय आवश्यकता अनुसार सहकार्य हुन सकेमा अपेक्षित नतिजा प्राप्त हुनेछ। उपरोक्त व्यवस्थाको अभाबमा अपेक्षित नतिजा हासिल हुन नसक्ने जोखिम रहेकोछ।

७.४ योजना र विकास ब्यबस्थापन

७.४.१ पृष्ठभूमि

बदलिदो परिवेशसँगै विकास व्यवस्थापन र सेवा प्रवाह प्रक्रियामा सिर्जनशिलता र वैकल्पिक उपायहरु अवलम्बन गर्न जरुरी छ।अबका दिनमा नगरपालिकाले सगठन तथा क्षमता विकास, कर्मचारी व्यवस्थापन र अन्तर सरकार, समुदाय, नीजि तथा गैर सरकारी संस्था साझेदारीको माध्यमबाट सेवा प्रवाह र विकास व्यवस्थापनलाई नतिजामूलक र प्रभावकारी बनाउने तर्फ विशेष ध्यान दिन आवश्यक देखिन्छ ।यसलाई मध्यनजर गर्दै नगरपालिकाको सेवा प्रवाह र कार्यसम्पादनमा प्रभावकारिता अभिवृद्धि गरी स्थानीय सुशासन कायम गर्न स्थानीय योजना तथा विकास व्यवस्थापनलाई उच्चतम महत्व दिएको छ | योजना र विकास ब्यबस्थापन उपक्षेत्रको वस्तुस्थिति विश्लेषण देहायअनुसार गरिएको छ।

७.४.२ विद्यमान स्थिति तथा संभावना

स्थानीय तहको अधिकार तथा जिम्मेवारी कार्यान्वयनका लागि नगरपालिकाले आबश्यकता र पहिचानको आधारमा प्रथम आवधिक योजना सहित बिभिन्न योजना तथा कार्यक्रम तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरिरहेको छ। साथै समुदाय र नागरिक समाज समेतको सहभागितामा सहभागितामूलक योजना तर्जुमाको अभ्यास गरी सभाबाट स्वीकृत बजेट तथा नीति कार्यक्रमलाई वेवसाइट र सूचना पाटी मार्फत सार्वजनिक गर्ने अभ्यास भैरहेको छ।

नगरपालिकाको बिशिस्टता, आवश्यकता, प्राथमिकता, उपलब्ध स्रोत र संभावनालाई व्यवस्थित गर्न बिभिन्न क्षेत्रगत गुरुयोजना, तथा योजना तर्जुमा चरणमा रहेका छन् भने नगरपालिकाको डिजिटल तथा स्चालित पार्श्वचित्र आवश्यक छ | बार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा प्रक्रियमा जनसहभागिता सुनिस्चित हुने गरी टोल एबम् बस्तीस्तरबाटै सहभागितामूलक योजना छनौट प्रक्रियाको अभ्यास भैरहेको छ ।नगरपालिकामा संचालित स्थानीय संचित कोष र अन्य स्रोतबाट संचालित आयोजना तथा कार्यक्रमको प्रगति तथा गुणस्तर कायम गर्न स्थलगत अनुगमन तथा प्रगति विवरण समीक्षा कार्यलाई नियमित गरिएकोछ।नगरपालिकामा योजना तर्जुमा र विकास गतिविधिको कार्यान्वयन, अनुगमन तथा नतिजा मापन प्रणालीमा समावेशी, सहभागितामूलक, परामर्श तथा सहकार्यमा आधारित पद्धतिहरुको विकास तथा अनुशरण हुँदै गएको छ।

७.४.३ समस्या तथा चुनौति

संबिधान तथा स्थानीय सरकार संचालनले स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्र भित्रका विषयमा योजना तथा बजेट तर्जुमा गरी प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने, उपलब्ध सिमित श्रोत-साधनको उच्चतम प्रतिफलयुक्त क्षेत्रमा परिचालन गर्ने, प्रभावकारी र गुणस्तरीय विकास ब्यबस्थापन गर्ने साथै जनमैत्री सेवा प्रवाहको लागि मानब स्रोत परिचालन गर्ने समस्या तथा चूनौतिहरु विद्यमान रहेका छन् ।

विषय क्षेत्रगत रुपमा बजेट विनियोजन सन्तुलित नभई पूर्वाधार क्षेत्र अधिक हुने गरेको र रोजगार, उत्पादनमूलक तथा आयमूलक आयोजना तथा कार्यक्रममा लगानी अपेक्षाकृत कमजोर रहेको छ।संस्थागत संरचना, मानव श्रोत, योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन पद्धति अवैज्ञानिक र परम्परागत देखिन्छ।

नगरपालिकाको दीर्घकालिन सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, प्राथमिकता तथा रणनीति सहित आवधिक योजना, नगरपालिकाको विकासको अग्रणी क्षेत्रहरु पर्यटन विकास, बस्ती तथा भौतिक विकास, यातायात, उद्यम विकास तथा कृषि सम्बन्धी गुरुयोजना आदीको तर्जुमा नहुँदा ठोस तथा नतिजामुखी योजना तर्जुमाका साथै

प्राथमिकताका आधार र प्रक्रिया निर्धारण नहुँदा वितरणमुखी हिसाबले आयोजना तथा कार्यक्रम छनौट र बजेट विनियोजन हुने गरेको छ । फलस्वरुप आयोजना तथा कार्यक्रमलाई समयमा सम्पन्न गर्न र गुणस्तर कायम गरी ठोस उपलब्धी हासिल गर्न सकिएको छैन ।

७.४.४ सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति तथा प्रमुख कार्यक्रम

यस नगरपालिकाको योजना तथा विकास ब्यबस्थापन उपक्षेत्रको लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति र प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजनालाई देहायअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ ।

लक्ष्य

- सहभागीतामूलक योजना तर्जुमा एवं कार्यान्वयनबाट आयोजना माथि स्थानीयहरुको अपनत्व सिर्जना भइ दिगोपन कायम गर्ने

उद्देश्य

- सहभागितामूलक पद्धतिबाट योजना तर्जुमा गर्दै कार्यानयनमा प्रभावकारीता ल्याउनु
- आयोजनाहरु माथि समुदायको अपनत्व सिर्जना गर्दै दिगोपना ल्याउनु,

रणनीति तथा कार्यनीति

योजना तथा विकास ब्यबस्थापन उपक्षेत्रको देहायअनुसारका रणनीति अबलम्बन गरिनेछ ।

१ स्थानीय सरोकारवालाको सहभागितामा योजना तर्जुमा गर्ने ।

२ आयोजनको कार्यान्वयनमा निजी तथा सहकारी क्षेत्रसँग सहकार्य गर्ने

३ लाभान्वित वर्ग समुदायहरुको सहभागितामा योजना कार्यान्वयन गर्दै अपन्तव स्थापीत गर्ने

४ आयोजनाहरुको नियमन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कनलाई प्रभावकारी बनाउने ।

७.४.५ विषय उपक्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य

योजना तथा विकास ब्यबस्थापन उपक्षेत्रको विषय क्षेत्रगत सूचक र आवधिक लक्ष्य देहायअनुसार तालिका ७.४.१ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ५६: योजना तथा विकास ब्यबस्थापन उपक्षेत्रको नतिजा सूचक तथा लक्ष्य

सूचक	इकाई	आ.व.०७९/८० सम्मकोउपलब्धी	मध्यमकालीन लक्ष्य		
			०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४
सम्पन्न नगर गौरवका आयोजना	संख्या		१	२	२
कुल विनियोजित योजनामध्ये यथार्थमा सम्पन्न हुने	प्रतिशत	-	६५	६८	७०
कूल आयोजनामा उपभोक्ता समितिबाट कार्यान्वयन भएका आयोजनाहरु	प्रतिशत		६०	६०	६०
क्रियाशिल उपभोक्ता समितिहरु	संख्या	-	१५०	१६५	१७०
उपभोक्ता समितिबाट लागत सहभागिता भएको कूल लगानी	प्रतिशत		२०	२२	२५
समयमा सम्पन्न आयोजना	प्रतिशत				
आयोजना/कार्यक्रम अनुगमन प्रतिवेदन संख्या (पटके, मासिक)	पटक		८०	८२	५८५
योजना तर्जुमा तथा अनुगमन प्रक्रियामा लक्षित वर्ग/समुदायको प्रतिनिधित्व	प्रतिशत				

स्रोतः आवधिक योजना

७.४.६ विषय उपक्षेत्रगत खर्च तथा श्रोतको अनुमान

सुशासन तथा संस्थागत क्षमता विकास र सेवा प्रबाह क्षेत्रको मध्यमकालीन खर्च संरचना अबधिको खर्च र स्रोतको अनुमान अनुसूची-३ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

७.४.७ कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

योजना तथा विकास ब्यबस्थापन उपक्षेत्रको आगामी आर्थिक वर्ष समेत आगामी ३ वर्षमा संचालन हुने शिर्षकगत प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना, कून अनुमानित रकम, उद्देश्य तथा उपलब्धी सूचक देहायअनुसार तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ५७: योजना तथा विकास व्यबस्थापन उपक्षेत्रको कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

क्र. सं.	कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	आयोजना तथा कार्यक्रमको अवधि	अनुमानित लागत (रु.०००)	पृष्ट्याईको आधार	आगामी ३ बर्षको उपलब्धी
	योजना र विकास व्यवस्थापन					
१	आवधिक योजना, मध्यमकालीन योजना तथा बिभिन्न बिषयगत रणनीतिक योजना निर्माण तथा कार्यान्वयन, समिक्षा, अध्यावधिक र पूर्व संभाव्यता अध्ययन र आयोजना वैक तयारी	बार्षिक योजनालाई ठोस र उपलब्धी बनाउन आयोजना बैंक तयार गर्ने	सालबसाली	२५००	नगरपालिकाको प्रथम आवधिक योजना, बार्षिक नीति तथा कार्यक्रमको प्राथमिकता	आयोजना ब्यबस्थापन प्रभावकारी भई गुणस्तरीय आयोजना छनौट तथा कार्यान्वयन र सम्पन्न हुने आयोजनाको संख्यामा बृद्धि हुनेछ ।
२	योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन, मूल्याङ्कन र सिकाई प्रणाली संचालन	योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन, प्रभाव लेखाजोखा र यस सम्बन्धी ज्ञानलाई व्यवस्थित बनाउने	सालबसाली	१५००		योजना प्रणालीलाई नतिजा र श्रोतसँग आवद्ध हुनेछ ।
३	उपभोक्ता समिति र टोल विकास संस्था गठन, क्षमता विकास तथा परिचालन कार्यक्रम	उपभोक्ता समितिबाट हुने अयोजना कार्यान्वयनलाई गुणस्तरीय, लागत प्रभावकारी र उपलब्धीमूलक बनाउने	सालबसाली	१३००		उपभोक्ता समितिले तोकिएको मापदण्ड र समयतालिका भित्र आयोजना सम्पन्न गर्न सफल हुनेछन् ।

क्र. सं.	कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	आयोजना तथा कार्यक्रमको अवधि	अनुमानित लागत (रु.०००)	पृष्ट्याईको आधार	आगामी ३ बर्षको उपलब्धी
४	राहत कोष, मर्मतसंभार कोष र अन्य कोष स्थापना तथा संचालन	बार्षिक योजनालाई नतिजा मा आधारित प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा लगानी बढाउने	सालबसाली	२२५०	नगरपालिका को प्रथम आवधिक योजना, बार्षिक नीति तथा कार्यक्रमको प्राथमिकता	कोष संचालन सम्बन्धि बार्षिक योजना तर्जुमा हुनेछ ।
५	सेवा प्रवाह सम्बनधी सफ्टवेयर प्रणाली सञ्चालन र सेवा प्रबाह, सुशासन तथा संस्थागत क्षमता विकास सम्बन्धि बिबिध कार्यक्रम	विद्युतीय माध्यमबाट नियमित रुपमा विना रोकाबाट सेवा र सूचना प्रवाह गर्नुका साथै सेवा प्रवाहलाई थप प्रभावकारी बनाउने	लवसाली	३०००		राजस्व, योजना, प्रशासन, व्यावसाय दर्ता र नविकरण, सम्पत्ती व्यवस्थापन सम्बन्धी सेवा प्रणाली सम्बन्धी सफ्टवयर संचालन भई सेवा अटोमेशन हुनेछ ।

तालिका ५८: आगामी तीन आर्थिक बर्षकोलागि नगरपालिकाको आय-व्यय विवरण

						रु. ०००
सि.नं.	**आयस्रोत**	**२०७९/०८०को यथार्थ**	**२०८०/०८१ को अनुमानित प्राप्ति**	**२०८१/०८२ को अनुमान**	**२०८२/०८३ को प्रक्षेपण**	**२०८३/०८४ को प्रक्षेपण**
(क)	संघीय सरकार अनुदान	**५२५८१४**	**४८६६११**	**६११०००**	**६७२१००**	**७३९३१०**
	समानिकरण	१८७२००	१७११००	१९५०००	२१४५००	२३५९५०
	शसर्त चालु	२८७५१४	२६८५११	३५५०००	३९०५००	४२९५५०
	विशेष	३९१००	२७०००	४१०००	४५१००	४९६१०
	समपूरक	१२०००	२००००	२००००	२२०००	२४२००
(ख)	प्रदेश सरकार	**७४३५७**	**८२९००**	**१०१३५०**	**१११४८५**	**१२२६३३.५**
	समानिकरण	१९५८५	२२२५०	२५५००	२८०५०	३०८५५
	शसर्त चालु	१८२९२	२०१५०	२२३५०	२४५८५	२७०४३.५
	विशेष	६५००	१०५००	१२५००	१३७५०	१५१२५
	समपूरक	२९९८०	३००००	४१०००	४५१००	४९६१०
(ग)	राजश्व बाँडफाँडबाट प्राप्त	**८५३६८१**	**७५३९५०**	**११९५०००**	**१३१४५००**	**१४४५९५०**
	घर जग्गा रजिष्ट्रेशन	७१५०००	६००५००	९५०५००	१०४५५५०	११५०१०५
	मू.अ.कर	९७४८३	१०५०००	१५६०००	१७१६००	१८८७६०
	सवारी कर	२९६९८	३२०००	३५०००	३८५००	४२३५०
	विज्ञापन	७००	९००	२०००	२२००	२४२०
	वन रोयल्टी	८००	५५०	१५००	१६५०	१८१५
	नदीजन्य/खानी	१००००	१५०००	५००००	५५०००	६०५००
(घ)	आन्तरिक स्रोत	**६९८९३६**	**३४००००**	**५७५०००**	**६३२५००**	**६९५७५०**
	आन्तरिक नगरपालिका	३१८८६३	२६५०००	५०००००	५५००००	६०५०००
	नगद मौज्दात	२९००७३	५०००	५०००	५५००	६०५०
	जिल्ला समन्वय समिति	८००००	३००००	३००००	३३०००	३६३००
	काठमाडौं महानगरपालिका	१००००	२००००	२००००	२२०००	२४२००
	अन्य	०	२००००	२००००	२२०००	२४२००
(ङ)	**जनसहभागिता**	**१५०००**	**२२५००**	**७००००**	**२५०००**	**२७५००**
	जम्मा	**२१६७७८८**	**१६८५९६१**	**२५५२३५०**	**२७५५५८५**	**३०३११४३.५**

स्रोत: आर्थिक प्रशासन शाखा